

د پوهنې وزارت

تاریخ

اومون ټولکۍ

ملي سرود

دا عزت د هر افغان دی
هر بچی یې ټهړمان دی
د بلوڅو د ازبکو
د ترکمنو د تاجکو
پامیریان، نورستانیان
هم ايماق، هم پشه يان
لکه لمر پرشنه آسمان
لکه زره وي جاويدان
وايو الله اکبر وايو الله اکبر

دا وطن افغانستان دی
کور د سولې کور د توري
دا وطن د ټولوکور دی
د پښتون او هزاره وو
ورسره عرب، گوجردی
براھوي دي، قزلباش دي
دا هېواد به تل ځلبي
په سينه کې د آسيا به
نوم د حق مودي رهبر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تاریخ
اوموں ټولگی

۱۳۹۸
ھـ شـ

د کتاب ځانګړتیاوې

مضمون: تاریخ

مؤلفین: د تعلیمي نصاب د تاریخ دیپارتمنت د درسي کتابونو مؤلفین

ادیت کوونکی: د پښتو ژبې د ادیت دیپارتمنت غږي

ټولگۍ: اوم

د متن ژبه: پښتو

انکشاف ورکوونکی: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تأليف لوی ریاست

خپروونکی: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوی ریاست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسی

برېښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ، وېش او پلورلو حق د افغانستان اسلامي جمهوریت د پوهنې وزارت سره محفوظ دي. په بازار کې یې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغروونکو سره قانوني چلنډکېږي.

د پوهنې ۵ وزیر پیغام

اقرأ باسم ربک

د لوی او بنونکي خدای ﷺ شکر په خای کوو، چې مور ته يې ژوند رابنلی، او د لوست او لیک له نعمت خخه يې برخمن کري يو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفی ﷺ چې الهي لومنې پیغام ورته (لوستل) و، درود وايو.

خنګه چې ټولو ته بنکاره ده ۱۳۹۷ هجري لميز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، له دې امله به د گران هپواد بنونیز نظام، د ژورو بدلونونو شاهد وي. بنونکي، زده کونکي، کتاب، بنونځي، اداره او د والدينو شوراګانې د هپواد د پوهنې نظام شپرگونې بنسټيز عناصر بلل کيري، چې د هپواد د بنونې او روزنې په پراختيا او پرمختيا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هپواد په بنونیز نظام کې د دودې او پراختيا په لور بنسټيزو بدلونونو ته ژمن دي.

له همدي امله د بنونیز نصاب اصلاح او پراختيا، د پوهنې وزارت له مهمو لوړې ټوبونو خخه دي. همدارنګه په بنونځيو، مدرسوا او ټولو دولتي او خصوصي بنونیزو تأسیساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کيفيت او توزيع ته پاملنه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې خای لري. مور په دې باور يو، چې د باکيفيته درسي کتابونو له شتون پرته، د بنونې او روزنې اساسی اهدافو ته رسپدلي نشو.

پورتنيو موخو ته د رسپد او د اغېنزاک بنونیز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توګه، د هپواد له ټولو زړه سواندو بنونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو خخه په درناوي هيله کوم، چې د هپواد بچيانو ته دې د درسي کتابونو په تدریس، او د محتوا په لېر دلو کې، هیڅ دوں هڅه او هاند ونه سېموي، او د ډوډ فعال او په ديني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زيار او کوشښ وکړي. هره ورڅ د ژمنې په نوي کولو او د مسؤوليت په درک سره، په دې نیت لوست پیل کري، چې دن ورڅي گران زده کونکي به سبا د ډوډ پرمختالي افغانستان معماران، او د ټولنې متمند او ګټور او سپدلونکي وي.

همدا راز له خورو زده کونکو خخه، چې د هپواد ارزښتناکه پانګه ده، غونښته لرم، خو له هر فرصت خخه ګټه پورته کري، او د زده کري په پروسه کې د خيرکو او فعالو ګډونوالو په توګه، او بنونکو ته په درناوي سره، له تدریس خخه بنه او اغېنزاکه استفاده وکړي.

په پاي کې د بنونې او روزنې له ټولو پوهانو او د بنونیز نصاب له مسلکي همکارانو خخه، چې د دې کتاب په ليکلو او چمتو کولو کې يې نه ستري ګډونکي هلي خلې کري دي، منه کوم، او د لوی خدای ﷺ له دربار خخه دوى ته په دې سېیځلې او انسان جوړونکي هڅې کې بریا غواړم. د معاري او پرمختالي بنونیز نظام او د داسې ودان افغانستان په هيله چې وګړي ې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر
دكتور محمد ميرويس بلخي

سرليکونه

۱۰ - ۱

لومړۍ خپرکي: د تاریخ بنستونه،

- د تاریخ د علم او ګټو په اړه خه پوهېږي؟
- د تاریخ لیکونکو سرچینې کومې دي.
- له تاریخ خخه وړاندې او تاریخي دورې.
- په تاریخ کې د نیټو بدلون.

۴۰ - ۱۱

دوييم خپرکي: د افغانستان لوړنې مدنیتونه

- آيا د افغانستان د پنځه زره کلن تاریخ د پیل په اړه معلومات لري؟
- آيا اربائیان پېژنې؟

د ویدي مدنیت په اړه مو خه اوږيدلې دي؟

د اوستایي مدنیت په اړه په خه پوهېږي؟

د افغانستان اساطيری تاریخ (پیشدادیان، کیانیان او اسپه) پېژنې؟

لرغونی افغانستان او له پرديو سره يې اړیکې (هخامنشیان، موریائیان او یونانیان).
د یونان- باختري خپلواک دولتونه.

د یونان- باختري پېړ هنري او فرهنگي څانګړتیاوې.

آيا د کوشانیانو د کورنې په اړه معلومات لري؟

- بگرام د کوشانیانو د امپراطوري سیاسي مرکز

هله د کوشانیانو د امپراطوري فرهنگي مرکز

بامیان د کوشانیانو د امپراطوري عقیدتي مرکز

آيا یفتيليان پېژنې؟

۵۶ - ۴۱

درېم خپرکي: د نړۍ لرغونی مدنیتونه

آيا د مصر د تمدن په اړه معلومات لري؟

د بین النهرین له پخوانی تمدن سره آشنا شئ!

آيا د فارس د تمدن په اړه معلومات لري؟

د هند له تمدن سره آشنا شئ.

آيا د چين له تمدن خخه خبر ياست؟

آيا پوهېږي چې یوناني تمدن خرنګه پيل شو؟

آيا اوريدلې مو دي چې د پخواني روم امپراطورانو ته يې د اروبا وکمنان ويں؟

خلورم څېرکۍ: د اسلام تاریخ

آيا پوهېږي چې د عربستان او ضاع د اسلام له مبارک دين خخه وړاندې خرنګه وه؟

د اسلام د ستر پیغمبر حضرت محمد ﷺ له ژوند سره به بنه آشنا شئ.

آيا د اسلام د مبارک دين د لوړې ټولو غزآکانو او فتوحاتو په اړه معلومات لري؟

آيا پوهېږي چې د حضرت ابوبکر صدیق ؓ خلافت خرنګه پيل شو؟

د حضرت عمر فاروق ؓ د خلافت په اړه څه معلومات لري؟

آيا د حضرت عثمان ؓ د خلافت د دورې د پېشو په اړه معلومات لري؟

د حضرت علي (کرم الله وجهه) د خلافت دوران خرنګه تېر شو؟

آيا د امويانو د خلافت د پيل په اړه معلومات لري؟

آيا پوهېږي چې د امويانو خلافت خرنګه له منځه ولاړ؟

آيا پوهېږي چې له امويانو خخه عباسيانو ته واک خرنګه ولپردید؟

د عباسيانو خلافت خرنګه راويرخید؟

د اووم ټولګي د تاریخ اصطلاحات

لومړی خپرکي

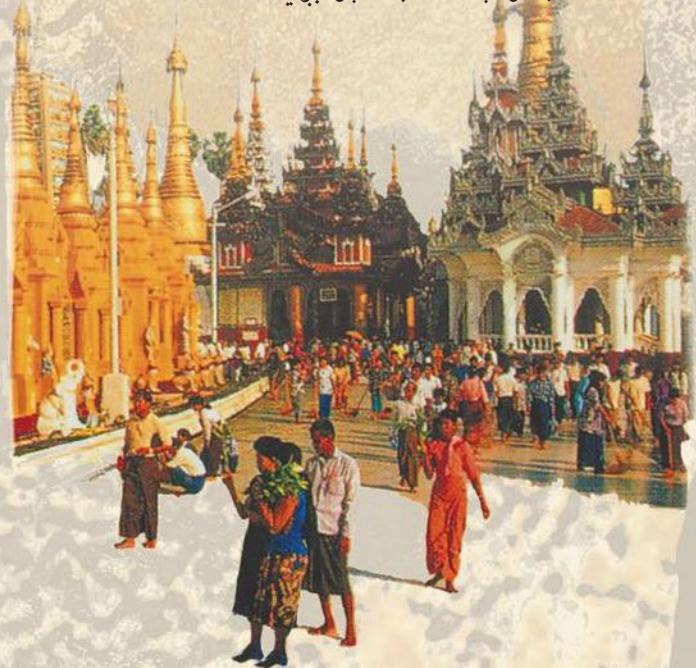
د تاریخ بنستونه (مباری)

- د تاریخ د علم او ګټو په اړه خه پوهېږي؟
- د تاریخ لیکوننکو سرچینې خه شی دي؟
- آیا د زمانی وپش په اړه په تاریخ کې معلومات لري؟
- آیا د نېټو بدلون او ډولونو سره آشنایي لري؟

د لومړي خپرکي موخي

په دي خپرکي کې زده کوونکي د تاریخ له تعريف او گټو سره آشنا کېږي د تاریخ لیکونکو سرچینې پېژني او سرېږه پردې په هېواد او نړۍ کې له معمولو نېټو سره بلدېږي. د تاریخي دورو و بش زده کوي او هم د ځینو نېټو د بدلون په لارو چارو پوهېږي.

د تاریخ د علم او ګټو په اړه خه پوهېږي؟

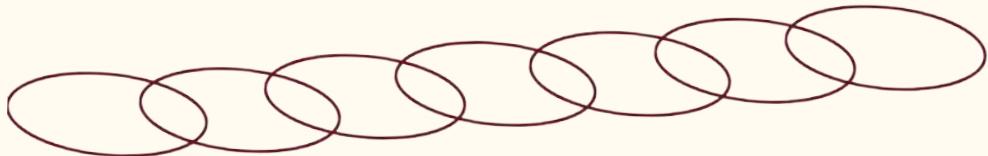
تاریخ د تپر مهال هېنداړه او د اوس مهال لوست دی

تاریخ هغه علم دی چې تپری شوې پېښې د مهال (زمان) او خای (مکان) په پام کې نیولو سره بیانوی. مهال او خای ته د تاریخي پېښو په اړه پام کول تاریخ له کیسو او افسانو خخه بېلوي. کومه پېښه چې په تاکلی مهال او ځانګړې خای کې شوې وي، تاریخي پېښه ده. د بیلګې په توګه، د بدرا غزا چې په دویم هجري قمری کال کې د مدینې په ۱۵۰ کیلومتری کې پېښه شوې یوه تاریخي پېښه ده. دا د تاریخ د علم دنده ده چې د دغې پېښې په اړه مور ته معلومات راکړي. پوهېږو چې انسانانو او بشري ټولنې بېلا بېل مهالونه او پړاوونه تپر کړي او او سنې پړ او ته رسپدلي دي. دغه ټولې پېښې او پړاوونه چې په بېلا بېلو وختونو او بېلا بېلو سیمو کې پېښ شوې، تاریخ لیکونکو لیکلې دی. دغو لیکل شوو متنونو ته تاریخ وايې:

تاریخ پوهان بشري تاریخ پر دوو دورو ويشي: تر تاریخ وړاندې دوره (قبل التاریخ) او تاریخي دوره. له تاریخ خخه وړاندې دورو مطالعه د انسان د پیدایښت خخه پېل او د لیک او لوست د رامنځته کېبلو پوري رسپري. تاریخي دورې د لیک او لوست د رامنځ ته کيدو او لومړنيو بشري مدنیتونو له پیدایښت خخه پېل کېږي او تر اوسه پوري دوام لري. له تاریخ خخه وړاندې دورو کې

انسانانو ډېر ساده، او ستونزمن ژوند درلود. یوازې د خپل مت په زور به یې خپلې اړتیاوې پوره کولې. په غرونو او سمخوکې او سېدل. د نو او خارویو له پوستکو خخه به یې جامې جورولې. د مېوو په ټولولو او د وحشی ژوو د بنکار له لاري به یې ژوند تپراوه.

خنګه چې انسان اشرف المخلوقات دی، نو له دې امله د نورو ژوو په پرتله یې په خپل ژوند کې بدلون راوست او اوسيني مدنۍ پړاو ته ورسېد. هغه مهال چې انسانان د مدنیت پړاو ته ورسېدل، له هغه سره سم تاریخي پړا پیل شو او تر او سه دوام لري. تاریخ مور له تېرو شویو پېښو خخه خبروی. د پر مختللو ټولنو د ودې لاملونه راپېژني. لنډه دا چې تاریخ د تېر ژوند هېنداره او د راتلونکي انسان او بشري ټولنې لپاره لارښود دي.

زده کونونکي دې همداسې انځور په خپله کتابچه کې رسم کړي او بیا دې د خپل ژوند هر کال په یوه دایره کې ولیکې.

په ټولگي کې فعالیت

زده کونونکي دې پر دوو ډلو ووبشل شي. لوړۍ ډله دې تاریخ تعریف کړي او دویمه ډله دې د تاریخ ګېږي بیان کړي.

پونتنې

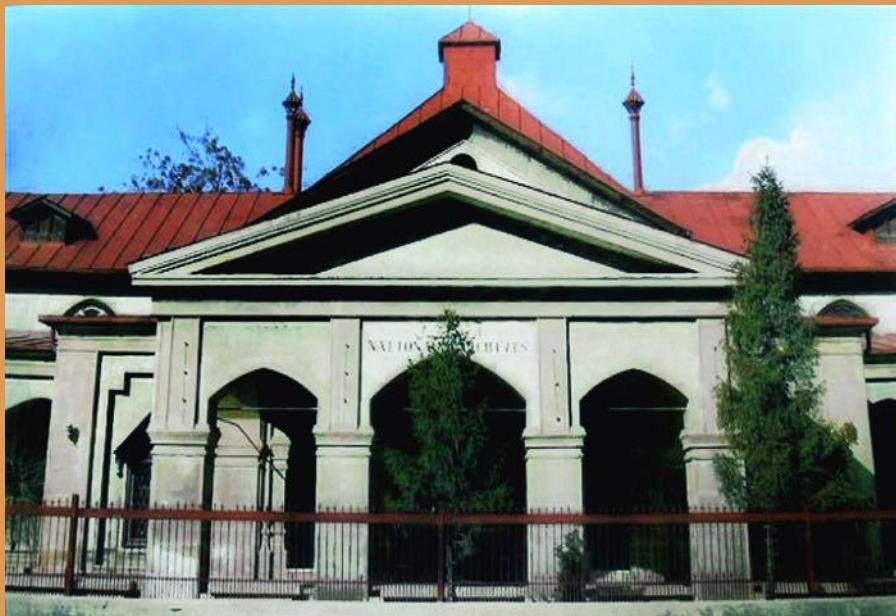
۱. تاریخ تعریف کړي.
۲. تاریخ پوهان تاریخ په خو دورو وېشي؟ نومونه یې واخلي.
۳. تاریخ مور ته خه را زده کوي؟

له ټولگي خخه بهر فعالیت

زده کونونکي دې د تاریخ د بنېګنو په اړه له خپلو مشرانو خخه پونتنې وکړي او لاسته راغلې معلومات دې په ټولگي کې بیان کړي.

د تاریخ لیکونکو سرچینې کومې دی؟

د افغانستان د ملي ارشیف انځور

د تاریخ تعريف او ګتې مو په تېر لوست کې و لوستلې په دې لوست کې به د تاریخي سرچینو په پېژندلو بحث وکرو.

تاریخ پوهان د تاریخ لیکلولپاره سرچینو ته اړتیا لري. تاریхи سرچینې دو هډوله دی: یو لیکل شوي او **خطي** اسناد او تاریخي آبدات او آثار. تحریري یا لیکل شوي اسناد په آرشیفونو کې سائل کېږي چې د افغانستان ملي ارشیف هم دا ډول اسناد لري.

د لیکل شوو یا خطي اسنادو لوستل او له هغه خخه ګټه اخیستنه ډپر ستونزمن کار دی. دغه

د کابل په دارالامان کې د افغانستان د ملي موزیم ودانی

ستونزې دو هډوله لري. لومړۍ دا چې رسم الخط د زمانې په اوږدو کې بدلهږي، بله ستونزه دا ده چې انسان د زمانې په اوږدو کې له بېلاړلوا لیکونو خخه کار اخیستی چې پوهېدل پرې ګران کار دی؛ لکه میخې لیک، هیروغایف لیک، پخوانی یونانی لیک، سانسکریت لیک او داسې نور.

پخوانی آثار هم هغه سرچینې دی چې تاریخ پوهان یې

د تاریخ لیکلو لپاره کاروی دا چول آثار په موزیمونو کې ساتل کيږي. لکه خنګه چې د افغانستان په ملي موزیم کې په دې چول ډېر تاریخي آثار شتون لري.

په تاریخ لیکلو کې له لرغونو او تاریخي آثارو خخه گټه اخیستل د خطی اسنادو په پرتله ګران کار دی. د لرغونو او تاریخي آثارو د بیانولو او تشریح لپاره باید د لرغونپوهانو او لرغون پېژندنې له علم خخه استفاده وکړای شي.

د کابل بالا حصار پنځمه زبردیزه پېړی

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووپشل شي. لوړۍ ډله دې لیکل شوې سرچینې او دویمه ډله دې تاریخي آثار بیان کړي.

پونښتني

۱. تاریخ پوهان کومې سرچینې د تاریخ لیکلو لپاره کاروی؟
۲. له خطی اسنادو خخه گټه اخیستل په تاریخ لیکلو کې کومې ستونزی را منځته کوي؟
۳. د آرشیف او موزیم ترمنځ تویر ووایئ.

له ټولګي خخه بهر فعالیت

که چېږي د زده کوونکو د اوسبېدو په سیمه کې تاریخي ودانی وي، د هغه په اړه دې معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

له تاریخ خخه وراندې او تاریخي دورې

په لومرې لوست کې مو ولوستل چې تاریخ لیکونکي انسانی ژوند پر دوو لویو دورو ويشي. تر تاریخ وراندې دوره او تاریخي دوره. تر تاریخ وراندې دوره د انسان او بشري ټولنو له پیدایښت خخه پیل شوي او د لومنیو مدنیتونو او په ځانګړې توګه، د لیک او کتابت د منئته راتلو پورې رسپږي. تاریخي دوره د لیک او کتابت خخه پیل او تر او سه دوام لري.

په زرگونه کلونه د انسان له ژوندانه خخه د ځمکې پر مخ تېر شول چې انسان او بشري ټولنه د لیک او کتابت لومنیو مدنیتونو پورې ورسېدل. د انسان دغه او برد عمر او هغه انسانی ټولنه پېژندګلوی ته اړتیا لري. لرغونپوهان کولی شي چې د ژوندانه د دغه او برد پېر (دور) په روښانه کولو کې له مور سره مرسته وکړي.

پوهانو دغه او برد پېر په مختلفو دورو باندې ويسلۍ دی. د انسان دېر پخوانی پېر ته د ډبې پېريا ستیون ایج (Stone Age) وايي. په دې او برد مهال کې چې زرگونه کلونه نیسي، انسانانو به له ډبرو خخه له جوړو شوو توکو کار اخیست او په سمخو کې به یې ژوند کاوه. د څارو یو له پوستکو خخه به یې خپل ځانته جامې جوړولې. د مېوو په ټولولو او بنکار باندې بوخت وو.

دوبم عصر د مفرغ یا برونز ایج (Bronze Age) په نامه ياد شوي دی. د لومرې خل لپاره انسانانو د خپل ژوندانه د چارو د پر مخ بیولو لپاره له فلز خخه کار واخیست د برونز فلز د مس

او قلعې ترکیب دی. د هغه مهال انسانی چلو د خارویو د روزلو په خنگ کې د نباتانو د کرلو، د نیالگیو د کسبېنلو او د مېوه لرونکو ونو له روزلو سره آشنايی درلوده. د مېشت دائمي خایونه به یې جورول. د صنعت دندې هم خپل ارزښت درلود.

دېم عصر د اوسپني د عصر (Iron Age) په نامه یادېږي. له اوسپني خخه ګه اخيستل انساني ډلې د مدنیت عصر ته رسوی. له اوسپنيزو وسايلو خخه کار اخيستني بېلا بېل خایونه درلودل. د کار وسائل، زينتي آلات او تفريحي او ذوقې شيان به یې له اوسپني خخه جورول. انساني ډلو د خارویو پر ساتلو سربېره کرنې، بنوالی او د صنعت حرفې ته هم د یوازنې دندې په توګه ارزښت ورکاوه. د مالونو بدلونو سوداګرۍ یې د یوې خانګړې دندې په توګه ومنله چې یوه ډله خلک پردي دندې بوخت وو.

تاریخ پوهان د لرغون پېژندونکو په خبر تاریخي دورې د لوړنیو پېړيو، منځنیو پېړيو، نوبو پېړيو او معاصر پېړيو په نومونو پېژندلې دي.

لوړنې پېړي: دغه دوره د لیک او کتابت له منځته راتلو خخه چې درې زره کاله پخواتر ميلاد زمانه ده، پیلېږي او بیا تر پنځمې زېرديزې پېړي پوري رسپري.

منځنی پېړي: له پنځمې زېرديزې پېړي خخه پېل او تر پنڅلسماې زېرديزې پېړي پوري دوام کوي.

نوې پېړي: له پنڅلسماې زېرديزې پېړي خخه پېل او تر اتلسمې زېرديزې پېړي پوري رسپري.

معاصره پېړي: له اتلسمې پېړي (د فرانسې له لوی انقلاب) خخه پېل شوې او تر اوسيه دوام لري.

د یا دولو وړ د چې دا د تاریخي زمانو د وېش یوه بېلګه ده چې تاریخ پوهان یې کاروی. په دغه وېش کې په زیاته پیمانه اروپايی پېښې په پام کې نیول شوي دي.

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکي دې پر دوو ډلو وو بشل شي. لوړۍ ډله دې تر تاریخ وړاندې د درې ګونو زمانو نومونه واخلي او دويمه ډله دې د نومورو پېرونو خانګړتیاوې روښانه کړي.

پونستني

۱. د جبرې په دوره کې انسانانو د کار وسائل له کومو توکو خخه جورول؟
۲. فلز یا برونز خه شي دې؟ شرح یې کړئ.
۳. د اوسپني د زمانې انسانانو کومې دندې درلودې؟ شرح یې کړئ.
۴. د تاریخي دورو نومونه واخلي.

له ټولګي خخه بهر فعالیت

زده کونکي دې په خپلو کورونو کې د ډبرینو، برونزی او اوسپنيزو وسائلو نومونه ولیکي او په ټولګي کې دې ووای.

په تاریخ کې د نېټو بدلون

نېټې او کلیزې د وخت او د وخت د پېژندلو غوره لاره ده.
په افغانستان کې درې ډوله نېټې او کلیزې معمول دي: سپورتمیز (قمری)، لمربیز (شمسی) او زېرديز (میلادی) په نومونو یادي شوي دي.

د لمربیز (هجري شمسی) او سپورتمیز (هجري قمری) کلیزې پېل د حضرت محمد ﷺ د هجرت له لومړي کال خخه پیلیري او زېرديز (میلادی) کال د حضرت عیسیٰ ﷺ له زېرپېدو خخه پیلیري.
په رسمي، دولتي او اداري چاروکې له هجري لمربیز کلیزې خخه کار اخیستل کېږي. څینو مهمو مذهبی ورڅو کې لکه د روژې میاشت، لوی اختر، کوچنۍ اختر او داسې نورو کې له هجري سپورتمیز سنې خخه کار اخیستل کېږي.

هجري لمربیز کلیزه ۱۲ میاشتی ده چې ۳۶۵ ورځې او ۶ ساعته کېږي. هجري سپورتمیز کال هم ۱۲ میاشتې دی، خود ورڅو شمېرې پې ۳۵۴ ته رسپېري. همدا د ورڅو توپیر د دغو کلیزو په منځ کې د نېټو د توپیر سبب شوي دي.

که وغواړو چې هجري شمسی نېټې په زېرديزه نېټې او زېرديزه نېټې په هجري شمسی واپوو، ساده لاره یې دا ده چې ۶۲۱ شمېره ورسره جمع يا ور خخه تفریق کړو. په دې ډول که د محمود د زېرپېدو کال ۶۶۱ زېرديز وي او وغواړو چې دغه نېټې په هجري شمسی بدله کړو، نو د ۶۲۱ شمېره له

۱۹۶۶ شمېرې خخه تفریق وو چې حاصل تفریق يې په هجري شمسی نېټه د محمود د زېړېدو کال کېږي. او که د زلمي د زېړېدو کال ۱۳۵۵ هجري شمسی وي او وغواړو چې دا شمسی نېټه په میلادی کال واپوونو د ۱۳۰۵ شمېره له ۶۲۱ شمېرې سره جمع کوو او حاصل جمع يې په میلادی کال د زلمي د زېړېدو کال رابني.

لاره:

۱۹۶۶ د محمود د زېړېدو کال
- ۶۲۱

۱۳۴۵ هجري شمسی

لاره:

۱۳۵۵ د زلمي د زېړېدو کال
+ ۶۲۱

۱۹۷۶ زېړدیز

د هجري قمري سنو بدلوں په هجري شمسی او یا د هجري شمسی سنو بدلوں په هجري قمري د نورو محاسبو له مخې ترسره کېږي.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووپشل شي. لوړۍ دله دې د نېټو نومونه واخلي او دویمه ډله دې د شمسی نېټو اوښتون په زېړدیزې او د زېړدیز و نېټو اوښتون په هجري شمسی په ټولګي کې اجراکړي.

پونښې

- ۱- لمريز (هجري شمسی) کال خو ورځې او خو ساعتونه دي؟
- ۲- سپورمیز (هجري قمري) کال خو میاشتې او خو ورځې دي؟
- ۳- د سپورمیز کال او لمريز کال مبدأ خه ده؟

له ټولګي خخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې له خپلو مشرانو خخه د جومات او د خپلې سیمې د بنوونځي د ودانی تاریخ و پونښې او هغه تاریخ دې په زېړدیز کال واپوی.

د دویم څېرکۍ

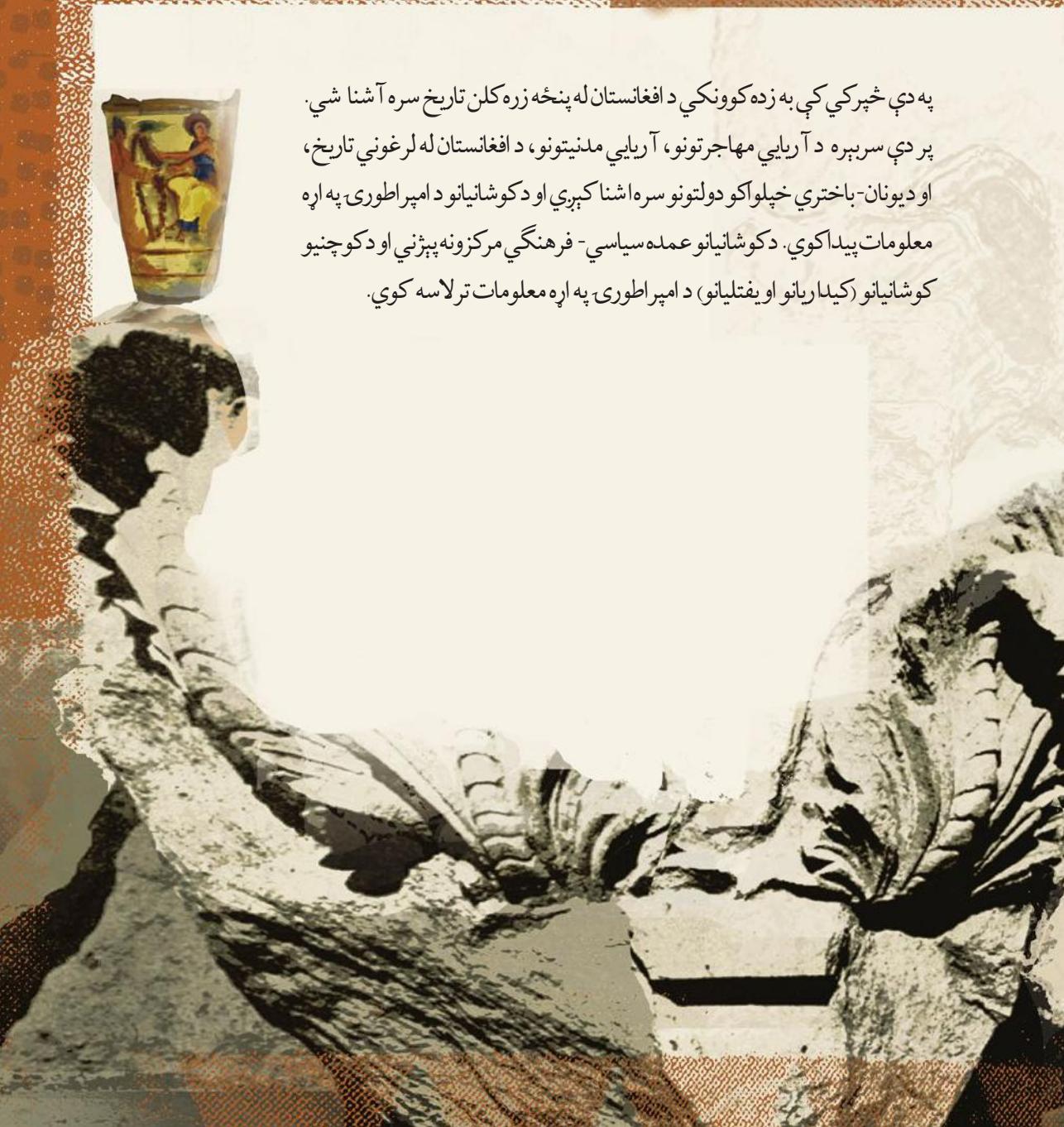
د افغانستان لوړنې مدنیتونه

- د افغانستان د پنځه زره کلن تاریخ د پیل په اړه معلومات لرئ ؟
 - آيا آربیان پېژنۍ ؟
- د ویدي مدنیت په اړه مو خه اوږدلي دي ؟
 - د اوستایي مدنیت په اړه په خه پوهېږي ؟
- د افغانستان اساطیري تاریخ (پیشدادیان، کیانیان او اسپه) پېژنۍ ؟
- لرغونی افغانستان او له پردیو سره یې اړیکې (هخامنشیان، موریان او یونانیان).
 - د یونان - باختري خپلواک دولتونه.
 - د یونان - باختري پېر هنري او فرهنگي څانګړنې.
- آيا د کوشانیانو د کورنې په اړه معلومات لرئ ؟
 - بګرام د کوشانیانو د امپراطوری سیاسي مرکز
 - هلهه د کوشانیانو د امپراطوری فرهنگي مرکز
 - بامیان د کوشانیانو د امپراطوری عقیدتي مرکز
- آيا یقتیلیان پېژنۍ ؟

د دویم څېرکي موخي

په دې څېرکي کې به زده کوونکي د افغانستان له پنځه زره کلن تاریخ سره آشنا شي.
پر دې سرپرہ د آريايو مهاجرتونو، آريايو مدنیتونو، د افغانستان له لرغونی تاریخ،
او دیونان- باختري خپلواکو دولتونو سره اشنا کېږي او د کوشانيانو د امپراطوری په اړه
معلومات پیداکوي. د کوشانيانو عمله سیاسي - فرهنگي مرکزونه پېښي او د کوچنيو
کوشانيانو (کیداريابو او یفتليابو) د امپراطوری په اړه معلومات ترلاسه کوي.

د افغانستان د پنځه زره کلن تاریخ د پیل په اړه معلومات لري؟

په تېرو لوستونو کې له تاریخ خخه وړاندې او د تاریخي دورو یادونه وشهو. افغانستان هم تر تاریخ وارېندې دورې لري. په بېلا بلوبختونو کې د افغانستان له پنځه زره کلن تاریخ خخه خبرې کېږي. په دې پوهېږي چې د پنځه زره کلن تاریخ دغه خبره د کومو آثارو او سرچینو په وسیله ثابته شوې ده؟

لرغون پېژندونکو د کندهار په شمال لوپديڅه سېمه (منډيګک) کې خېړنې او کيندنې کړي دي.

د دغه خېړنو په پای کې دا ثابته شوې چې تر میلاده درې زره کاله مخکې د منډيګک او سېدونکو د داسې تمدن بنستې کېښود چې د افغانستان د پنځه زره کلن تاریخ ثبوت دی. د کيندنو په لړ کې ډبر آثار او داسې وسایل لاسته راغلي چې په دغه لرغونې سېمه کې د یوه پراخ مدنیت استازیتوب کوي.

په دغه خای کې ډېږي مجلې ودانۍ خرګندې شوې چې لوی انگر، لوی دېوالونه، کوتې او دفاعي مورچلې لري او د منډيګک د واکمنانو د پلازمینې استازیتوب کوي. سرېړه پر دې د خوراکي توکو په خانګرې توګه د غنموم زېرمونه، پېلا بېل خاورین لوښي، مسي او برونزې بنکلې زینتی وسایل او خاورینې مجسمې هم د کيندنو په وخت کې د فرانسوی لرغون پوهانو په وسیله پیدا

شوي دي.

د منديگك اوسيدونکو له ګاوندييو مدنیتونو سره مقابلې اړيکې درلودې. له موندل شوو آثارو خخه دا بنکاري چې د منديگك خلکو په شمال کې د انو او نمازگاه تپې (ترکمنستان)، په لوپدیع

له منديگك خخه تر لاسه شوي مجسمې

کې د سیالک تپې (ایران) له وګرو سره او په سویل کې د هرپه او موهنجودارو (هند) له مدنیتونو سره کلتوري او اقتصادي اړيکې درلودې. د منديگك لومرنې اوسيدونکي بنياني تر ميلاده ۲۵۰۰ کاله پخوا دغه سيمې پريښې وي. د منديگك د پريښو دلو په اړه پوهانو بپلا بېلې نظرې وړاندې کړي دي. خينې په دې عقيده دي چې پرله پسې وچکالي او د هلمند د سيند د اویو لبروالی ېې بنستيز لاملونه دې چې د منديگك اوسيدونکي د هغه خای پريښو دلو ته اړ شول.

خينې نور بيا د منديگك د پريښو دلو

لامل جګري بولي چې په پايله کې مخالفان بریالي شول او منديگك د اوسيدونکو ميشت حایونو ته ېې اور رواچاوه او هغوي ېې د کورکلي پريښو دو ته اړ کړل.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر درېوو ډلو ووپشل شي. لومړۍ ډله دې د هغه آثارو په باره کې معلومات ورکړي چې له امله ېې د افغانستان پنځه زره کلن تاریخ ثابت شوي دي. درېمه ډله دې د منديگك د خلکو اړيکې له نورو ګاوندييو خلکو سره خرګندې کړي او درېمه ډله دې له منديگك خخه د خلکو د وتلو لاملونه خرګند او خلبو ټولګي الو ته دې بيان کړي.

پونستني

- 1- منديگك چېرته پروت دی؟
- 2- د افغانستان د پنځه زره کلن تاریخ ثبوت په کومو آثارو کې خرګند شوي دي؟
- 3- له ګاوندييو خلکو سره د منديگك د وګرو اړيکې ووایئ.

له ټولګي خخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د افغانستان د تاريخ او لرغونتوب په باره کې يو مطلب جور او راتلونکي ساعت کې دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

شپرم لوست
آيا اريايان پېژنئ؟

د لرغوني بلخ (ام البلاد) د ودانيو پاتې شونې

افغانستان ته د آریايانو راتگ تر زېردیز (میلاده) دوه زره او پنځه سوه (۲۵۰۰) کاله پخوا منل شوي دي. آریايانو خپلو خانوته اصيل او د بنو اخلاقو خاوندان ويبل. د هغوى د لوړنېو تم ځایونو په اړه ډاډمن معلومات نشه. هغه خه چې خرګنده دي هغه دا دي چې آریايان له سیئر دریا او آمو سیند خخه د لرغوني افغانستان بخدي (بلخ) ته راغل.

آریايانو د زوندانه په لوړنې مهال کې کوچيانۍ او چوپاني ژوند درلود کله چې په بخدي کې میشت شول، بناري ژوند ته یې مخه کړه. آریايانو کورنۍ نظم درلود. خپلې کورنۍ ته یې «کولا» ويبل. له خوکولا خخه یو قبيله او له خو قبيلو خخه یو تبر (قوم) جوريده. د خپل او سېدو څای ته یې «پور» ويبلې. دغه ټول نومونه د کهول، میرویس، بگرام او شپرپور کلموکې او س هم معمول دي. اریايانو د خپل او سېدو سيمو ته «اریانا ويجه یا اريانا ورسو» ويبل او د ورشو کلمه تر او سه هم استعمالپري. آریايانو په بخدي (بلخ) کې د لوړنې اريايي مدنیت بنست کېښود. د بلخ بناري یې جور کړ. لوی کورونه او جګ دېوالونه یې ودان کړل. د بنار د ساتنې لپاره یې دېر جګ دېوالونه او برجنونه جور کړل چې په بلخ کې لا تر او سه هم د پخوانې بخدي آثارو پاتې شونې ليدل کېږي.

اریايانو بلخ ته تر رسپدلو وړاندې کوچيانۍ ژوند درلود. دغه مطلب له هغو شواهدو او آثارو خخه خرګندپري چې لرغون پېژندونکو د سمرقند په لرغونې سیمې (قالی بروز) کې په ۱۹۳۹ زکال کې

وموندل. په دې لرغونو آثارو کې يوه هم هغه مجسمه وه چې نيمه تنه يې د انسان او نيمه تنه يې د حيوان په ډول جوړه شوې وه. پوهان په دې باور دي چې دغه مجسمه د کیومرف پاچا په مهال کې جوړه شوې چې د آريایانو ټولواک.

آريایانو بخدي ته تر رسپدو وروسته د خارو ټولواک او روزلو تر خنگ په کرنې او بنوالۍ لاس پورې کړ. ډول ګلونه ېږد او کرل او میوه لرونکې ونې ېږد، د خوبني په محفلونو کې ېږد. ډول ته د ګلاتو ګیږي ورکولې، د نوي کال په لوړې ټولواک په شخو کې شخو، نارینه وو، څوانانو او زړو ټولواک د جشن محفلونه نیول، ساز و سرود او اتهنونه به ېږد کول. د آريایانو مشهور جشن د «سامانه» په نامه یادیده. په جشن کې څوانانو آسونه څغلول، اتهنونه به ېږد کول، د غشو او نېړۍ لوړې به ېږد کولې، د ساز، سرود او خوبني محفلونه به ېږد جوړول.

د آريایانو لېږد (مهاجرت)

د آريایانو د ژوندانه او مدنیت په اړه له خلورو ویدي کتابونو یا سرودونو خخه چې د ویدي په نامه یادېږي، معلومات لاسته راغلي دي. په دغه کتابونو کې د آريایانو ادبی، ګلتوري، اقتصادي، مذهبی او سیاسي معلومات شته. اوس هم تاريخ پوهان د آريایانو د ژوندانه د مختلفو اړخونو په اړه د معلوماتو د لاسته راولو لپاره له دغه خلورو کتابونو خخه چې په سانسکریت ژبه ليکل شوي، ګته اخلي. د وخت په تېږدلو سره د آريایانو شمېر په بخدي کې ډېر شو او د لېږد او مهاجرت لړې ېږد کړي. یو شمېر اريایي ډلې د سليمان د غردونو لمنو ته او د هندوکش سویل ته واښتل او هلتنه ېږد واړول. وروسته د هند ځمکو ته ورسپدل د آريایانو نورې ډلې لوډیئچي خواته و لېږد کړي. هغوي لوړۍ پارس (ایران) او وروسته ترکيې او اروپا یې هپاډونو ته ورسپدل. هغه آريایان چې په افغانستان کې پاتې شول هغوي په هپاډ کې د ویدي او اوستايي مدنیتونو بنسټ کېښو.

په ټولګي کي فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووپشل شي. لوړۍ ډله دې د بلخ د آريایانو د لوړنې ژوندانه په اړه او دویمه ډله دی د آريایانو د تولنیز جوربنت په اړه خپل معلومات وړاندې کړي.

پونتنې

۱. آريایانو خپل خان خنگه تعريف کړي؟
۲. د آريایانو لوړنې پلازمینه (پایتحت) خه نومېده او چېږي وه؟
۳. آريایانو بخدي ته تر رسپدو وړاندې ژوند درلود.

له ټولګي خخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې له خپلو مشرانو خخه د کوچيانې ژوندانه په اړه پونتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې بیان کړي.

د ویدي مدنیت په اړه موڅه اوریدلي دي؟

د آربیانو مهاجرت

د آربیانو په باره کې مو لازم معلومات لاسته راولپ، اوس د آربیانو مدنیت سره آشنا کېرو.

دلرغونی افغانستان لومړي مدنیت د ویدي په نامه یادېږي. د دې مدنیت نوم له ویدي کتابونو خخه اخیستل شوی دي. دغه مدنیت تر میلاده ۱۸۰۰ کاله پخوا پیل او تر میلاده ۱۲۰۰ کاله د مخه یې دوام درلود.

ددغه مدنیت په اړه معلومات د ویدي له خلورو ګونو و کتابونو خخه لاسته راغلي چې په ویدي کتابونو مشهور دي. دا کتابونه پر دې سربره چې بشپړ سیاسی، اقتصادي او تولنيز معلومات لري، د آربیانو د هغه مهال د اخلاقو او عقیدو او د هغې زمانې د کلتور په اړه هم اپن معلومات په کې شته. لکه چې د مخه مو ولوستل آربیانو ځانګړي ټولنيز نظام درلود. په آربیانی ډلو کې شاهې نظام واکمن و، ټولنه په ځانګړي تدبیر اداره کېدله. د کورنۍ په سر کې پلار (پاتي) و. له خوکورنيو یو خبل یا زی جورېده چې د هغې په رأس کې کوترا پاتي موجود و. له خو خېلونو یا زیو خخه یوه قبile جورېده چې په رأس کې یې گراماپاتي ځای درلود. د خو قبیلو رئيس ته یې ویس پاتي ویله. خو ویس پاتي به د ټولواك له خوا چې راجان نومېده اداره کېدل.

د آربیانو د ټولنيزې اوضاع په اړه هم ویدي سرودونه روښانه معلومات لري. د بېلګې په توګه، د بنځې مقام ته په ویدي مدنیت کې درناوی کېدله؛ سره له دې چې د هلك زېریدنه یې نېکمرغې ګنه، خود ویدي پېښو ځانګړي ځای درلود. لکه ځنګه چې په ریگوپدا کې د دېروښو اشعار له ځانګړي

هنري لطافت او صنعت سره ثبت شوي دي، له هغو خخه يوه شاعره بنسخه د (گوشاه) په نامه شهرت درلود چې د هغې اشعار د ریکوپیدا په لومړي جلد کې ثبت دي. به شاعره بنسخه «لوبامودرا» نومېږي چې د هغې اشعار هم د ریکوپیدا د کتاب په لومړي جلد کې راغلي دي.

په ويدۍ مدنیت کې خانګړي اقتصادي نظام و د ويدۍ مدنیت انساني ډلو د خپل ژوند اساسی اړتیاوې د چوبانی او کرنې له لاري پوره کولې د آريابانو شتمني د خاروویو لکه پسونو، وزو، غوبانو او داسې نورو د شمېر له مخني اندازه کېدله.

آريابان د کربنې او چوبانی تر خنګ په سوداګرۍ هم بوخت وو. د تبادلې واحد او تجارتی متاع ېې غواړانې وې چې هغه ته ېې «پيسو» ويل. د پيسې نوم هم چې اوستي پولي واحد دي رسنه ېې د آرياباني دورې د ويدۍ عصر پيسو ته رسپري.

د ويدۍ مدنیت پر مهال به وګرو توکران اوبلد. د خاروویو له ورپو خخه به ېې ډول ډول جامي ګنډلې. اوپسنيز وسائل به ېې جورول. له اوپسني خخه به ېې پر ظريفو زينتي وسائلو سرپرې د توليدي چارو لپاره هم دېر کلک وسائل جورول. ډول خاورينو او لرګيو لوښو جورولو رواج درلود. د خښلوا لپاره خانګړي لوښي وو. د ويدۍ مدنیت پر مهال ټولو کسبګرولکه کلالانو، پښګرانو، نجارانو او نورو په ډېر قدر او حرمت سره ژوند کاوه.

په ويدۍ عصر کې انسانو په مختلفو خدايانو عقيده درلوده. له هغو خخه يوه هم (اوشان) وو چې د خلکو په باور هغه يوه بنسخه وو او د سپيله دم يا د سهار خدای په نامه یادېدله. سره له دې چې د ډېر و خدايانو عبادت به ېې کاوه، مګر بيا ېې هم په خدای باندي خاصه عقيده درلوده، په ریکوپیدا کې داسې راغلي دي: «پر هر ثابت او هر حرکت کوونکي او هم هر خه چې پر لاري ئې او هر هغه خه چې مری پر دغنو ټولو شيانو باندي یوازې يو خدای واکمني لري».

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دریوو ډلو وویشل شي. لومړي ډله دې د ويدۍ مدنیت د سیاسي اوضاع په اړه، دویمه ډله دې د اقتصادي وضعې په اړه او درېمې ډله دې د ويدۍ دورې د اعتقاداتو په اړه خپل معلومات په ټولګي کې بيان کړي.

پونتنې

1. لومړي مدنیت په افغانستان کې په ټکم نامه یادېږي؟
2. بنخو د ويدۍ مدنیت پر مهال خه ډول مقام درلود؟ شرح ېې کړئ.
3. د ويدۍ وګرو د عقایدو په اړه په خه پوهېږي؟ خپل معلومات خرګند ګړي.

له ټولګي خخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې له مشرانو خخه د اسلام تر مبارک دين دمخه د خلکو د عقیدو په اړه پونتنې وکړي او خپل معلومات دې ټولګي والو ته بيان کړي.

د اوستایي مدنیت په اړه خه پوهېږي؟

د اوستایي مدنیت یوه سیمه

اوستایي مدنیت د افغانستان په تاریخ کې دویم مدنیت دی. د دې مدنیت نوم د اوستا له کتاب خڅه اخیستل شوی چې د زردشتیانو لپاره سپیځلی دی. اوستا د قانون، بنیاد او دستور په توګه معنا شوې ده. دغه مدنیت له زېړد خڅه دمڅه ۱۲۰۰ کالو شاوخواکې پېل شوی او تر زېړد دمڅه ۷۰۰ کالو پورې یې دوام کړي.

د اوستایي مدنیت بنست په بخدي کې کېښودل شو. په دغه اړه د اوستا په کتاب کې داسې راغلي دي: یما د اهو رامزا دا په امر یوه سیمه جوره کړه "چې د هغه پلن والي او اوبردواالي د یوه اسپرس د آس څغلولو د یوه میدان په اندازه و چې په هغه کې ځینې حیوانات لکه پسونه، غوبان، مرغان او ځینې ځناور لکه سېي او داسې نور ساتل او د اوبيو څای یې د یوې هانې (میل) په اوبردواالي وکېنده او په دغه سیمه کې یې بیارونه، کوڅې او خونې جورې کړي. خو دروغجنو، لیونیو او علیلو کسانو ته یې په بنار کې څای ورنکر.

زردشت چې د سپینتمان په نامه هم یادیده د زردشتیانو مشر لارښود، د اوستا پنځوونکي او د اوستایي مدنیت محرك و. نوموري خپل نصیحتونه په سرودونو کې ويل. زردشت د سالم ژوند لپاره

پر درېبوو اصلونو باندې تینګار کاوه چې هغه نېه فکر کول، نېه ویل او نېه کار کول دي. د زردشت د شخصیت او ژوندانه په هکله د اوستا په کتاب کې ډېږي خرګندونې شته. داسې ویل کېږي چې نوموري د پخوانی بلخ (بحدی) د بنار په شاوخواکې ژوند کاوه.

زردشت د لرغونی افغانستان په یوې نجیبې کورنۍ پورې اړه درلوده. نوموري د فکري اصلاحاتو لارښونه پیل کړه. پر همدي مهال پې د یوې نوي تګلارې پر بنست د ځینو وزیرانو او واکمنانو سره د خیبni اړیکي جوړې او هغه یې پالالې.

څینې مؤرخان زردشت د اسې له مشهورې کورنۍ خخه ګنې. د زردشت د کورنۍ په آکترو نومونو کې د اسې کلمه په وار وار راغلې ده. د زردشت پلار پور اسې او نیکه یې میچت اسې نومبله چې دوروستي نوم معنا یې د قوي آسونو خبشن ده.

دا اوستا کتاب د زردشت له خواړاندې شوی دي. دغه کتاب په حقیقت کې د زردشتی آیین د پیروانو لپاره د لارښونې اصول دي. اوستا د نړۍ د پخوانیو کتابونو له جملې خخه ده چې په اغلب ګومان سره دغه کتاب کې له ۱۲۰۰ څخه تر ۶ کاله پخوا تر میلاده پېښې راغلې دي.

په اوستایي مدنیت کې درې ګونی ټولنیزې طبقې (روحانیون، نظامیون او بزرگان) موجود وو. خلکو ګلیوالی ژوند درلود. بزگری او بنوالي د دوی اصلی دنده وه. د دې ترڅنګ، دوی په مالداری هم بوخت وو. برونزی او اوسبینیز شیان به یې کارول. سربېره پر دې په اوستا کې د سیاسي کورنیو او واکمنانو په اړه هم خرګندونې شوې دي. په اوستا کې هغه نومونو یادونه شوې چې د افغانستان په اساطیري تاریخ کې لور ځای لري؛ لکه: اسې، کیانیان او پیشدادیان چې په راتلونکو درسونکو په یې په تفصیل سره ولولو.

په ټولګي کي فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وو بشل شي. لومړي ډله دې د اوستا په اړه او دویمه ډله دې د زردشت او د هغه د نصیحتونو په باره کې خپل معلومات ټولګیوالو ته ووایي.

پونتنې

۱. د اوستایي مدنیت او د هغه د معنا په اړه خه پوهېږئ؟
۲. زردشت خوک و؟
۳. اوستا پر خو برخو و بشل شوې ده؟

له ټولګي خخه بهر فعالیت

زده کوونکي له نېه فکر کولو، نېه ویلو او نیک کار کولو خخه خه معنا اخلي؟ له خپل دوستانو او خپلوا نو خخه دې پونتنې وکړي او خپل معلومات دې ټولګیوالو ته بیان کړي.

د افغانستان اساطيري تاریخ (پیشدادیان، کیانیان او اسپه)

رسنم د شهنامې مشهور پهلوان

د افغانستان په اساطيري تاریخ کې درې مهمې کورنۍ معرفی شوې دي.

الف- پیشدادیان

هوشنگ لومړنی اوستایي پهلوان دی چې له دېوانو سره جنګیده او پر هغوي یې واکمني درلوده. هوشنگ د کیومرث له اولادې خڅه و چې د پیشدادیانو لړی د ده له نسل خڅه ده. هوشنگ د بخدی بنار د لومړنی قانون جوروونکي په توګه پېژندل شوی دی. ترهوشنگ وروسته تهمورث واک ته ورسپد چې د افغانستان په اساطيري تاریخ کې په نوم پېژندل شوی و. له تهمورث وروسته واک جمشید (یما) ته ورسپد چې د افغانستان په اساطيري تاریخ کې په زړه پورې حماسي او عشقۍ کيسې لري. د هغه مهال مشهورې کيسې زیاتې دی چې د بېلګې په توګه د رسنم او سهراوب او د کاوه آهنګر د کيسو یادونه کولی شو. د کاوه آهنګر کيسه د داسې پېښو او واقعاتو پر بنست جوره شوې چې یوه کس د کاوه آهنګر په نامه د خپلې پېښګرۍ خرمنه د بیرغ په ډول د نیزې پر سر و تړله او خلکې را ټول کړل چې د ضحاک او د هغه د ظلم او ستم پر ضد پاخون وکړي چې په پای کې ضحاک له منځه لار او کاوه آهنګر بريالي شو.

ب- کیانیان

کیانیان د افغانستان د اساطيري لړی یوه بله کورنۍ ده چې په پخوانې بلخ کې یې واکمني درلوده. د غې کورنۍ ته یې په شاهنامه کې کیانی ويله ده. د اوستا په لیکنه کې د دې کورنۍ لومړنی ټولواک د

کیقاباد په نامه یاد شوی چې د رستم پهلوان په غوشتنه په بلخ کې پر تخت کښیناست او پنځلس کاله یې واکمني وکړه.

تر هغه وروسته، د ده زوي کیکاوس پر تخت کښیناست چې له پرديو سره وجنګد او پر هغوی بریالي شو. تر کیکاوس وروسته سیاوش واک ته ورسپد. سیاوش ددې کورنی ډېر خواکمن ټولواک و. دغه واکمن د تورانیانو سره په مخامنځ جګړه کې له منځه ولاپ. تر ده وروسته کیخسرو واک ته ورسپد. نوموري د پلار د وينې د غچ اخیستلو لپاره له تورانیانو سره وجنګد. په پای کې تورانی افراسياب او د هغه وروري یې په زنځير وټرل او وېږي ووژل.

ج- اسپه

له کیانی کورنی وروسته د افغانستان په اساطیري تاریخ کې بله لړي منځ ته راغله چې د اسپه کورنی په نامه یې شهرت وموند. خنګه چې د دغې کورنی د هر ټولواک د نامه په پای کې د اسپه کلمه راغلې ده نو په تاریخي متنونو کې د اسپه د کورنی په نوم مشهور دي. د دغې کورنی لوړنۍ ټولواک له راسپ نومېله. له راسپ خېل مرکز له بخدې خڅه د بلخ نوبهار ته راوست. هغه هم د تورانیانو په وسیله ووژل شو. نوموري باهمته عادل او د لوړ شخصیت خاوند او د زردشت د تګلاري پېرو و.

د اسپه ويل کېږي چې زردشت د خېل کتاب (۱۴۰۰) نسخې لیکلې یې چې د وهران په اورتون کې ساتل کېډي. دغه معبد د ګشتاسپ له خوا په بلخ کې ودان شوی و. له ګشتاسپ خڅه وروسته د دغې لړي نور پاچاهان هم واک ته ورسپد. د بېلګې په توګه اسفندیار، داراب د همای زوي او د داسپی نورو نومونه یادولای شو. باید وویل شي د افغانستان اساطیري تاریخ پر دریوو سرچینو (منابعو) ولاړ دی چې هغه اوستایي متنون، د فردوسی شاهنامه او شفاهي کيسې دی چې تر اوسه د افغانستان د وګرو ترمنځ سینه په سینه یو او بل ته لېږدول کېږي او لا تر اوسه په مختلفو ډولونو پاتې شوې دي.

په ټولګي کې فعالیت

زده کونونکي دې پر دریوو ډلو وویشل شي. لوړۍ ډله دې د افغانستان د اساطیري تاریخ د کورنیو نومونه واخلي، دویمه ډله دې ددې کورنی د دریوو نامتو شخصیتونو نومونه واخلي او درېمه ډله دې د افغانستان د اساطیري تاریخ پر ځانګړو سرچینو باندې خبرې وکړي.

پونستني

۱. د افغانستان په اساطیري تاریخ کې کومې کورنی شاملې دي؟
۲. لوړۍ کورنی د افغانستان په اساطیري تاریخ کې په کوم نامه یاده شوې ده؟
۳. د افغانستان د اساطیري تاریخ درې سرچینې کومې دي؟

له ټولګي خڅه بهر فعالیت

زده کونونکي دې له خېلوا مشرانو خڅه د تاریخي کیسو په اړه پونستنې وکړي او خېل معلومات دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

لرغونی افغانستان او له پرديو سره يې اړيکې (هخامنشيان، یونانيان او موريايان)

داريوش او خشايارشا

مقدوني سکندر

چندراء گپتا

له زېرديز کال خخه وړاندې په شپږمه پېړۍ کې د لرغونی افغانستان په محدوده کې واحده سياسي وکمني نه وه. په هر ګوت کې محلی حکومتونو او خپلواکو سياسي وکمنيو حاکميټ درلود. همدا مهال د افغانستان په لوپدیخ کې د یوې نوې امپراطوري بنسټ کېښودل شو چې د پارس په تاريخ کې د هخامنشيانو په نامه یاده شوي ده. د دې امپراطوري بنسټ د مادانو د کورني وروستني لمسي کوروش له زېرديز خخه وړاندې په ۵۰۰ کال کې کېښوډ.

هخامنشيان

د کوروش تر قوماندې لاندې لېبکرو له زېرديز خخه د مخه په ۴۹ کال کې د افغانستان څینې شمالی سيمې تر لنډې موډې پورې تر خپلې وکمني لاندې راوستې. تر کوروش وروسته د ده زوي کمبوجие واک ته ورسپد. هغه د پارس لوپدیخو پولو ته زيات پام وکړ. د مصری فرعون سره يې جګړې وکړې او هغه ته يې ما ته ورکړه او د هغه سيمې يې خپلې کړې. نوموري پارس ته د بېرته تګ پرمهاں پر لار مړ شو.

د هخامنشيانو زيات کسان واک ته ورسپدل خو نامتو وکمنان يې لومړۍ داريوش، خشايار شاه، دویم داريوش او دویم اردشير وو. د هخامنشيانو امپراطوري له زېرديز خخه دمځه په ۳۱ کال کې مقدوني سکندر له منځه یووړه.

يونانيان

مقدوني سکندر د هخامنشيانو امپراطوري له منځه یووړه او ېې له خنډه یې د ميلاد خڅه د مخه په ۳۰ کال کې پر لرغوني افغانستان یړغل وکړ. سکندر د افغانستان د نیولو لپاره د هرات، کندهار، کابل او د پغمان له لاري د ټفقار سکندری (بګرام) ته ولاړ او وروسته د افغانستان شمالي سيمو ته ورسيد او هلته یې د اى خانم د بنار بنسټ کيښود. د شمالي سيمو له تصفيې خڅه وروسته ختيئې خواته ولاړ او د نورستان او کونړ له لاري چتراج ته ورسيد. سکندر له یوسفزيو سره په یوه جګړه کې په پښه ټېي شو. د سکندر لښکريان پنځه کاله د افغانستان په مختلفو سيمو کې وجنګېدل.

سکندر، یونان ته د بېرته تللو پرمهال د سند سیند له لاري د مقدوني پر لوري وڅو خېد. د لاري په اوږدو کې د ملاجرا په مرض اخته او تر ميلاده ۳۲۳ کاله وړاندې مړ شو. له سکندر خڅه وروسته دغه لویه یوناني امپراطوري د یونان د پوځي مشرانو تر منځ ووېشل شوه.

موریايان

د هند موریايانو چې لومرنۍ واکمن یې چندرآګوپتاو د نورو پرديو په شان یړغلګرو لرغوني افغانستان یوه برخه هغه مهال تر لاسه کړه چې په یوناني امپراطوري کې یې ګډوډي رامنځته کړه. د هغوي واکمني د یونان باختري خپلواکو دولتونو د خپلواکي د اعلان تر مهاله دوام وکړ.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دریوو ډلو ووېشل شي. لومړي ډله دې د هخامنشيانو په اړه، دویمه ډله دې د یونانيانو په باره کې او درېمه ډله دې د هندي موریايانو په اړه خبرې وکړي.

پوبتنې

۱. د هخامنشيانو په اړه خه پوهېږي؟ بیان ېې کړئ.
۲. یونانيان خه ډول د افغانستان خاورې ته راورسېدل.
۳. د هند د موریايانو په باره کې خه پوهېږي؟

له ټولګي خڅه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د هخامنشيانو، یونانيانو او موریايانو په اړه معلومات راټول او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

د یونان - باخترى خپلواک دولتونه

یونانی مسکوکات

د معخه مو ولوستل چې د سکندر تر واکمنی لاندې سیمې د یونانی قوماندانانو تر منځ ووبشل شوې. یونانی سلوکیدیانو د سکندر د امپراتوری یوه برخه هم په اختیار کې درلوده. هغوي شام او په هغه پورې تړلې سیمې اداره کولې. سلوکیدیانو یو تن یونانی افسرد لوړۍ دیو دیتس په نامه د باخترد والي په توګه وګوماره. نومورپی چې کله باختر ته ورسپد، د باختر او سغديانه خپلواکي یې اعلان کړه. د دیو دیتس د واکمنی پېر له زېر دیز خڅه وراندې ۲۴۵ - ۲۳۰ کلونو پورې رسپېږي. تر هغه وروسته د دیم دیو دیتس د باختر کنتروول او اداره په لاس کې ونیوله. نومورپی د خپل دولت خپلواکي اعلان کړه له اشکانیانو سره یې د دوستي اړیکې تینګې کړي. خکه دواړه نوي دولتونه د شام (سوریي) د سلوکیدیانو پر خلاف وو. ایوتیدیوم د یونان باختري دولت یو دېر څوакمن تولواک و، چې د خپلې واکمنی په پېر کې یې د شامي سلوکیدیانو بړغل پر شا وتباوه او بیا یې د سولې له لارې هغوي په شا کړل. نومورپی د هندوکش سوپلي برخې یې له کومې جګړې خڅه د هندي دولت له سلطې خڅه وژغورلې او په لوېدیخو برخو کې د توس تر سیمې پورې مخ ته ولاړ په شمال کې یې کاشغرستان او په سوپل کې یې بلوجستان له لرغونی افغانستان سره یو ئځای کړل. په همدغه دوره کې باختر د زړو بنارونو (هزار شهر) نوم تر لاسه کړ.

د یونان باختري بل ټولوک ديميتروس نومېله. نوموري تر سند او پنجاب پوري مخ ته ولاړ او شمالي هندوستان ې د ګنګا تر خنليو پوري ونيو. د یونان باختري پولي د ايران له دېښتو (د اوستاني ايران له مرکزی سيمې خخه) د ګنګا تر سيمو او بيا له سیحون او جیحون خخه د هند تر بحیرې پوري رسپدلي وي. د یونان باختري ټولوکاونو فتوحات له میلاد خخه د ۱۷۵ کال پوري دوام درلود.

ایوکراتيد د یونان باختري بل ټولوک و. نوموري داسې واليان په څلې امپراطوري کې وګومارل، چې په هند کې ېې د څلواکو دولتونو لپاره شرایط برابر کړل کله چې ایوکراتيد واکمن شو. د دولت

پرڅبدل او د یونان باختري امپراطوري جورېدل پېل شول. له یوې خوا د اشکانيانو یرغل د امپراطوري په لوپديڅ کې او له بلې خوا دنه په هپواد کې ستې قبیلو د یونان باختري د څلواکو دولتونو د پرڅبدلو زمينه برابره کړه. یونان باختري دولت تر میلاده ۱۳۵ کاله پخوا څيل ډرکز له بلخ خخه بگرام ته ولپرداوه او خبره دي ته ورسپدله چې تر میلاده ۷۰ کاله پخوا لومړي ساکان په سوبلي افغانستان کې واک ته ورسپدله او بيا د ستې قبایلو یوې خانګې چې د «یوچي» په نامه ېې شهرت درلود، بلخ ونيو او د یونان باختري دولتونو لپې را پېرڅوله. یوچيانو چې د افغانستان په لرغوني تاریخ کې د کوشانيانو په نامه پېژندل شوي، یوه لویه امپراطوري را منحه کړه، چې په ديارلسم لوست کې به ېې ولوو.

یونانی هریوکرات د خوبنۍ الهه د بگرام له زېرمونو خخه

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووپشل شي. لومړي ډله دي د باختري سيمو د څلواکي د اعلان او دويمه ډله دي د یونان-باختري دورې د نامتو و اکمنا تو په اړه څيل معلومات په ټولګي کې ووایي.

پونښتني

۱. د ايوتيلوم په اړه خه پوهېږي؟
۲. ديمتریوس خوک و او د هغه د کرو ورو په اړه خه پوهېږي؟
۳. د یونان باختري امپراطوري پرڅبدل خه ډول پېل شو؟

له ټولګي خخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د یونان باختري دولتونو په اړه مطلب ولیکي.

د یونان- باختري پپرهنري او فرهنگي ځانګړتیاوې

د یونان باختري پاچاهانو مسکوکات

په دې کې شک نشته چې د سکندر له پوهی یرغل سره سم له یوناني لښکرو سره یو خای هنرمندان، پوهان او کسبګر، نیول شویو هپوادونو ته راغل چې دغو هپوادونو خخه یو هم افغانستان و. د دغه هنرمندانو نوبنتونه د ختيئو سيمو په تېره بیا د لرغونی افغانستان د خلکو له کلتور سره یو خای شول او افغاني بنه یې خپله کړه.

د یونان- باختري واکمنيو پر مهال اقتصادي وضعې مناسب پرمختګ کړي و. مالداري، کرنه، د کسبګرو بېلا بېل صنعتونه او سوداګریزو اړیکو د پام ور وده کړې وه. ایوتیدم له سرو او سپینو زرو خخه جورې شوې سکې پر خپل نوم جورې کړې چې د بنو او مناسبو اقتصادي شرایطو استازیتوب یې کاوه. د سوداګرۍ ملي او نریوالې لارې یې پرانستې وي او د کاروانونو د تلو راتلو امنیت هم نیول کیده. هغه مهال د هپواد بېلا بېلې سيمې شهرزادګانو اداره کولې.

د یونان- باختري واکمني پایینت کابو (۱۴۰) کاله و. د نوي کلتور په رامنځته کبدو او دودولو یې خپلې پر اخچې اغږزي وکړې. د صنایعو پراخواли، هنري او فلسفې افکار ژبه او ليک دود او نوري کلتوري خواوي یادولی شو. دغه ټولې کلتوري اغږزي د یونان- باختري امپراطوري تر ولکې لاندې د سيمه ييزو عناصرو سره یو خای شوې وي او یو خانګړي کلتور یې رامنځته کړي و چې د یونان- باختري مدنیت په نامه په لرغونی تاریخ کې شهرت لري.

د یونان-باختري دورې په یوه ډبرليک کې چې په اى خانم کې د لرغون پوهانو لاسته راغلى و داسې لولو.
په ورکتوب کې نسه روزنه واخله.
په ټوانۍ کې په څلوا غوبنتو حاکم اوسيه.
په پاخه عمر کې رینتنې اوسيه.
په زربست کې نسه ناصح اوسيه.
د ژوندانه په ورسنیو ورحو کې به پوه شې چې خه ډول
بې له اړمانه مرې.

د یونانيانو اغېزې په عمراني چارو کې هم محسوسېدلې.
پوهې او اداري مرکزونه یې په عمومي ډول د سيندونو د یو ځای کېدو په سيمو کې جوروول. د دغو
ودانيو بېلګې د بگرام او اى خانم په پاتې شونوکې ليدلي شو. په ودانيوکې دفاعي لاري په پام کې نیول
شوي دي. دكتيرولي برجنون، دفاعي کندي او ډول ډول بندونو جوروولو ته پام اړول شوي و.
د یو شمېر تاریخ لیکونکو په باور یوناني نفوذ په افغانستان کې تر اوومې زبرديږي پېږي پورې دواو وکړ.
دغه اغېزې په تېره بیا په لیک دود او هنر کې د یدلونې وړ دی یوناني لیک دود په بېلا بېلو څایونو کې
کارول شوي دي. متن او مطلب که په هره ژبه وړاندې کېده خو له یوناني لیک دود شخه کار اخیستل
کېده. پردې سرپرې د مجسمې جوروولو هنر، رسامي، نقاشي په بنیښه یې لوښوکې د یوناني ودانيو بېلا
بېل شکلونه او خېږي تر دېرو وختونو پورې په لرغونی افغانستان کې دود درلود.
لنډه دا چې کابو په ۱۴۰ کلونو کې د یونان باختري وآکمني ۳۶ تنو پاچاهانو او ددې لړي یوې ملکې
هم په لرغونی هند او افغانستان کې وآکمني کړي ده. دغو ټولو د یوناني فرهنگ او ګلتور د پراختیا لپاره
د هند او باختري په سيمو کې هڅې کړي دي.
د یدلونې وړ خبره دا ده چې یوناني فرهنگ په دې سيمو کې په سوچه ډول پاتې نه دي. څکه د لرغونی
افغانستان له فرهنگ او ګلتور سره یو ځای شوي او د فرهنگ یوه نوې بهه رامنځته شوې چې د یونان
باختري مدنیت په نامه یاد شوي دي.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وو بشل شي. لوړۍ ډله دې د یونان باختري د اقتصادي وضعې په اړه څل معلومات
خرګند کړي او دویمه ډله دې د یونان باختري دورې د دوو فرهنگونو په یو ځای کېدلو خبرې وکړي.

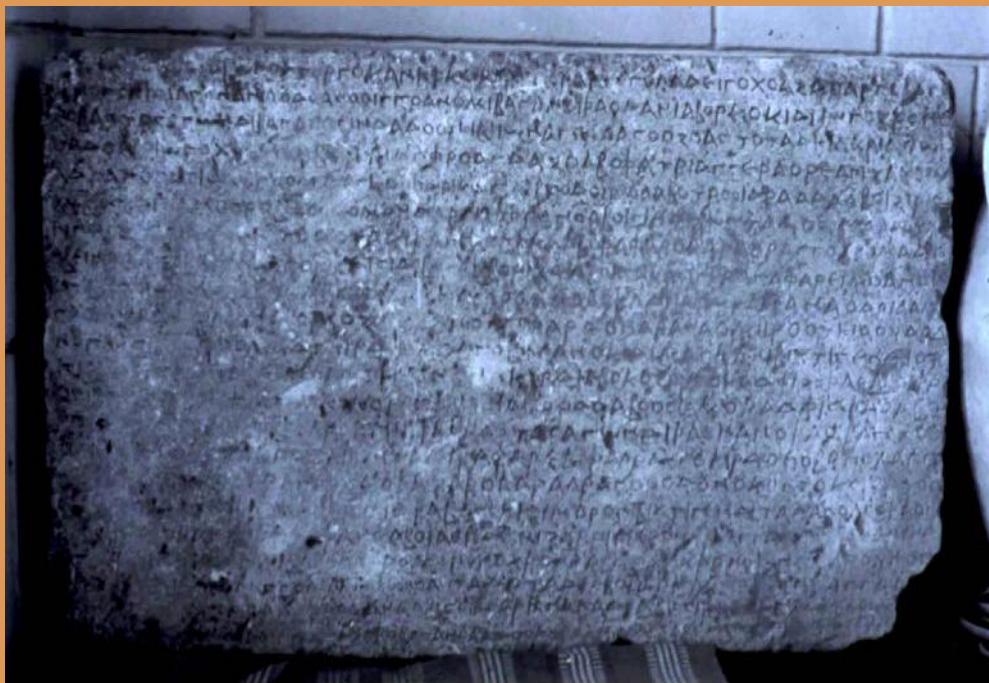
پوبنتني

۱. د یونان باختري دورې د اقتصادي وضعې په اړه په خه پوهېږي؟
۲. د یوناني ودانۍ بېلګې او اغېزې په کومو سيمو کې ليدل کېږي؟
۳. کوم ډول لیک دود په یونان باختري دوره کې دود درلود؟

له ټولګي خخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې له ټولګي خخه بهر له څلوا مشرانو خخه د سکندر او یونانيانو د کيسو په اړه
پوبنتني وکړي او لاس ته راوري معلومات دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

آيا د کوشانیانو د کورنۍ په اړه معلومات لري؟

د رباتک ډېرليک

د رباتک په ډېرليک کې سربېره پر نورو مطالبو د کوشانیانو د شجري په اړه داسې راغلي دي: «کجولا کدفيسيں غورنيکه، و بما تكتونيكه او و بما کدفيسيں د کنشکا پلار دي.» د رباتک په ډېرليک کې د کوشانیانو د امپراطوري سرحدي بنارونه هم راغلي دي. د بېلگې په توګه د کوشانیانو د امپراطوري سويلي بنار د چمپا په نامه ياد شوي دي.

د کنشکا مجسمه

د کوشاني دولت رامنځته کېدل

له ميلاد خخه شاو خوا ۵۰ کاله مخکې کوچې قبایلو د کورنيو مخالفانو په مرسته یونان- باختري دولت له منځه یوور. بلخ یې ونيو او د یوې نوې امپراطوري بنسټي یې کېښود چې بشپړه افغانی بنه یې درلوده. د ډې دورې په اړه ډېر ډادمن معلومات د رباتک له ډېرليک خخه تر لاسه کولی شو. دا ډېرليک د کنشکا د امپراطوري په لومړيو کې ليکل شوي دي. دغه ډېرليک د کوشاني امپراطوري په اړه ګټور معلومات لري.

کجولا کدفیسیس د کوشانیانو د امپراطوری بنسټ اینښودونکی و. نوموری په پیل کې خلور لوی ولايونه د بلخ په شاوخوا کې سره یو کړل او په ۴۰ میلادی کې یې د کابل او غزنی سیمې ونیولې. کجولا کدفیسیس پر لرغونی آريانا او باخترباندې ۴۰ کاله واکمن و. نوموری په دې موده کې وکولی شول چې د لرغونی افغانستان په دنه کې د پارتی او یونانی شاهانو پاتې شونې له منځه یوسی. د کجولا کدفیسیس د زمانې زیاتې سیکې له مسو خخه جوري شوې وي. په دغو مسکوکاتو کې ډپر القاب لکه دیندار، شهنشاه او داسې نور کېنډل شوی دي. نوموری د اتیا کالو په عمر مړ شو. له کجولا کدفیسیس خخه وروسته واک ويما تکتو ته ورسپد. د ریاتک د لیکنې پر بنسټ ويما تکتو د کجولا کدفیسیس زوی و.

تر ويما تکتو وروسته د ده زوی ويما کدفیسیس تر ۱۲۷ زېرديز کال پورې واکمن و. ويما کدفیسیس د کوشانیانو لوړنې ټولواک و چې د هبود پولې یې په سوبېل کې د ګنګا تر سیند پورې پرانې کړې. ويما کدفیسیس له چین سره دوستانه اړیکې درلودې. د روم د امپراطور تراجان دریار ته یې یو سفیر ولپړه. او له هغوي سره یې د سوداګرۍ اړیکې ټینګې کړې. په دغه دوره کې د روم د سکې جوړولو هنري اغېز هم خرګند دي.

د وربېشمولار

تر ویماکدفیسنس وروسته د هپواد اداره د ده زوی کنشکا ته ورسپده. کنشکا د لرغونی افغانستان په تاریخ کې د ډېر واک خاوند او نامتو امپراطور و. د ده امپراطوری حدود په ختیغ کې د هندوستان تر بنارس او لوپدیغ کې د پارتیانو د امپراطوری تر بریده او په شمال کې تر کاشغر او یارکند پوري رسپدلي وو. په ختیغ کې یې له چین او په لوپدیغ کې یې له روم له سره سوداگریزې اړیکې درلودې. د وربنسمو نامتو لاره د کوشانيانو، په ځانګړې توګه د کنشکا د وکمنی پر مهال نړیوال شهرت وموند. هغه د خپلې امپراطوری د ادارې لپاره دوه اداري مرکزونه درلودل. چې په ژمي کې یې پښور او په اوري کې یې بګرام ټاکلي و.

کنشکا په ۱۴۷ میلادي کال کې سترګی له نړۍ خخه پتې کړي. د هغه زامنو د پلاز ستره امپراطوری په خپل منځ کې ووبسله. په هر ګوټ کې هر خوک واک ته ورسید. د کوشاني وکمني وروستني امپراطور چې د کوشانيانو تر ولکې لاندې سيمو باندې پوره وکمن و، د واشکا یا واسودیوا په نامه یادېده. نوموري په ۲۱۸ زېرديز کال کې د امپراطوری واګې تر لاسه کړي. سره له دې چې تر واسودیوا وروسته د کوشانيانو ستره امپراطوری د شهزاده ګانو تر منځ په سيمه ييزو وکمنيو بدله شوه، خو د کوشانيانو واک او څوک په بېلا بلو ډولونو تر ۲۵۰ زېرديز کال پورې دوام درلود.

د څوکمنې ادارې تر ناتوانې وروسته سيمه ييزو وکمنانو او امرینو ته د سرغونې موقع برابر شوه. په پاي کې له یوی خوا د ساساني سلسلې پوځي فشار او له بلې خوا په هپواد کې دنه د یوه غښتلي مرکزي څوک نشتولي دا موقع برابره کړه، چې سيمه ييز امرین او وروسته بیا یغتلې امپراطوری واک ته ورسپري.

د مهال په ترتیب د کوشانیانو مهم امپراطوران

شمېري	د امپراطور نوم	د واکمني مهال	د هغې دورې خانګړیاوې
۱	کجولاکد فیسیس	له ۴۰ خخه تر زېرديز ۸۰	د کوشانیانو د امپراطوری بنسټ اپنودونکی چې ۴۰ کاله د لرغونی آریانا او باخترن تو لوکې لاندې سیمو بالندې واکمن و.
۲	ویما تکتو	له ۸۰ خخه تر زېرديز ۱۰۵	دغه کوشانی امپراتور د لومړۍ خل لپاره دریاتک د پېرليک له مخې وېژنډل شو د ریاتک د پېرليک په ۱۳۷ لمړیز کال کې د بغلان او سمنگان به سیمو کې و موندل شو.
۳	ویما کد فیسیس	له ۱۰۵ تر زېرديز پوري	د کوشانیانو لومړنی امپراتور و چې د هبودا پولې بې د ګګا تر سیند پوري ورسولي او د روم امپراتور تراجان دربار ته یې یو سفیر واستاوه.
۴	کنشکا	له ۱۲۷ خخه تر زېرديز پوري	د کوشانیانو د سلسلې ستر امپراتور و دده د امپراطوری پراختیا په ختیځ او سوپل کې د هند تر ګنګا او بنارس پوري، په لوپېش کې د پاریتايو امپراطوری پوري او په شمال کې د کاشغر او یارکند پوري رسپدنه.
۵	واسودیوا (واسشکا)	له ۱۸۲ خخه تر زېرديز پوري	د کوشانیانو وروستني امپراتور و چې د دغې سترې امپراطوری پر تولو سیمو بې واکمني درلوده، تر واسودیوا وروسته سیمه یېزرو امنیو مرکزی واکمني له خطر سره مخامنځ کړه او سیمه یېز حکومتونه لا هم غښتلي شول.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووپشل شي. لومړي ډله دې د ریاتک د پېرليک په اړه او دویمه ډله دې د کوشاني دوري د مهمو امپراطورانو په اړه خپل ټولګیوالو ته معلومات ورکړي.

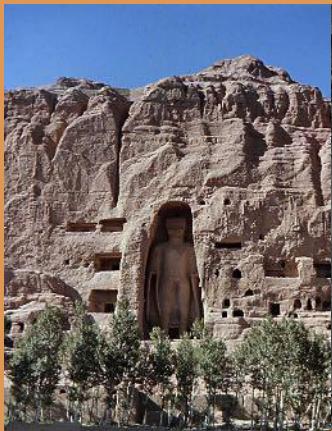
پونښتني

۱. د کوشانیانو په اړه تر تولو ډاډمن معلومات د پېرليک خخه لاس ته راغلي دي.
۲. د کوشانیانو لومړنی امپراطور د په نامه یادیده.
۳. د کوشانیانو د ستر امپراطور په اړه خخه پوهېږي.

له ټولګي خخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې له اسلام خخه دمخه په افغانستان کې د مسکوکاتنو او مجسمو انځورونه په خپرونو کې پیدا کړي او بیا دې خپل ټولګي ته وړاندې کړي.

بَگرام د کوشانیانو د امپراطوری سیاسی مرکز

بامیان

هایه

بَگرام

لکه په تپر لوست کې چې مو ولوستل، کوشانیانو د خپلې پراخې امپراطوری تر وکې لاندې سیمې له دوو سیاسی مرکزونو، پېښور او بَگرام خڅه اداره کولې. په دې لوست کې بَگرام، د کوشانیانو د امپراطوری د سیاسی مرکز په توګه، هایه د کوشانیانو د فرهنگي مرکز په توګه او بامیان د بودایانو د عقیلتي سیمې په توګه پېژنو.

اوسيني بَگرام چې د خلوېښت ميلو په واپن د کابل د بنار شمال خواته پروت دی، دوه زره کاله دمخه په اوري کې به د کوشانیانو د امپراطوری مرکز و. د دغه بنار بنسټ د پوځي مرکز په توګه له ميلاد خڅه ورلاندې په درېمه پېړي کې د سکندر له لوري اپنې و. هغه مهال بَگرام ته د ففاذ سکندریه ويل کېدله.

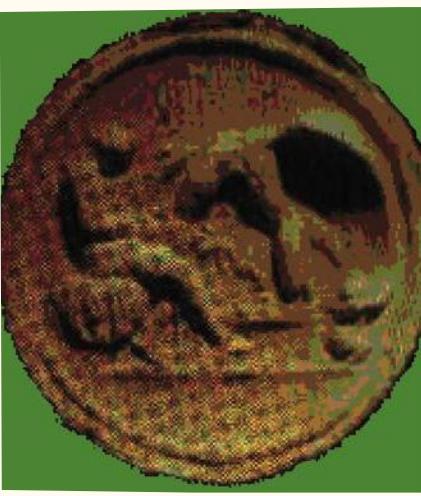
د بَگرام په کيندuno کې د ودانیو د پاتې شونو سربېره په زرگونو تاریخي انتیک آثار او شیان وموندل شول. د ودانیو له پاتې شونو خڅه دا خرگندېپري چې د بَگرام د بنار د ودانی پلان د دفاعي سیستم پر بنسټ جور شوي و. سره له دې چې سیمه ییزې خانګرتیاوې لري، دیوناني ودانیو خانګرتیاوې هم په کې لیدل کېږي. د سیمه ییز بنار د جورولو لپاره هغه یونانی اصول په نظر کې نیول شوي وو چې د دوو سیندنونو د یو خای کېدلو موقعیت به یې د بنار جورولو لپاره تاکه، او د یونانیانو د عمرانی چارو خانګرتیا وو. پر دې سربېره د بنار خلورو خواو ته لوی دېوالونه او دفاعي برجونه جور شوي وو. د ۱۹۳۷ ميلادي کال تر کيندuno وروسته په دغه خای کې دېر انتیک تاریخي آثار لکه له لاکو خڅه جورې شوې چیني صندوقچې، مسي او برونزې وړې مجسمې، یوناني او رومي لوښي له هندي عاج خڅه جورې شوې ټوټې، ګچې ټوټې او داسي نور موندل شوي دي. دغو ټولو آثارو د هنر په لحاظ ظريف او د کوشانیانو

شاهي کورني پوري تراو درلود.

موندل شوي آثار او شيان په بنکاره چول دوه مطليونه خرگندوي. لومړي دا چې د کوشانيانو د سوادگري اپنکې له نورو هپوادونو او لري سيمو سره تامين شوي وي. د سوادگري کاروانونه له روم خخه چين ته د وربنسمو له لاري رسپيل او د دغې نپروالي لاري عمله برخه د کوشانيانو له اميراطوري خخه پېډله. دویم دا چې بگرام د سياسي مرکز په توګه د هغه مهال يو له هغو سترو نپروالو مرکزونو خخه و چې د کاروانونو په تګ او راتګ او د سياسي حاکميت په تامين کې په دېر مهم رول لوپولی دي.

عاجي مجسمه، چې له بگرام خخه
ترلاسه شوي ده

د بگرام له گچ خخه جوړ شوي د زیوس میال

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووبشل شي. لومړي ډله دې د بگرام پر دفاعي سیستم باندې خبرې وکړي او دویمه ډله دې د بگرام د بنار پر تاریخچې خبرې وکړي.

پونښتني

۱. په میلادی کال کې په بگرام کې کیندې پیل شوي.
۲. د بگرام د ودانۍ پلان د سیستم پر بنستې طرح او جوړ شوي و.
۳. د کوشانيانو پر مهال د سوادگري د چارو په اړه په خه پوهېږي؟

له ټولګي خخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د لارو او د لرغونې سوادگري د خرنګوالې په اړه له خپلو مشرانو خخه پونښتني وکړي او لاس ته راوري معلومات دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

هډه د کوشانیانو د امپراطوری فرهنگي مرکز

په هلهه کې د بودایي معبد یو انځور

تاریخي هډه د جلال آباد د بنار په سویل لوپدیئه برخه کې کابود ۱۰ کيلومترو په واتن پرته د. دغه لرغونی خای د افغانستان په تاریخ کې د مهمو فرهنگي مرکزونو په توګه ډېر ارزښتاك رول لوپولی دی. دغه پخوانی سيمه د سیلانیانو او زیارت کوونکو په تاریخي متونو کې په وار وار یاده شوې ده. چیني زیارت کوونکي فاهیان هلهه د هیلو په نامه یاده کړې ده. هیونسونگ هم هلهه د یوه فرهنگي مرکز په توګه یاده کړې ده.

د کیندنو په لړ کې هغه آثار او توکي تر لاسه شوي چې د خپل مهال د حاکمو حالاتو استازیتوب کوي. دا اغېزې د هغه مهال په هنر، مذهب او پر هغو مذهبی ودانیو کې خرگندې شوي چې د هغه مهال د خلکو د ګټې اخیستنې وړوې.

هلهه په لرغونی مهال کې د نوبنتونو نامتو ټاپویی و. د هلهه د خلکو په ملاتر د بودایي مذهب نوې طریقه د هینایانا په نامه چې د لوپې عردابې معنا لري، دود وموند. د لوړې څل لپاره په هلهه کې د بودایي مجسمو د جورو لو موقع برایره شو. د انګلیسي لرغونپوه سرجان مارشال په باور، په هلهه کې د جورو شوېو مجسمو څېږي او بدنه جورښتونه آريایي (کوشاني او اسکايان) وو.

دغه ډول فعالیتونو هله د افغانستان په لرغونی تاریخ کې د فرهنگي مرکز په توګه معرفی کړي د. هله د ګندهارا د بنوونځی د مهمو هنري مرکزونو خڅه وه. د ګندهارا هنري سبک د منځنۍ اسیا او د لرغونی هند په ټولو سیمو کې شهرت لري. په دغه سبک کې تر ټولو دمخته د بودایي مجسمو جورپولو ته پام اورپي. د ګندهارا بنوونځی له دوو سبکونو او هنرونو خڅه جور شوي دي. د مجسمو د جورپښتي موائزې په ساتلو کې یې له یونانی سبک خڅه کار اخیستي و. خو خېړه او معنوی هویت یې له هندي بودایي دین خڅه اخیستي و.

په هله کې د هنر او ودانيو بېلا بېل ډولونه تر لاسه شوي، چې څانګړي ارزښت لري. د هله په سيمه کې له ګچ خڅه جورپي شوي خېړي د هند په حوزه کې له جورو شوو هيکلونو سره بنکاره توپير لري.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووبېشل شي. لوړې ډله دې د هله په نوبت په اړه او دویمه ډله دې د ګندهارا د بنوونځی په اړه خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

پونښتني

۱. د هله په لرغونې سيمه ولې د فرهنگي مرکز په نامه یاده شوېده؟
۲. د ګندهارا بنوونځی له کوم سبک او هنر خڅه جور شوي دي؟
۳. هله په پخوا زمانو کې په کوم نامه یادېده؟

له ټولګي خڅه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د هله په هکله له خپلو مشرانو خڅه پونښتني وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې بیان کړي.

بامیان د کوشانیانو د امپراطوری عقیدتې مرکز

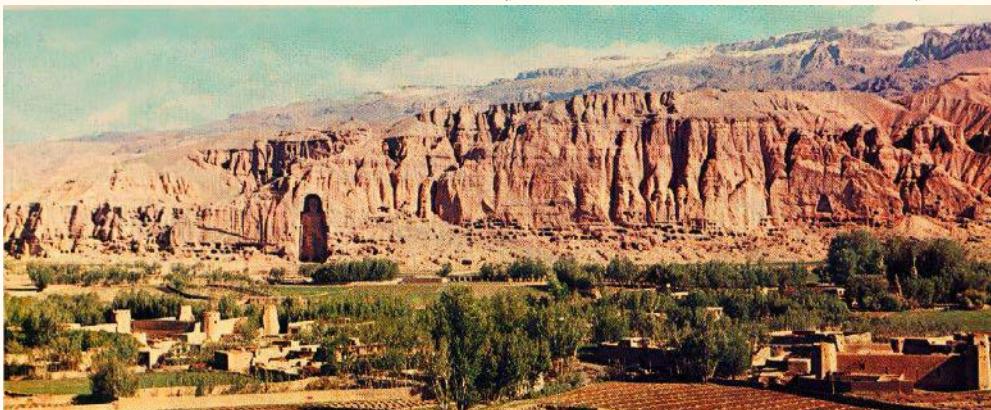
د بامیانو په سمخو کې د رنگه انځور ګری یوه بلګه

بامیان د هېواد مهمه فرهنگي او تاریخي سیمه ده. د ډېرو هنري او تاریخي آثارو د درلودلو له کبله په ۲۰۰۳ کال کې د نړۍ د فرهنگي میراث په اداره کې ثبت شوي دي. بامیان اوږد تاریخ لري چې د هغه رسنې له میلاد خڅه دمڅه او لومنډیو میلادی پېړيو ته رسپېري. په بامیانو کې د لرغونپوهانو څېړنې داښې چې انسانانو له ډېرو پخوانیو زمانو راهیسې له دغې تاریخي سیمې خڅه ګټه اخیستې ده. د دغې ادعای پاره ډېر ثبوتنه موندل شوي دي. د چیني مسافرانو لیکنې په دې اوړه زیات معلومات د تاریخ لیکونکو په واک کې ورکړي دي. د دی زیارت کوونکو خڅه یو هم ھیونتنسګ و چې په شپږمه میلادی پېړی کې یې بامیان لیدلی او د بامیانو په اوړه یې ډېر ګټور مطلوبونه لیکلی دي. د چیني زیارت کوونکي په یادښتونو کې راغلي چې ((د بامیان بنار د بودایي مذهب مهم مرکز دي. په دغه بنار کې په لس ګونو بودایي مدرسي شته چې زده کوونکي روزي. د دغې مدرسي استادان زرهاوو تو ته رسپېري. زیارت کوونکي له ډېرو لپرو څایونو او بېلاپلو هېوادونو خڅه دغه مذهبی مرکز ته رائحي.)) په بامیانو کې د بودایي دوران ډېرې مجسمې پاتې دي. دغه مجسمې په بېلاپلو اندازو (لوپې او وړې) جوړې شوي دي. تر ټولو ستره مجسمه چې د صلصال په نامه مشهوره ده، د پنځه پنځوس مترو په جګوالې د غره په بدنه کې جوړه شوې ده. بله مجسمه چې د هغې جګوالې پنځه ډېرش مترو ته

رسیبری، د شمامه په نامه یاده شوی ده. دا مجسمه هم کابو د یو کيلو متر په واتن له صلصال خخه لري جوره شوی ده. د هغه په خنگ کې نوري مجسمې هم جوري شوی، چې پاتې شونې يې د دوو سترو مجسمو د سمخو په شاخوا کې شته.

د باميانو په سمخو کې سرپره پر مجسمو، زره ورونکې او بشکلي نقاشي هم انحصار شوی چې تارخي او هنري ارزښت يې ډپر دی. په دغونه نقاشيو کې د نورو رنګونو تر خنگ له روغنۍ رنګونو خخه هم کار اخيستل شوی دی. دغه نقش او نگار په نړۍ کې تر ټولو لرغونې انحصار ګری شمېرل شوی، چې په هغه کې روغنۍ رنګ کارول شوی دی.

د باميانو ارزښت په اقتصادي توګه هم د پام وړ دی. په تپرو زمانو کې د وربنسمو د لاري سوبلي خانګه هم له باميانو خخه تېرپله. د سوداګرۍ کاروانونه له هند خخه بلخ او له بلخ خخه هند ته له همدغې لاري تېرپدل. له دغونه کاروانونو سره زيارت کوونکي او هغه زده کوونکي هم ملګري وو چې د منهبي مراسمو د تر سره کولو لپاره او یا د بوډایي دين د اصولو د زده کولو لپاره باميانو ته راتل.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومری ډله دې د باميانو د مهمو تارخي آثارو په اړه او دویمه ډله دې د ھيونتنسګ د لیکنو په اړه په ټولګي ڭې توضیحات ورکړي.

پونستني

۱. ھيونتنسګ د باميانو په اړه خه لیکلې دې؟
۲. د باميانو د رنګه نقاشيو په اړه خه معلومات لري؟
۳. باميان د له لوري د نړیوالو کلتوري میراثونو په توګه ثبت او منل شوی دې.

له ټولګي خخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې له څلوا میندو او پلرونونه خخه د باميانو د سترو مجسمو په اړه پونستني وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي ڭې ووایي.

آيا يفتيليان پېژنئ؟

د سوریا مجسمه د کابل د خیر خانی مېنى له کشفياتو خخه د يفتلي پاچاهانو سکي چې په افغانستان کې موندل شوي دي

مځکي له دې چې يفتيليان د یوه غښتلي دولت په توګه د لرغوني افغانستان پر او ضاع باندي واکمن شي، د افغانستان په لوپدیع کې د ساساني امپراطوري بنست ايښو دل شوي و. د واسوديووا تر واکمني وروسته په افغانستان کې د کوشانيانو امپراطوري د سيمه ييزو واکمنيو او گلوديو سره مخامنخ وه. په دغه موقع کې ساسانيانو د کوشاني امپراطوري ځینې سيمې د وقهه یي جګرو په ترڅ کې ونیولي او خه موډه وروسته د خلکو د مقاومت او ټینګښت په پایله کې شتګ ته اړ شول. د ساسانيانو د پرله پسې بریدونو له امله په افغانستان کې يفتيليانو ته دا موقع برابره شوه، چې د هندوکش په شمالی سيمو کې خپل واک ټینګ کړي.

يافتيليان په تاريخي متونو کې د هفتاليان- يفتيليان او خوينت به نومونو او عربانو بيا د هياطله په نامه ياد کړي دي. د پرکييوويس په نامه بیزانسي تاريخ ليکونکي چې د يفتيليانو پر مهال یې ژوند کاوه، د هغوي په اړه ليکي: هفتاليانو له ژپر نژاد سره توپير درلود. هغوي سپين پوستکي او په عين وخت کې مهذب مدنې خلک وو.

د يفتيليانو لوړنۍ تولواک د ايفتاليتو په نامه پېژندل شوي چې په ۴۲۵ ميلادي کال یې په اوسيني تخار کې د تولواکي خول پر سر کېښو د. نوموري د واکمني حدود له بدخشان خخه تر بلخ او سغديانه پورې رسپد. تر ده وروسته د ده زوي اخشور واک ته رسپد. نوموري د هرات سبار تر خپلې ولکې لاندې راووست. له ساسانيانو سره په یوې جګړې کې بندې شو. خو فيروزشاه ساساني نوموري د دې

پاره چې فرمانبرداره پاتې شي، ويختنه. د فيروزشاه دغه کار نتيجه ورنکره او اخشنور خلور خلې نور هم د خپل هپواد د دفاع لپاره له فيروزشاه سره وجنګید، چې دا ټولې جګړي د یفتيليانو په ګهه وي. اخشنور د خپلې امپراطوري د پراختیا لپاره پرله پسې کوبښن وکړ. د هندوکش سوپلي برخې لکه کابل، غزنی او هلمند پې تر خپلې ولکې لاندې راوستې. له هغه وروسته دېږي ټالي قبایل د هندوکش په سوپلي برخو کې مېشت شول. دغو قبیلو وروسته د زابل شاهانو په نامه د افغانستان په لرغونی تاریخ کې ستر رول ولویاوه. د توراماوا او مهراکولا نومونه د یفتيليانو په تاريخ کې دېږ مهم ګنډ شوي. توراماوا ډیفتلي امپراطوري سیمې تر شمالی هند پورې ورسولي. نوموري په هند کې د نورو سیمو د نیولو له پاره خجل لښکر په سیالکوت کې چمتو کړ او د سکاندا او ګوپتا سیمې پې ونیولې. د ګوالیار ډېر لیک کې پې د هغه نوم (توراماوا مهاراجاه زابلی پاچا) لیکلی دي. تر توراماوا وروسته دهغه زوي مهراکولا واکټ ته ورسید. نوموري هم د امپراطوري د پراختیا له پاره کوبښن وکړ او ډېږي سیمې پې تر خپلې ادارې لاندې راوستې. د ګوپتا پاتې شونې پې په مرکري هند کې له منځه یووړل. خوڅه موده لا تپه شوې نه و چې د ګوپتا پاتې شونې یو خل بیا سره یو خای شول او په ۵۲۸ میلادي کې پې د یفتيليانو واکمنې په مرکزي هند کې له خطر سره مخامنځ کړه.

یفتيليان د بودایي دین پر خلاف وو. یوشمېر بودایي عبادت خایونه پې وران کړل. هغوي په ریا عقیده درلوده او لمربه یې لمانځه. دغه مطلب د یفتيليانو د دوران په ډېر لیک کې خرگند دي. په یفتلي مسکوکاتو کې د جګې ونې او لوړې پوزې لرونکي او افغاني بنې خېږي کيندل شوي دي. غوروالۍ یې درلوډې او جامې پې د ننتیو، کوچیانو په شان وي. د هغوي په مسکوکاتو کې د زور او سور (زمیندارو) د عبادت خایونو خڅه یادونه شوې، چې د لمربه لمانځې په معنا و. هغوي په مسکوکاتو کې هم د مېنې له کوټله پیدا شوه، د هغه مهال د عقیدې ډېرې بشکاره بېلګه ده.

لنډه دا چې د کوشانيانو او یفتيليانو پاتې شونې لکه زابل شاهانو، کابل شاهانو، د بامیان شیرانو، سوریانو او داسې نورو د عربانو د لښکرو تر رائګ پورې د افغانستان پر بېلاپېلو سیمو واکمنې درلوډه. په عرسستان کې د اسلام د مبارک دین تر خپرې دو وروسته عربي لښکري افغانستان ته ورسیدې. په دغه موده کې به کله عربان د افغانستان پر بېلاپېلو سیمو واکمن وو او کله به خایي اميران واکمن وو. دوې پېږي وخت ېږيو، چې په افغانستان کې د خپلواکو اسلامي حکومتونو د رامنځته کېډلو موقع برابره شوه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووبېشل شي. ټومړۍ ډله دې د یفتيليانو د سیاسي او ضاع په اړه خبرې اتروې وکړي او دویمه ډله دې د یفتيليانو د مذهبې وضعې په اړه خپلوا ټولګیوالو ته معلومات ورکړي.

پونښني

۱. یفتيليان په کومونونو یاد شوې دې؟
۲. د مهراکولا په اړه خه پوهېږي؟
۳. د یفتيليانو د مذهب په اړه خه پوهېږي؟

له ټولکي خڅه بهر فعالیت

زده کوونکي دې له علماءو خڅه د منسؤخ شویو دینونو په اړه پونښني وکړي او خپل معلومات دې بیا په ټولګي کې بیان کړي.

د رېم څرکي

د لرغوني نړۍ تمدنونه

- آیا د مصر د تمدن په اړه معلومات لري؟

- د بین النهرين له پخوانی تمدن سره آشنا شئ!

- آیا د فارس د تمدن په اړه معلومات لري؟

- د هند له تمدن سره آشنا شئ.

- آیا د چين له تمدن خخه خبر ياست؟

- آیا پوهېږي چې یوناني تمدن خنګه پيل شو؟

آیا وریدلي مو دي چې د پخوانی روم امپراطورانو ته يې د اروبا واکمنان ويل؟

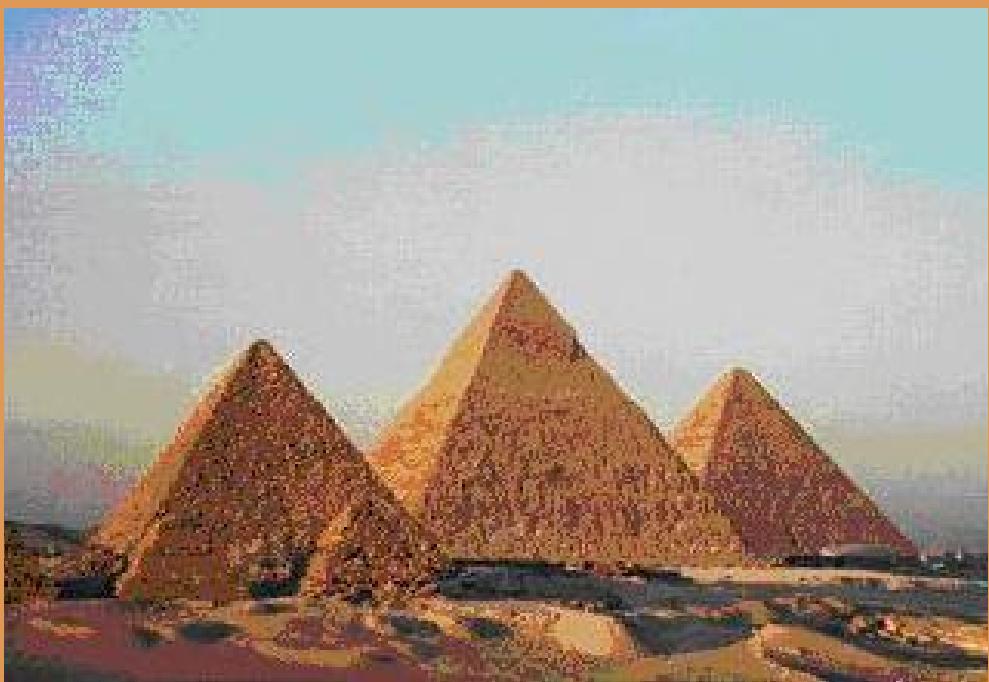

د درېم څېرکي موخي

په دې څېرکي کې زده کوونکي د مصر او بین النهرین د تمدن ځانګړنې زده کوي. د فارس تمدن پېژني. د هند تمدنونه زده کوي. د چين له تمدن سره آشنا کېږي. د یونان تمدن پېژني او د روم د تمدن په اړه معلومات پیدا کوي.

ایا د مصر د تمدن په اړه معلومات لوئی؟

د مصر اهرام

د مصر هیواد په افریقا کې بروت دی. تاریخ لیکونکي باور لري چې د نیل سیند په مصر کې د لومنې بشري مدنیت د پیدایښت مهم عامل و. په پخوانۍ زمانه کې مصری وګړي په لومنې حل وتوانېدل چې انځوریز لیک رامنځ ته کړي. په دې لیک کې هره نښه یو بیان ته ځانګړې شوې وه. یونانیانو دالیک د هیروغليف په نامه یاد کړ چې معنا یې سپېڅلې حکاکۍ ده. دا لیکونه یې پر ډبرو، لرګيو، پوتکو او اوېدل شوېو ټوکرانو لیکل. خود پاپیروس کاغذونه د دې ډول لیکنو لپاره زیات کارول شوې دی.

د مصری ودانیو هنر د لرغونې نړۍ په عجایبو کې راخي چې مصری اهرامونه یې بنې بېلګې دی په مصر کې تر ټولو ستر هرم د کیوپس په نامه یادیږي. دا هرم د شلو (۲۰) کلونو په موده کې جوړ شوې دی.

په پخوانۍ مصر کې تاریخي بحثونه زیاتره د فرعونيانيو په اړه دی. مصریانو به خپلوا پاچاهانو ته فرعون یا لوی کھول (کورنی) وايه.

په پخوانۍ مصر کې له لرغونې کورنی نه بیا د فرعونيانيو تر درېم دوران پوري نولس تنو پاچاهانو

واکمنی درلوده. مصریانو له خپلو گاونديانو سره سوداگریزې اړیکې کړي. د دغه مطلب ثبوت په مصر کې د افغانستان د لاجوردي ډبرو شتون و چې تر ميلاده درې زره کاله پخوا هلته رسپدلي وي. د مصر وروستى فرعون د پسماتيك په نامه يادپله چې هخامنشيانو تر ميلاده ۵۲۵ کاله وړاندې له منځه یووره. د هخامنشيانو واکمنی یونانيانو په ۳۳۶ ق م کال کې له منځه یووره. مصری یونانيان روميانو په شا وتمبول. او روميان بیا په اومه ميلادي پېړي کې مسلمانانو له ماتې سره مخامنځ کړل.

مصری فرعون

شمېره	د کورني نوم	د اوکمني دوره
۱	لرغونې کورني	۳۲۰۰ تر ميلاد پخوا
۲	د فرعونيابو لومرنې کورني	۲۱۰۵ تر ميلاد پخوا
۳	د فرعونيابو دلومرنې کورني د اوکمني پای	۲۱۵۴ تر ميلاد پخوا
۴	د فرعونيابو دوهمه دوره	۲۰۵۲ تر ميلاد پخوا
۵	د فرعونيابو دوههمې دورې پای ته رسپدلي	۱۷۸۵ تر ميلاد پخوا
۶	د فرعونيابو درېم پېړ	۱۰۷۵ تر ميلاد پخوا

زده کونونکي دې پر دوو ډلو ووبشل شي. لومړۍ ډله دې د انځوريز لیک په اړه او دوههم ګروپ دې د مصریانو د ودانیو د پرمختګ په اړه معلومات وړاندې کړي.

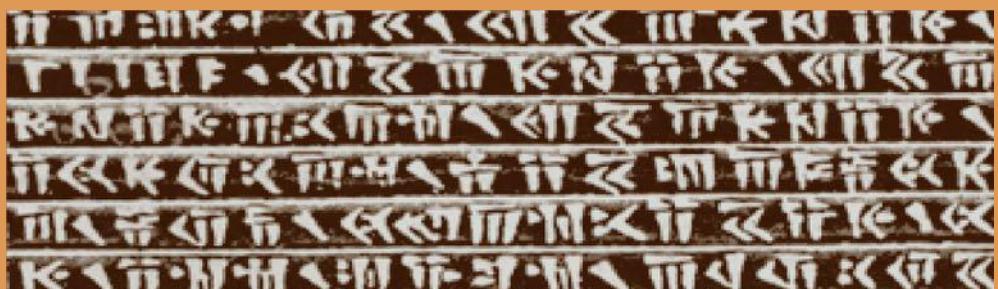
پونستني

- ۱- د مصری انځوريز لیک په اړه خه پوهېږئ؟
- ۲- د مصریانو د معماري په اړه خپل معلومات وړاندې کړئ!
- ۳- د مصریانو د سوداگریزو اړیکو په اړه خه پوهېږي؟

له ټولګي خخه بهر فعالیت

زده کونونکي دې په خپل کلې کورکې د مصریانو په اړه کيسې پونستني او تر لاسه کړي معلومات دې ټولګیوالو ته ووایي.

د بین النهرين له پخوانی تمدن سره آشنا شئ

د میخی لیک انخور

اشور بناپال پاچاه

هغه جغرافیایی حوزه چې د دوو سیندونو (دجلې او فرات) ترمنځ پرته ده، د بین النهرين په نامه يادېږي. تاریخ لیکونکی باور لري چې د نړۍ دېر پخوانی مدنیت په بین النهرين کې منځته راغلی دي. د دجلې او فرات: سیندونو خندو د تمدن د منځته راتلو او ودې دېږي بنې زمینې درلودې. څینې لرغون پوهان باور لري چې د نوح عليه السلام د مهال توفان په بین النهرين کې بېښ شوی دي.

د بین النهرين يو دېر لرغونی څای د (تل حسونا) په نامه يادېږي. دا لرغونې سیمه تر میلاده پنځه زره کاله پخوا یو لوی کلې و چې وګروې پې د غلو او دانودکرلو سره آشنايی درلوده. هغوي د خلکو د ډېرولالي له امله سوبلي بین النهرين ته کلواں شول. هلتله پې د نوی تمدن زمينه برابره کړه چې د سومريانو د تمدن په نامه يادېږي. د همدي تمدن وګرو د لومړي څل لپاره یو څانګړې لیک دود رامنځته کړ چې د میخی لیک په نامه يادېږي.

په بین النهرين کې یو بل مهم تاریخي سیاسي مرکز «اشور» و. په دې څای کې خواکمن پاچاهان منځته راغلله او ډېږي سیمه پې تر خپل واک لاندې راوستلې. لومړنۍ اشوری پاچا لومړۍ سارګون نومېډه. نوموري تر میلاده شاوخوا ۱۹۰ کاله پخوا د اور بنار تر خپل واک لاندې کړ. دا سلسله تر اوومې میلادي پېږي پورې د بین النهرين په بېلاړلېو سیمو واکمنه وه. د اشور وروستنی پاچا اشور

بنایاپال نومبده چې زیاتې سیمې بې په خپله واکمنی کې شاملې کړي. بنایاپال له اعلاميانو سره جګړه وکړه. هغوي ته یې ماته ورکړه او د هغوي د واکمنی سیمې بې هم تر خپل واک لاندې راوستې. په بین النهرين کې بل تاریخي بنار بابل دی. د بابل واکمنانو د بین النهرين پر تولو سیمو واکمنی درلو ده. تاریخ لیکونکو د بابلیانو د واکمنی دوران پر دریوو پراونو وېشلی دی.

د لوړۍ پراو ډېر مهم امپراتور هامورابی نومبده. هامورابی د خپلې واکمنی پر مهال خپلو خلکو ته قانون جوړ کړ چې د همورابی قانون په نامه یادېږي. په دې قانون کې د خلکو د ژوند ټولو چارو ته پام شوی و. له مجازاتو نیولې د کرونډګرۍ او ګرځندویۍ تر چارو او مسافرتونو پوري ټول اړخونه یې تر سیوري لاندې راوستې وو.

د بابلیانو دوهم پراو د کاسیانو د قوم د واکمنی مهال دی. کاسیانو د هامورابی واکمنی پای ته ورسوله او تر هغه وروسته پنځه سوه کاله پرله پسې د بین النهرين پر سیمه واکمن وو. د بین النهرين لوی بنارونه او نورې سیمې بې هم تر خپلې واکمنی لاندې راوستې، د ایلام او شوش مهم بنارونه یې نیول. د ایلام بنار او سپلونکو له میلاډه تر یو ولسمې پېړي وړاندې د یوه څواکمن برید په ترڅ کې د کاسیانو واکمنی پای ته ورسوله.

د بابل درېم پراو هغه مهال پېل شو چې کلدانيان واک ته ورسپېل. پوځي افسر نبیولا نصر لومړنی کلداني واکمن و چې بابل یې تر میلاډه شپر پېړي وړاندې نیو. د دې لړۍ وروستنى پاچا د بخت نصر په نامه یاد شوی چې د یهودیه سیمې بې تر خپل واک لاندې کړي. له بخت نصر وروسته د کلدانيانو واکمنی هخامنشيانو له منځه یووره. تر هخامنشيانو وروسته د بین النهرين پر سیمو ساسانیان واکمن شول او ساسانیان ییا په اوومه میلاډي پېړي کې مسلمانانو له منځه یوورل.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکی دې پر در ٻوو ډلو ووبشل شي. لوړۍ ډله دې د تل حسونا په اړه، دویمه ډله دې د اشور په اړه او درېم ډله دې د بابلیانو په اړه په خپلو ډلو چې بحث وکړي او معلومات دې نورو ټولګیوالوته بیان کړي.

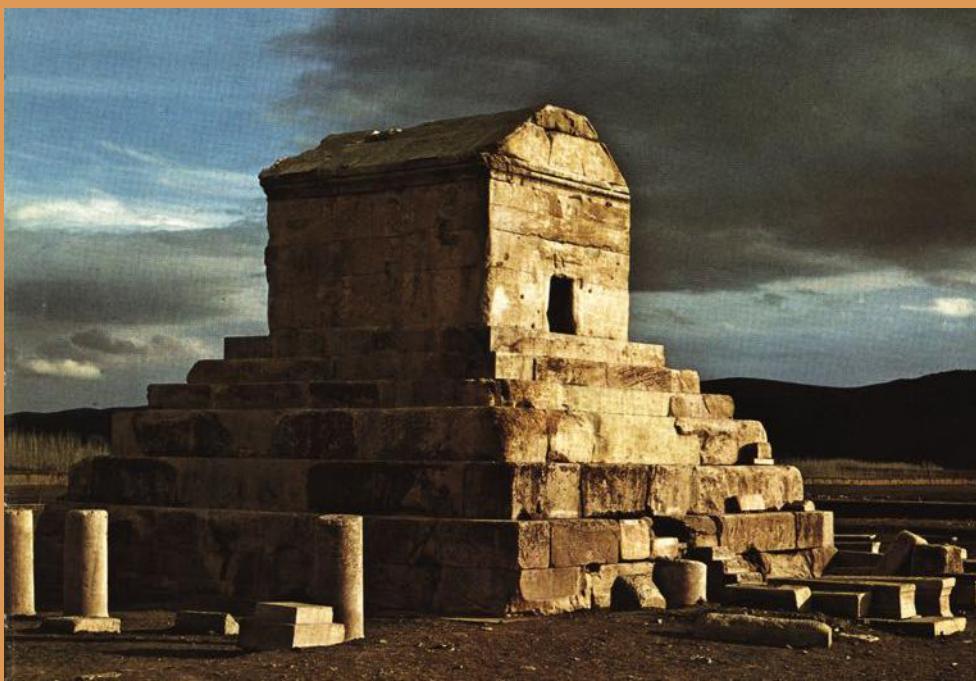
پونستني

- بین النهرين چېرته دی؟
- د اور په اړه چې خه معلومات لري، وي وايې.
- د هامورابي قانون په اړه خپل معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي خخه بهر فعالیت

زده کوونکی دې د خپل جومات له ملا امام خخه د نوح (ع) د توفان په اړه پونستني وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې بیان کړي.

آیا د فارس د تمدن په اړه معلومات لرئ؟

د کوروش مقبره

خنگه چې د کډوالی په برخه کې یادونه وشهو، په بلخ کې د آریانا شمېر زیات شو او په مهاجرت یې پیل وکړ. یو شمېرې د شمالی هند پر لور، یو شمېرې د آریانا په دننه کې او څینو یې لویدیع پلو ته په کله کولو پیل وکړ. هغه آریایان چې لویدیع لور ته کله شول، لوړۍ ایران، ورسپې ترکې او په پای کې اروپا ته ورسپدل. کوم شمېر چې په ایران کې مېشت شول د آریانا د تمدن د لړی پر دوام یې د فارس په نامه یو بل تمدن رامنځ ته کړ.

سیالک، جیروفت او شهر سوخته د ایران نامتلر غونې سیمې دی. د سیالک وګرو د خپلو ګاؤنډ یو سیمو لکه د افغانستان د مندیګک او سپلونکو او د هند د موهنجودارو او هرپې له خلکو سره او هم یې په لویدیع کې د دجلې او فرات د سینلونو دشا او خواله او سپلونکو سره اړیکې درلودې.

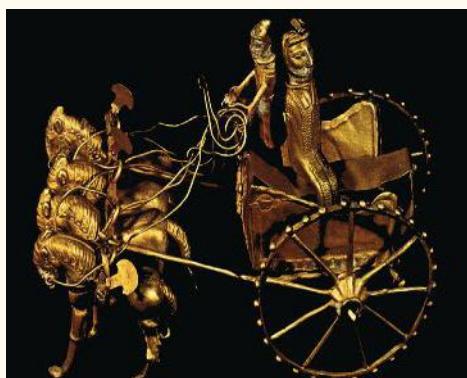
د ایران په لویدیع کې تر میلاده لس پېړی وړاندې د ماد وګرو د پخوانی پارس د لوړنې دولت زمينه رامنځته کړه. د هیرودت په وينا «دیاکو» نومې شخص د ماد قبایل تر خپلې واکمنی لاندې راوستل. له هغه خخه وروسته د دې لړی درې پاچاهان واک ته ورسپدل. د مادانو واکمنی د کوروش په لاس له میلاده د مخه په ۵۵۳ کال کې راوېر څبده.

د مادانو د دولت ختمېدل په ایران کې د هخامنشیانو د واکمنی پیل و. لوی کوروش له میلاډ خخه ۵۵۸ کاله وړاندې د هخامنشیانو د دولت بنسټ کېښود. کوروش د هخامنشیانو د دورې یو ډېر مشهور پاچا و.

له کوروش خخه وروسته د هغه زوی «کمبوجه» واک ته ورسپد. له هغه وروسته د هخامنشیانو اته پاچاهان واکمنی ته ورسپد. بالآخره تر میلاده ۲۴۸-۳۳۵ کاله پخوا د هخامنشیانو وروستنی پاچا دربم داریوش د مقدونی سکندر دیرغل په ترڅ کې ماتې و xorه او د دې لړی واکمنی هم پای ته ورسپد. د سکندر له مرینې وروسته د سلوکیدیانو لړی، واک ته ورسپد، چې رومیانو راوېرڅوله او له هغه وروسته رومیان د فارس پر یوې خوا او اشکانیان د فارس پر بلې خوا واکمن وو، چې تر میلاده دوه پېړی وړاندې ساسانیانو له لوري له ماتې سره مخامنځ کړل.

ساسانیان په فارس کې تر اسلام وړاندې د امپراطوریو وروستنی لړی وو. د ساسانی کورنی بنسټه اینسدونکی بابکان یاد شوی دی. ساسانیانو زردشتی مذهب درلود. تر بابک وروسته د هغه زامن شاپور او اردشیر بابکان په دربمه میلادی پېړی کې واک ته ورسپد. اردشیر د خپلی واکمنی په دوران کې د سیمې په پراختیا کې دېږي بریاوې تر لاسه کړې. د هغه خای ناستی لوړۍ په خپلو منځونو او بیا له ګاونديو هپوادونو سره په جګو و بخت وو.

د ساسانیانو یو مشهور پاچا دویم شاپور په شپاپس ګلنی کې واک ته ورسپد او اویا کاله یې واکمنی وکړه. دویم شاپور د ساسانیانو تر پیدایښت پخوا د پاچا په حیث منل شوی وو. د ساسانیانو وروستنی پاچا دربم یزد گرد و چې د ده واکمنی په ۶۴۱ میلادی کال کې مسلمانانو پای ته ورسوله.

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکی دې پر دوو ډلو ووپشل شي. لوړۍ ډله دې د هخامنشیانو په اړه او دویمه ډله دې د ساسانیانو په اړه خپل معلومات ووایي.

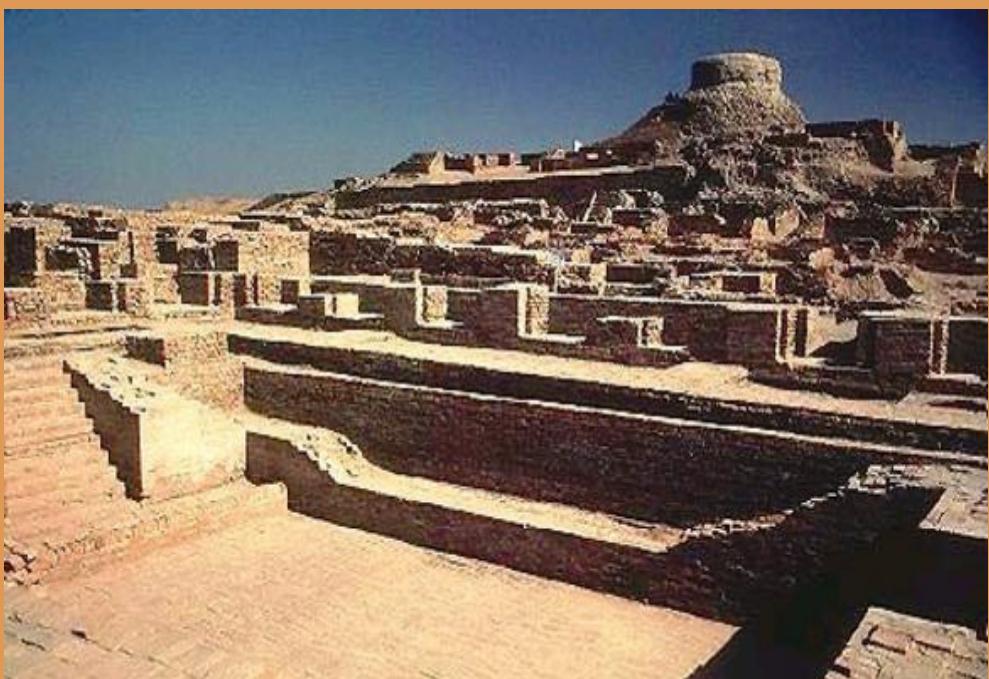
پوبنتني

- ۱- د سیالک د لرغونې سیمې او له ګاونديو سیمو سره یې د اړیکو په اړه خه پوهېږي؟
- ۲- د هخامنشیانو د امپراطوری بنسټه اینسدونکی خوک و؟
- ۳- د فارسیانو د سلسلې وروستنی امپراطوران په کومونونو یادېدل او د هغې لړی د وروستنی پاچا نوم و اخلي.

له ټولګي خخه بهر فعالیت:

زده کونکی دې د فارس د تمدن په اړه له خپل شپوونکو خخه معلومات راټول او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

د هند له تمدن سره آشنا شئ

دغه انخور د موہنجدودار د بنار پاتې شونې سیي.

تاریخ لیکونکو د هند لرغونی تمدن له هرپه او موہنجدودارو خخه پېل کړي. تر میلاده درې زره کاله پخوا د هند په شمال لوپدیع کې د یوه مدنیت بنسټ کېښو دل شو چې په سیمه کې بې ساری یاد شوی دي. د هرېپه وګرو د غنمو کرنه زده وه. فلري وسائل پې جورول او د خارو یو رمې او ګلې پې روزلې. د لرغونی هند بل بنار موہنجدودارو و. دغه بنار هم د سند د سیند په خنډه آباد شوی و. د دغه وګرو پاتې شوي آثار په داګه کوي چې په سل گونو زره خلکو په دې بنار کې ژوند کاوه. یو پوریز او دوه پوریز کورونه پې جورول. د نهرونو او کانالونو سیستم پې د کورونو په جورولو کې کار وه. خود اویو وبالې پې هغسې جورپې کړي وې چې صافې او پاکې اویه له یوه مرکز خخه رابهپدلي. استوګنځایونه، ګدامونه او زېرمتونونه پې لرل.

د هند تېر شوی لرغونی تاریخ د ماها بهاراتا او رامايانا پر سرچینو ولاپ دی. دغه تاریخي اسناد دې رزبات پر هغو سیمو بحث کوي چې د همالیا او ګنګا د سیند په سیمو پورې اړه لري. د دې سرچینو په بحثونو کې قبیلوی ژوند، ټولنیز نظام او د غلامانو او مالکانو بحثونه مطرح شوي دي. له دې اسنادو خخه په داګه کېږي چې د هند تېر لرغونی تاریخ له دغه سیمو را پیلېږي.

آریايان د لرغونی هند په څمکه لوړنې نوي راغلي خلک وو. د دې دورې دې رزبات معلومات د ویدي سرودونو په منابعو کې شته. د هند خاورې ته د آریايانو راتلل تر میلاده یو زرو پنځه سوه کاله

پخواگنل کېرى. هغۇي پە سرکې خاروي ساتىل. وروسته لە كىرنې او خەمكىوالى سره آشنا شول. د آرىيانو پە خواكى نورو وڭو چې دراويدىان نومېدل ھم ژوند كاوه. هغۇي د ھند ڈېر بېوزلە خلک وو. د آرىيانو لە راتگ خخە مەخكى ھندى ۋولنى خلور ۋولنىزى طبقى درلودى. چې د كشتريه، بىھمن، ويسيه او شودرا پە نامە يادېدى.

د ھندى ۋولنى د بودايىي قانۇن بىنسىت لە مىلادە شېر پېرى دمختە گوتاما (بودا) پە واسطە د ھند پە شمال كې كېپىنۈدۈل شو. ھەنە خلکو تە د عبادت، ۋولنىزى ورقانىي او اخلاقىي او اقتصادىي مسائلو پە اپە لاربىدونە كولە. د مورىياتى خواكىمن دولت لە تأسىس خخە وروستە د بودايىي دين د پرمختىگ لپارە زياتە زەمىنە برابر ھ شوھ.

د مورىياتىي امپراتورى بىنسىت ايسپودونكى چىندرى گوئيتا لە مىلادە ۳۲۲ كالە وراندى د ناندا د كورنى خخە واك تىلاسە كە. د گوپتانيانو نومىيالى امپراتور د اشوكا پە نامە يادېدە چې د بودايىي دين پېرو و. د د بودايىي دين پە پراختىاكى ڈېر زىيار وايىت.

د گوپتانيانو امپراتورى پە لومړى مىلادي پېرى كې د كوشانيانو تىرغلۇنو لاندى راغله او مخ پە زوال شوھ. لە ھەنە وروستە د گوپتانيانو سىمە يىزو و أكمىني خېل حاكمىت تە پە بېلاپلۇ سىمۇ كې دوام ورکە. تىر ھەنە چې پە ۵۰۰ مىلادى كال كې ھندى قومونو لە شمال لوپىدې خخە يرغل راپە او د گوپتانيانو تول سىمە يىز حکومتونە يې راپىرخول او د (ھارشا) پە نامە و أكمىنى تە ورسپە. پە ھند كې تىشاوخوا ۶۰۰ مىلادى كال پورى درې دولتونو و أكمىنى درلودە چې لە ھەنە ڈېلى خخە يوه ھم راجپوتان وو چې د ھند پە شمال كې بې واك چىلە. ھند د دې لپى د و أكمىنى پە دوران كې د مسلمانانو د پرلە پېرى يرغلۇنو لاندى راغى. د هغۇي يرغلۇنو تىر ھەنە پورى دوام و كە، چې پە لسمى مىلادى پېرى كې د غزنويانو او غوريانو تىر مىشتىباھ لاندى خېلواڭ اسلامى دولتونە پە ھند و أكمىن شول.

پە ۋولگى كى فعالىت

زىدە كۈونكىي دې پە دوو چلو ووبىشل شى. لومړى چلە دې د ھند د لرغونىي مدنىيت پە اپە او دويمە چلە دې مورىيانو پە اپە معلومات وراندى كەرى.

پۇنىتى

1. كومىي لرغونىي سىمې د ھند د لومړىي مدنىيتونو استازىتوب كوي؟
2. پە لرغونىي ھند كې خو ۋولنىزى طبقى موجودى وې؟
3. د گوپتانيانو مشھور امپراتور چې بودايىي دين تە يې عقىدە لرلە خە نومېلە؟

لە ۋولگى خخە بەر فعالىت

زىدە كۈونكىي دې د ھند او د ھند د تارىخ پە اپە يو مطلب ولىكىي او خېل توڭىيالو تە دې وراندى كېرى.

دوه ويشتم لوست

آيا د چين له تمدن خخه خبر ياست؟

تر تاریخ وراندی دورې د چیني مجسمو انځور

د شلمې پېړۍ تر پیله پوري د چين د پخوانيو انسانانو د ژوندانه په اړه خېږني نه وي شوي. د چين وګو باور درلود چې که خوک به تاریخي او لرغونو سیمو کې د سپېنونو کار وکړي، هغه به به هېټي ناروغۍ اخته شي چې له امله یې دا پخوانی کسان مړه شوي. نو خکه یې د خېږنو او سپېنونو له چاره چا ته اجازه نه ورکوله. د شلمې پېړۍ په چين کې په چين کې د ځینو لرغونو سیمو سروې پیل شوه چې په پایله کې د تاریخي او له تاریخه وراندې دورو ډېر آثار په لاس ته راغلل.

د جاوکوتیان په سمخو کې د چیني انسانانو نمونې لاس ته راغلي دي. دغه لرغونې سیمې د پکن بنار ته خېږمه پرتې دي. د لرغون پوهانو په باور، چیني انسانانو شاوخوا پنځه ويشت زره کاله پخوا د همدي پکن په سیمو کې ژوند کاوه.

د چين په نورو لرغونو سیمو کې د یانګ شاي په نامه د انساني کلتور بېلګې کشف شوي چې د هغه تاریخ له میلاده خلور زره کاله پخوا زمانې ته رسپړي.

د چين د خلکو لومړنی امپراطوري د شانګانو په نامه یاده شوي چې دې لړۍ له میلاده اوولس پېړۍ وراندې بیا تر لسمې پېړۍ پوري د چين پر لوی هبود واکمني درلوده. په چين کې د ستورو

د پېژندگلوي لومنې نبې د شانګانو په دورې پوري اړه لري. پر دې سرېره يې د شپو او ورڅو او د میاشتو د پېش سیستم هم کارولی دی.

د چین د تاریخ یوه بله پخوانی مهمه کورنۍ د چوکورنۍ وه. کله چې له دولسمې پېړي خڅه وروسته د شانګانو دولت مخ په رنګېلو شو او د چوکورنۍ د پیدایښت زمينه برابره شوه. د چوقبیلې مشرد «او وانګ» په نامه تر میلاد وراندي لسمې پیرې کې د شانګانو دولت ته ماتې ورکړه.

د چوکورنۍ د امپراطوری په پراختیا کې دېر زیار وویست. د خپلې شاوخوا سیمه ییزو حکومتونو دېږي سیمې يې ونیولې تر میلاده پخوا اوومې پېړي پوري د هغوي واکمنی دوام درلود. د چوکورنۍ په وروستني دوران کې د هغوي تر واکمنی لاندې ځمکوکې ترييو زر زیبات سیمه ییز حکومتونه جور شول چې په خپلو کې به هر وخت سره جنګدل. په دې ترتیب، د چودکورنۍ اولا دونو تر میلاد دمڅه دویمې پېړي پوري د چین په بېلاپېلو سیموکې واکمنی درلوده. د چوکورنۍ له واکمنی خڅه وروسته د تسه این کورنۍ ته د واکمنی زمينه برابره شوه. هغوي له میلاده وراندي د ۲۴۶ تر ۲۰۷ پوري د چو د امپراطوری په زیاتو سیمو واکمنی ترلاسه کړه.

د «هوان يې» په نامه د دې لړۍ لومنې پاچا واک ترلاسه کړ او نوي قوانینې خچاره کړل. هغه چین په شپر دېرش ولايتونو ووېشه. پخوانی القاب يې له منځه یوړل. چيني ټولنه يې پر دوو برخو ووېشله چې د خواصو او عوامو د طبقو په نومونو یادېدلې. د پخوانیو او وروستیو هنانو کورنۍ د تسه این پر پاتې شوې امپراطوری تر ۲۲۰ میلادي کال پوري واکمنی وکړه چې د چین په تاریخ کې د منځنیو پېړپو د دورې پیل پېژندل شوی دی.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومنې ډله دې په چین کې دېر پخوانیو انسانو په اړه او دویمه ډله دې د چین د پخوانی تاریخ د دربو مهمو کورنیو په اړه معلومات وراندي کړي.

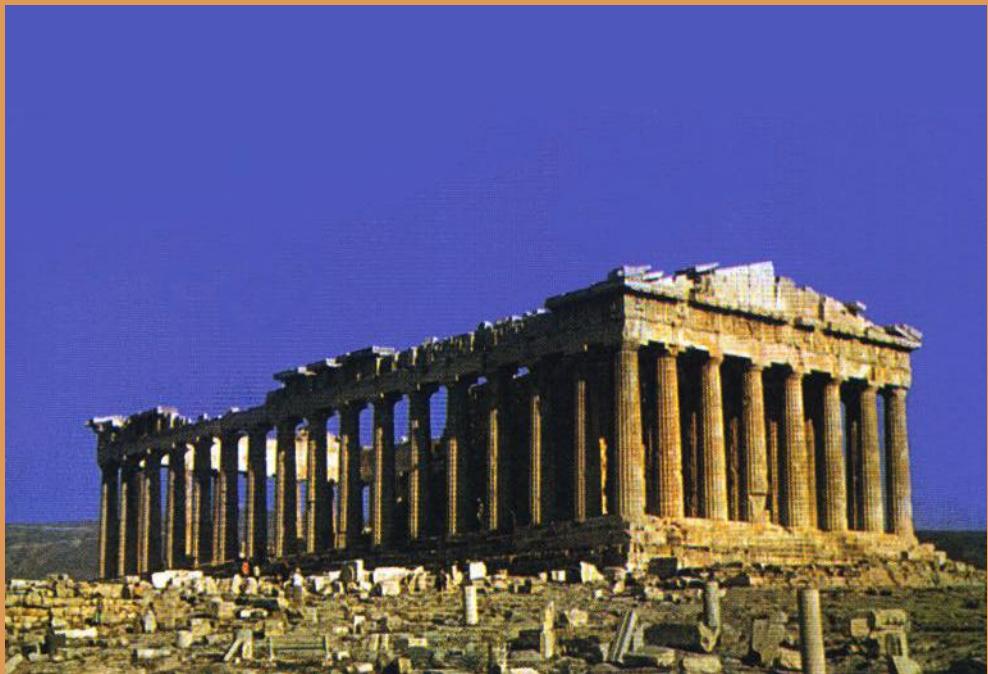
پوبنتی

۱. په چین کې لرغونې څېنې ولې وروسته پیل شوې؟
۲. د چین تر ټولو پخوانیو انسانانو چېږي ژوند کاوه؟
۳. د چین په پخوانی تاریخ کې درې مهمې کورنۍ لندې معرفی کړئ.

له ټولګي خڅه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د چین او چیني توکو په اړه له خپلو مشرانو خڅه وېښتی او خپل معلومات دې ټولګي کې ووایې.

آيا پوههپهئي چې یوناني تمدن خنگه پيل شو؟

دلرغوني یونان يوه آبده

يوناني تاریخ لیکونکی توسيديلس چې تر میلاده خلور پېرى پخوا یې ژوند کاوه، چې باور درلود او د پخوانيو کليو او بنارونو پاتې شونې د مخکنيو قومونو د کارونو زېرنده ده، چې د خلکو دېرى فولکلوريکې کيسې داستانونه او بحثونه په هغوي پوري اړه لري. په نولسمې پېرى کې څېرنې د پخوانيو یوناني خلکو او د مدیترانې د خنلو د وګرو په اړه د داستانونو او څېرنو له مځي پيل شوي دي.

د «ميسني» دوران د یوناني تمدن او پخوانۍ کرت څلاته تاریخ دي. دغه تمدن تر میلاده پخوا په شپارسمې پېرى کې پيل شو او تر لسمې پېرى پوري یې دوام وکړ. دغه تمدن د اخه یې تبر پوري اړه درلوده چې د «پليونيز» وګرو سره وښتل او دېرى سيمې یې ونیولې. هغوي بزگران وو. غنم، اوريشې او جوارې کړل او د بروندو له وسایلو شخه یې کار اخیسته. د بنارونو د دفاع لپاره به یې جګ دبوالونه جورول. دا دوران له میلاده دمخته په لسمې پېرى کې د «دوريانو» ديرغل په پايله کې پاي ته ورسېد.

دوريانو له ميلاد خخه ورلاندي لسمه پېرى کې په لرغوني يونان کې واک تر لاسه کړ. خينې تاريخ لیکونکي دغه دوره د پېسني دورې پیل هم بولی. له دې سره سره چې دوريانو د کلتور پرمختګ ته پام نه درلود، خو هغه مشهوري حماسي کيسې چې د «الیاد او ادیسه» په نامه یادپېرى په همدي دوره کې منځته راغلي دي. راندې يوناني شاعر «هومر» دا حماسي داستانونه تنظيم کړي وو. دغه داستانونو تر ميلاده پخوا له دولسمې نه تر اتمې پېرى زياتي پېښې بيان کړي دي. دوريانو له واکمني سره جوخت په يونان کې د اسپاركانو د دولت بنسته کېښو دل شو. د لرغوني يونان د تمدن یوه بشکاره ځانګړتیا د چېرو خدايانو گټو شتون و چې د يوناني کيسو له لاري یې شهرت موندلی و. په يونان کې د پراختيا غوبنتې خوښښتونه له ميلاد دمڅه له شپږمې او پنځمې پېرى سره مصادف وو. د هلنۍ مهاجرو د مهم مرکز بنسته له ميلاد خخه ورلاندي د شپږمې پېرى په اوله نيمائي کې د تور سمندرګي په شمال کې کېښو دل شو.

د پنځمې ميلادي پېرى په روستيو کې د پارسيانو او يونانيانو تر منځ یو په بل پسې جګړې وښتې. دغه جګړو تر هغې دوام درلود چې مقدوني سکندر تر ميلاده پخوا له ۳۳۶ تر پوري ۲۳ پر هخامنشيانو بری ومونده او لويه امپراطوري یې جوړه کړه. له سکندر روسته يوناني امپراطوري تجزيه شوه.

د يوناني امپراطوري د تجزې پر مهال د رومي امپراطوري غورپدو او پراختيا ته زمينه برابره شوه چې تفصيل به یې د روم د ملنیت تر سرليک لاندې ولولو.

په ټولګي کي فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووپشل شي. ټومري ډله دې د توسيديدس د نظریاتو په اړه او دويمه ډله دې د هومر په اړه خپل معلومات بيان کړي.

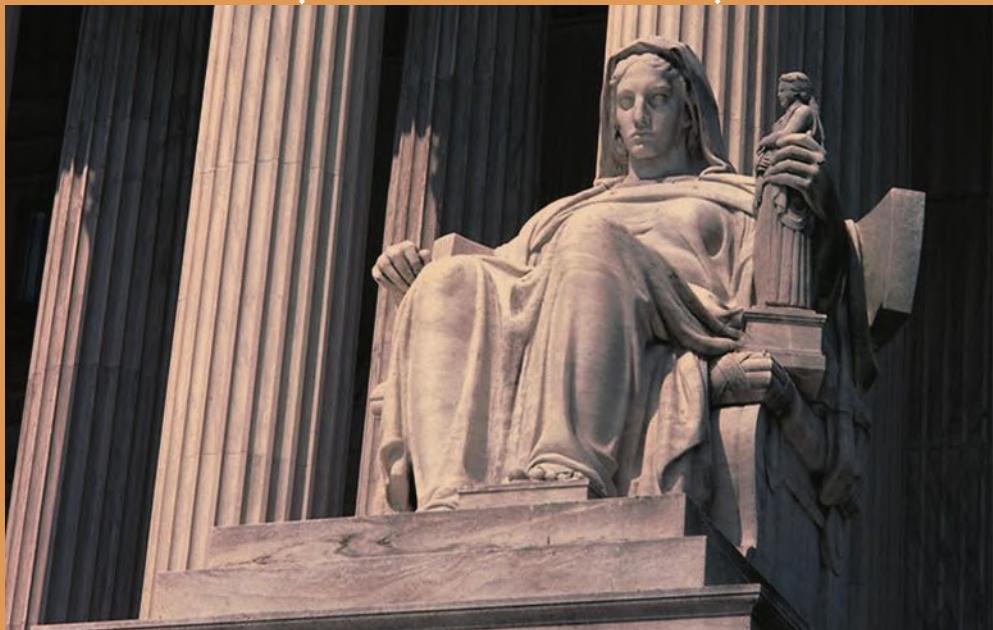
پونښتې

- ۱- توسيديدس خوک و؟
- ۲- ميسينيانو خه ډول تمدن درلود؟
- ۳- دوريانو په اړه خه معلومات لري؟

له ټولګي خخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د مقدوني سکندر په اړه یو مطلب ولیکي.

ایا اور بدلی مودی چې د پخوانی روم امپراطورانو ته یې د اروپا واکمنان ویل؟

د لرغونی روم یوه مجسمه

په تېر درس کې مو ولوستل چې د یونانی امپراطوری تر پرزبندلو وروسته د روم امپراطوری د پراختیا لپاره زمينه برابره شوه.

تر میلاده لس پېړی وړاندې د روم دشا او خوا ځینې مېشت قومونه سره یو شول چې د لاتینیانو په نامه یې شهرت وموند. دغو وګرو په وروستیو کې له اتروسکایانو سره یوځای شاهی نظام رامنځته کړ چې له میلاده وړاندې تر ۵۰۹ کاله پوري یې دواه وکړ. همدي قومونو تر میلاد ۲۶۵ کاله پخوا په روم کې د جمهوري نظام بنست کېښود، چې د واک درې خانګې یې درلودې:

- ۱- د مشرانو مجلس.

۲- سنتوري یا سل کسيزه شورا.

۳- قبایلی جرګه.

رومیانو تر میلاد ۱۴۹ کاله پخوا یو خل بیا د یونان پر مرکزی سیمویر غل وکړ او د یونان مقدونی بناري یې تر خپلې واکمنی لاندې راووست او د خپلې امپراطوری د پراختیا لپاره یې له میلاده ۱۳۳ کاله وړاندې د یونان له کربنو تېر شول او اوسنې ترکيhe یې ونیوله. رومیانو د لوپدیج پر لور هم پرمخ ولاړل. په همه کال یې هسپانیا هم په خپلې واکمنی کې شامله کړه. له هغه وروسته رومي امپراطوران د خواک لورو پوريو ته ورسېدل.

نژدي دوه سوه کاله کې د روم د امپراطوری په سیاسي او ټولنیز وضعیت کې ډېري پېښې وشوي. بېلا بېل امپراطوران یو په بل پسي واک ته ورسېدل. د تر ټولو مشهورو امپراطورانو نومونه په جدول کې لوستای شې:

د هغې دورې خانګړتیاوې	د واکمنې کلونه	د امپراتور نوم
جنګي دیکتاتور او امپاطور و. یوشمېر پاترسانان بې ووژل.	تر میلاده پخواله ۷۹ څخه تر ۸۸ پورې	ساتور سولا
د خبرو اترو په پایله کې دغې درې کسیزې دلې گډ حکومت جور کې چې د (تربیوم ویرات) په نامه یادېدله په دې موده کې سزار د کلوپاترا په نامه یوه مشهورو نجلی د مصر پر تخت کښېنوله.	تر میلاده پخواله ۶۰ څخه تر ۴۹ پورې	درې کسیزه حکومت (سزار، پمې او تراسوس)
دغو درې واپو د سزار تر وژلو وروسته د دوو تنو پاترسانو په وسیله واک تر لاسه کړ.	تر میلاده پخواله ۲۷ څخه تر ۴۳ پورې	دوهم درې کسیزه حکومت (مارک، انتوان او آكتایوس)
د روم خواکمن امپاتور و. د هغه په زمانه کې د ایتالیا شاهی نوم په امپاطوری بدل شو. هغه تې بې د آگوست سزار لقب هم ورکړي و.	تر میلاده پخواله ۲۷ تر میلاده پخوا تر ۱۴ پورې	مقدس امپاطور یا آكتایوس
دغه خلور واپه واکمنان د ژول سزار د کورنی وو. د روم د امپاطوری په پر اختيار کې لوي لاس درلود.	له ۱۴ څخه تر ۹۴ زېږدیز پورې	ژولن امپاطوران (تیبریوس، کالی کولا، کلودیوس او نرن حکومت)
د روم امپاطوران په دې موده کې د خپلې واکمنی لور پپاو ته رسپللي وو.	د ۹۶ میلادي کال څخه تر ۱۳۸ میلادي کاله پورې	نيکوکاره امپاطوران (نروا، تراژن، هادریان، مارکوس او روپیوس)

د روم وروستني امپاطور مارکوس او رلوس و چې له ۱۶۱ څخه تر ۱۸۰ میلادي کال پورې د روم بشپړ واکمن و.

وروسته د کامودیوس په نوم یو تن واک ته ورسپې. کامودیوس فاسد او ناپوه سړی و. د د د واکمنی په دوران کې د روم د امپاطوری د راپریزیدلو زمينه برابره شو. له ۲۳۵ میلادي کال څخه تر ۴ ۲۸ میلادي کاله پورې شل ته رومي شاهان واک ته ورسپل. ترڅو د روم امپاطوري په ۳۹۵ میلادي کال کې پر دوو برخو ووبشل شو چې د دختیخ او لوپدیخ روم په نومونو یادې شوې. چې په لورو توګلکیو کې به بې ولولې.

په توګۍ کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووبشل شي. لومړي دله دې د روم د لومړني جمهوریت په اړه او دویمه دله دې د روم د وروستني امپاطور په اړه بحث وکړي.

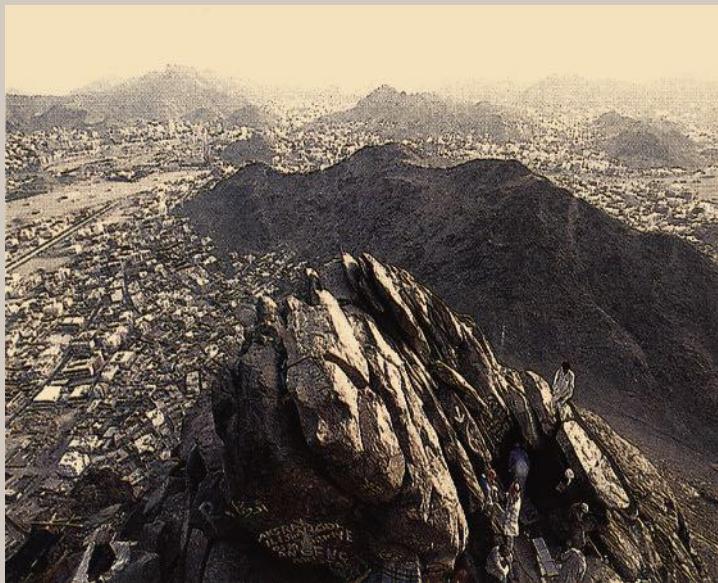
پونتني

- لومړنی رومي جمهوریت د ګومو واکمنو مراجعي په وسیله اداره کېده؟
- رومیانو مقدونیه په کوم کال کې ونیوله؟
- دروم وروستني واکمن یا امپاطور خوک و؟

له توګۍ څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د خپلو معلوماتو پر بنست د روم د جمهوري نظام په اړه یو مطلب ولیکي.

خلورم خپرکي

د اسلام تاریخ

- آیا پوهېږي چې د عربستان او ضاع اسلام له مبارک دین خخه وړاندې خرنګه وه؟
- د اسلام د ستر پیغمبر حضرت محمد مصطفی ﷺ له ژوند سره بنه اشنا شی.
- آیا د اسلام د مبارک دین د لوړیو غزآکانو او فتوحاتو په اړه معلومات لري؟
- آیا پوهېږي چې د حضرت ابوبکر صدیق ؓ خلافت خرنګه پیل شو؟
- د حضرت عمر فاروق ؓ د خلافت په اړه خه معلومات لري؟
- آیا د حضرت عثمان ؓ د خلافت د دورې د پېښو په اړه معلومات لري؟
- د حضرت علی کرم الله وجھه د خلافت دوران خرنګه تېر شو؟
- آیا د امویانو د خلافت د پیل په اړه معلومات لري؟
- آیا پوهېږي چې د امویانو خلافت خرنګه له منځه ولاړ؟
- آیا پوهېږي چې له امویانو خخه عباسیانو ته واک خرنګه ولېردید؟
- د عباسیانو خلافت خرنګه راوېرڅد؟

د خلورم خپرکي موخي

په دې خپرکي کې زده کوونکي له اسلامه د مخه د عربو په ژوند او حالاتو باندي پوهېږي؛ د اسلام د سترنبي حضرت محمد مصطفېي ﷺ ژوند ليک لولي او زده کوي پې؛ د اسلام د مبارڪ دين د پيل د کلونو پر مهال له ټولنيزو سمونونو او غزآگانو سره آشنايې پيداکوي؛ د راشدو خلفاواو له دوران سره آشناکېږي؛ د حضرت ابوبکر صديق ﷺ د دور له پېښو خبرېږي؛ د اسلام د دويم خليفه حضرت عمر فاروق ؓ د زمانې پېښې او جريانات زده کوي؛ د حضرت عثمان ؓ د مهال له پېښو سره اشناکېږي؛ د حضرت علی کرم الله وججه د زمانې له پېښو خبرېږي. همدا راز، اموي کورنۍ ته د واک د لېرد له خرنګوالي خبرېږي او د هېږي دورې د مهمو خلفاواو په اړه معلومات ترلاسه کوي او د امويانو پر ضد د ګړنیزو پاخونونو او د هغوي له راپرڅېدو سره آشناکېږي. پردي سرېږه د عباسيانو د دورې د مشهورو خلفاواو له پرمختيا او ځورتيا سره بلدېږي.

آيا پوهېږي چې د عربستان اوپاڼع د اسلام له مبارک دين خخه وړاندې څرنګه وه؟

د اسلام له مبارک دين خخه وړاندې د اعرابو د ملھبی دودونو یو انځور

د اسلام د مبارک دين له راخر ګنبدې د مخه د عربستان وګرو او د نړۍ د ډېر و هپوادونو وګرو په شرك او خرافاتو عقیده درلوده. تر اسلام وړاندې به په عربستان کې هري قبیله ځانته بت جوړاوه او د هغه عبادت به یې کاوه العیاذ بالله، هغه به یې خپل خدای گاوه. په خپلو عقیدو کې به یې موھوماتو او جادو ته ډېر ارزښت ورکاوه. په ټولیز ډول یې د باروي او بې عدالتی په حالت او د جهل او ناپوهی په چاپېریال کې ژوند کاوه. پر یو بل یې اعتماد او باور نه درلود. له خپلو مریانو سره یې غیر انساني چلنډ درلود. بنځې یې له هر ډول انساني او بشري حقونو بې برخې کړې وي. ځینو کورنيو به نوي زېږيدله نجونې ژوندي تر خاورو لاندې کولې.

د شتمنو او بدایو کسانو تر منځ اخلاقی فساد دود و. جواري (قمار) او شراب خښل د اشرافو د زامنو ورځنې عادت شوی و. دوى د مال او شتو د تر لاسه کولو لپاره هر ډول غیر انساني او غیر اخلاقی عمل ترسره کاوه. قوانین یوازي او یوازي د زورو آکو د حقونو د دفاع لپاره کارېدل. زورو رو به قوانین رامنځ ته کول او هغه به یې د مظلومو او بېوزلو خلکو پر ضد کارول.

د قبایلو د مشرانو تر منځ لاسلیک شوي تړونونه د هغې زمانې دودیز قوانین و. د قبایلو غړي مصؤون

او خوندي و، او د لاسليک شويو ترپونونو پر بنست يې خپل حقوقه ترلاسه کول. د قبایلو د غړو ترمنځ درنښت او ارزښت هم د ترپونونو پر بنست و. کومو کسانو به چې د قبیلې غږتوب نه درلود له ټولو حقوقو او امتیازاتو بې برخی وو. د دې ډول خلکو پر مالونو او حقوقو باندې تېرى جاينګ کېل کیده. د دغوا ټولو اخلاقی، ټولنیزو انحرافاتو، ناپوهیو، ظلمونو او نابرابريو د له منځه وړلوا لپاره د الله ﷺ له لوري د اسلام مبارک دين دنبي کريم حضرت محمد مصطفى ﷺ په واسطه د ځمکې د مخ د ټولو انسانانو لپاره نازل شو. حضرت محمد ﷺ خلک د لوی خښتن د وحدانيت د منلو په لور راویلله. شرک او په خپل لاس د جورو شوو بتانو عبادت يې منع کړ او د مسلمانانو ترمنځ يې ټولنیز باور، عدالت، برابري او ورورولي رامنځته کړه.

د نجونو ژوندي بنخول او د هغوي پر انساني او ټولنیزو حقوقو باندې تېرى يې منع کړ. له مريانو سره کړه وړه ته يې د هغوي په ګهه بدل کړل. په عمومي توګه، ويلى شو چې د اسلام مبارک دين یو الهي بشپړ دين دې چې د لوی خښتن له لوري د ځمکې د مخ د ټولو انسانانو د اصلاح او روښانولو لپاره د حضرت محمد مصطفى ﷺ له خوا ابلاغ شوي دي.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووپشل شي. لومړۍ ډله دې په عربستان کې د جهالت او ناپوهی د دوران په اړه بحث وکړي او دویمه ډله دې هغه تغیرات او سمونونه شرح کړي چې د اسلام د مبارک دين له خرګندېدو وروسته را منځته شول.

پونتني

۱- په عربستان کې له اسلام خڅه وړاندې هرې قبیلې خانه جوړاوه او د هغه عبادت به يې کاوه.

۲- د اسلام مبارک دين خلک ته رابلل.

۳- اسلام د الله پاک یو بشپړ دی.

له ټولګي خڅه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د خپل جومات له ملا امام خڅه وپونتني چې د اسلام مبارک دين تر نازلیدو وروسته د انسانانو په ژوند کې کوم بدلونونه راغلي دي. تر لاسه شوي معلومات دې ټولګیوالو ته ووایي.

د اسلام د ستر پیغمبر حضرت محمد (ص) له مبارک ژوند سره بنه آشنا شئ

په مدینې منورې کې نبوي جومات

د بشري ټولنې ستر لارښود حضرت محمد مصطفیٰ ﷺ د عبدالله زوي او د عبدالمطلب لمسی و په ۵۷۱ زکال کې یې نړۍ په خپل رانګ سره منوره کړه. د ده مبارکه مور بي بي امنه او رضاعي مور بي بي حليمه ﷺ نومېده.

د حضرت نبی کريم ﷺ پلار د ده له زبريلو خخه دمخه وفات شوي دي. په شپږ کلنۍ کې یې مور وفات شوه او په اته کلنۍ کې یې نیکه هم له لاسه ورکړ. له دې وروسته د ده پالنه د ده دتره ابوطالب په غاړه شوه. حضرت نبی کريم ﷺ په پنځه ويشت کلنۍ کې له بي بي خديجې ﷺ سره، چې یوه پتمنه او عزتمنه مېرمن وه، واده وکړ. په اسلامي نړۍ کې دا لومړني ميرمن وه چې ايمان یې راوور او د اسلام په مبارک دين مشرفه شوه. د حضرت رسول اکرم ﷺ د کابو ټولو اولادونو مور همدا بي بي خديجه ﷺ وه. یوازې حضرت ابراهيم د نبی کريم ﷺ هغه زوي و چې مور بي بي ماريه قبطيه ﷺ نومېده.

د حضرت محمد مصطفیٰ ﷺ په ژوند کې د ده تر بعثت دمخه ډېږي مهمې پېښې وشوې چې له امله یې د هغه شخصيت د مکې او عربو خلکو په منځ کې غوره او لور شو.

د حضرت نبی کريم ﷺ ریبنتینولي او امين توب د دوي په شريفانه ژوند کې د دې لاملې شو چې

حضرت بی بی خدیجه ع یې د خپلو سوداگر بزو چارو د سمون لپاره غوره کړي. په مکې کې د کعبې شريفې په دبواں کې د حجرالاسود د ډېرې بېرته اينښو د او خای په خای کول بله هغه پېښه ووه چې حضرت رسول کريم صلی الله علیہ وسلم ته یې د یوه ډېر مدبیر شخصيت په توګه شهرت ورکړ. د حجرالاسود د ډېرې د بیا خای په خای کولو په اړه د عربو دوو قومونه یوپی لوپی شخري په سره نزدې شوي وو. خو حضرت رسول اکرم صلی الله علیہ وسلم په خپلې خانګړې پوهې او خاص تدبیر سره دغه لانجه حل کړه. د حجرالاسود ډېرې یې په یوه لوی خادر کې کېښو دله او د بنکېلوا قومونو مشرانو ته یې وویل چې هغه له خلورو خواوو (پېشکو) خخه ونیسي او له خایه یې اوچته کړي بیا په خپلې حضرت نبی کريم صلی الله علیہ وسلم دغه مبارکه ډېرې له خادر خخه راوخيسته او د دبواں په ټاکلې خای کې یې کېښو ده ډې توګه د دوو لوپو قومونو ترمنځ د لوپي لانجي مخه ونیول شو.

حضرت محمد مصطفی صلی الله علیہ وسلم خلوښت کلن و چې په نبوت مبعوث شو. دغه ستر امانت د لوی خښتن له لوري د حضرت جبرائيل امين صلی الله علیہ وسلم په وسیله دوی ته را ورسول شو.

حضرت محمد مصطفی صلی الله علیہ وسلم د اسلام مبارک دین ته دبلې په لوړ پوکلونو کې زیاتې ستونزې وګالې. خوله ډې ټولو سره یې بې له خنډه د اسلام مبارک دین په خپرپلوا کې پرله پسې زیار وايسټ. د نارینه وو له ډېلې خخه حضرت ابو بکر صدیق رض او د ماشومانو له ډېلې خخه حضرت علي رض کرم الله وججه او د مریانو له ډېلې خخه زید بن حارث لوړنې اشخاص وو چې د اسلام په مبارک دین مشرف شول.

حضرت محمد مصطفی صلی الله علیہ وسلم په ۶۲۲-۶۲۱ زېرديز کال کې له مکې معظمې خخه مدینې منوري ته هجرت وکړ چې همدغه هجرت بیا د اسلامی نړۍ د تاريخ پیل شو او د هجرت په لوړنې کال مدینې منوري کې الهی قانون نافذ شو.

حضرت محمد مصطفی صلی الله علیہ وسلم په ۶۳ کلنۍ کې هغه مهال چې له حجۃ الوداع خخه راستون شو، له لږي مودې وروسته له ډې فانی نړۍ خخه رحلت وکړ.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي ډې پر دوو ډلو ووشل شي. لوړنې چله د ډې د حضرت محمد صلی الله علیہ وسلم د شجري او کورنې په اړه او دویمه ډله دې د اسلامی نړۍ د لوړنېو مسلمانانو په اړه بحث وکړي.

پونښې

- 1- حضرت جبرائيل صلی الله علیہ وسلم د خدائی صلی الله علیہ وسلم له لوري حضرت محمد صلی الله علیہ وسلم ته خه پیغام را وور؟
- 2- حضرت محمد صلی الله علیہ وسلم خو کلن و چې په پیغمبری مبعوث شو؟
- 3- د حضرت محمد صلی الله علیہ وسلم د شجري په اړه خه معلومات لري؟

له ټولګي خخه بهر فعالیت

زده کوونکي ډې د خپلې سیمې له ملا امام خخه د حضرت محمد صلی الله علیہ وسلم د ژوند او اخلاقې بنیګنو په اړه معلومات تر لاسه کړي او خپلو ټولګیوالو ته ډې وړاندې کړي.

آيا د اسلام د مبارک دين د لومړيو غزاګانو او فتوحاتو په اړه معلومات لري؟

د لوی خبتن د حکم او د حضرت محمد مصطفیٰ ﷺ د پرله پسې بلې له امله د مکې معظمې او مدنې منورې دېر وګړي د اسلام په مبارک دين مشرف شول. د اسلام مبارک دين له یوې ورځې خڅه بلې ته پیاوړی کېلده. مشرکانو هڅه کوله چې د اسلام د دين د پرمتګ مخه ونیسي. ډول ډول خنډونه یې رامنځته کول. له مسلمانانو سره یې اړیکې پرې کړي. د مسلمانانو کورونه یې محاصره کړل او مسلمانان به یې په یوازې او ډله یېزه توګه څورول. د دغه ډول بنديزونو او ګواښونو سره سره سړه یېا هم خلکوله یوې ورځې خڅه بلې ته اسلام ته مخه کوله. مسلمانان دومره زیات شول چې نور یې له خانه دفاع کولای شوای او هم یې دا توان وموند چې د مشرکینو د تپري د معنیوي په منظور د غزاګانو ډګر ته ور ودانګي. ځینې غزاګانې وشوې چې یو خو یې په لنډه توګه يادوو.

د بدر غزوه

د مسلمانانو او مشرکینو ترمنځ لومړنۍ غزا د بدر په نامه ياده شوې ده. دا غزا د هجرت په دویم کال مدنې ته نژدي د بدر په سیمې کې وشوه چې مسلمانان پر مشرکینو بریالي شول. دا د جګړې په ډګر کې د مسلمانانو په ګټه لومړنۍ سوبه او فتح ووه. که خه هم په دې جګړې کې د مسلمانانو شمېر ۳۱۳ تنه او د مشرکینو شمېر کابو ۱۰۰۰ تنو ته رسپد، خود لوی خبتن ﷺ په مرسته مسلمانان بریالي شول.

د احد غزا

د احد غزا د مسلمانانو یوه مشهوره غزا ده. دغه غزا په دریم هجري کال کې شوې، چې له امله یې د

مکی مشرکینو ته ډپره مرگ ژوله اوښتی وه.

د خندق غزا

بله غزا چې د حضرت محمد رسول الله ﷺ په ژوند کې پېښه شوې ده د خندق په نامه یادېږي. په دې غزا کې مشرکینو په یرغلونه پیل وکړ. خوبیالي نه شول دغه غزا په پنځم هجري کال کې وشهو.

د موتي غزا

د مسلمانانو او رومیانو ترمنځ یوه بله مهمه غزا د موتي غزا وه چې په اتم هجري کال کې وشهو. په دې غزا کې حضرت خالد بن ولید ډپر ارزښتنم رول ولواوه.

د مکی معظمه فتح

د مسلمانانو یوه ډپره ستره بريا همداد مکی و معظمه فتح وه، چې په اتم هجري کال کې پېښه شوه. له شک پرته مسلمانان پر مشرکانو برلاسي وو. څکه نو مشرکانو د ډار احساس کاوه. حضرت محمد مصطفی ﷺ ووبل: هرڅوک چې په کور کې وي او ورې په ترلى وي په امان کې دي. هرڅوک چې مسجد الحرام ته پناه یوسې په امان کې به وي او هر چا چې د ابوسفیان ګور ته پناه یوره په امان کې به پاتې شي. په دې دوبل، مسلمانان بې له کوم جنګ خخه د مکی معظمه سیمې ته وردنه شول او لویه بريا پې په نصیب شوه.

د ہنین غزا

دا غرا د مسلمانانو ډپره ستره غزا ده. په دې غزا کې دولس زره مسلمانانو ګاپون کړې. په داسې حال کې چې د مشرکانو شمېره څو چنده ډپره وو. د لوی خبنتن ﷺ د مرستې په برکت مشرکانو له سختې ماتې سره مخامنځ او مسلمانان بريالي شول. دغرا د طایف په شواخوا سیمه کې پېښه شوه. په پایله کې مسلمانانو ته د غزآکانو او برياليتویونو له امله په ټولنیز او سیاسي ژوند کې مناسب او وړ شرایط را منځه شول. د حضرت محمد مصطفی ﷺ له رحلت خخه د مخه د اسلام د مبارک دین نفوذ د مکی، مدینې او د عربی ټولنې په سیمو او بشارونو کې خپور شو او د جزیرة العرب یوالی یې رامنځته کړ. دغوا برياليتویونو د نړۍ په کچه د یوه پیاوړي او څوآکمن اسلامي حکومت د رامنځته کېدلو بنستې کېښود، چې په راتلونکو لوستونو کې به یې ولویء.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووپشل شي. لومړي ډله دې د مسلمانانو پر وړاندې د مشرکانو د ناوره کړو ورو په اړه او دویمه ډله دې د مسلمانانو د غزآکانو په اړه خپل معلومات ووایي.

پونښتني

- ۱- د کفارو او مشرکانو کړه وړه د مسلمانانو په وړاندې خنګه وو؟
- ۲- د مسلمانانو او مشرکانو ترمنځ لومړنی غزا نومبهده.
- ۳- د مشرکانو په وړاندې د مسلمانانو د څو غزآکانو نومونه واخلی.

له ټولګي خخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د خپلې سیمې د جومات له ملا امام خخه د غزآکانو په اړه پونښتني وکړي او بیا دې خپل دغه معلومات خپلوا ټولګیوالو ته واوروی.

آیا پوهیرئ چې د حضرت ابوبکر صدیق ﷺ خلافت خرنګه پیل شو؟

د ثور سمخه

هغه ئای دی چې حضرت محمد ﷺ او حضرت ابوبکر صدیق ﷺ له مشرکانو خخنه پناه وروړي وه.

د حضرت ابوبکر صدیق ﷺ نوم عبدالله و. حضرت رسول اکرم ﷺ هغه ته د صدیق لقب غوره کړ، د جاهلت په دورې کې یې نوم عبدالکعبه و نوموری له عام الفیل خخنه دوه کاله وروسته په مکه کې نپی ته راغي. د د شجره په شپږم نیکه کې حضرت نبی کریم ﷺ ته رسپږي. د حضرت محمد مصطفی ﷺ له رحلت خخنه وروسته د کېواوو او کورینو (مهاجر او انصارو) دیوې پراخې او عامې غوننې له لارې سقیفې بنی ساعدي په سیمه کې د اسلامي خلافت مقام ته د لومړني خلیفه په توګه غوره شو. هغه د راشدو خلفاوو له ډلي خخنه لومړني خلیفه و چې له یو ولسم خخنه تر دیار لسم هجري کاله پوري د مسلمانانو په چوپر کې و. حضرت ابوبکر صدیق ﷺ په څيلې لومړني خطبه کې چې مسلمانانو ته یې وکړه داسې ووبل: ((ای خلکو! تاسو چې زه د خلیفه په توګه غوره کرم. زه له تاسو خخنه شه خانګړې لورتیا نه لرم. که ما بنه کارونه کول له ما سره ملتیا وکړئ او که بد کارونه مې کول منع مې کړئ. ستاسو خواکمن زما په وړاندې ضعیف او ستاسو ضعیف ماته غښتلی دی تر هغه چې د ضعیف حق له خواکمن خخنه واخلم او هغه ته یې ورکرم. په هر قوم کې چې ناوره کارونه دود شي په بلاګانو اخته کېږي.))

حضرت ابوبکر صدیق ﷺ د خپل خلافت په دوه کلنې دورې کې د ځینو قومونو د ارتداد مخه ونیوله. په دې مهال کې ځینو مرتدانو د نبوت دعوا وکړه. له دې ډلي کولی شود مسیلمه کذاب نوم واخلو چې د

حضرت ابویکر صدیق ؓ له خوا ووژل شو. او دده منونکی بپرته د اسلام مبارک دین ته راوگرخېدل. حضرت ابویکر صدیق ؓ مرتدانو ته په دې تکو کې پیغام واستاوه: ((د بنونکی او مهریان خبتن په ناما! ((د لوی خبتن او د هغه د ستر استازی د خلیفه له لوري د ابویکر صدیق پیغام هر چاته خاص دی، که عام مسلمین دی، که مرتدان. درود دې وي پر هغه چا چې د هدایت په لاره روان دی او له هدایته وروسته یې تیاري او رندو لارو ته مخه نه ده کړي. زه واحد خبتن تعالی جل جلاله ستایم. او وايم چې له هغه خخه پرته بل خدای نشته او حضرت محمد صلی الله علیہ و آله و سلم د هغه بنده او استازی دی. په هغه خه چې راوري یې دی او نازل شویدی ایمان لرم او هرڅوک چې یې له ډډه کوي، هغه کافر بولم او په وراندي یې جهاد کوم.)) او د دې پیغام په یوې برخې کې راغلي دی چې ((اما بعد لوی خبتن جل جلاله په حقه سره حضرت محمد صلی الله علیہ و آله و سلم د خلکو د اصلاح لپاره واستاوه. چې داروونکی او زیری ورکونکی وي. د الله پاک په اراده او غوبنټې سره خلک د هغه لوري ته راوبولي او ټول انسانان له الله جل جلاله خخه ووپروي لوی خبتن صلی الله علیہ و آله و سلم د هغه چا لاره سمه کړه چې د حضرت رسول کريم صلی الله علیہ و آله و سلم بلنه یې ومنله. او حضرت نبی کريم صلی الله علیہ و آله و سلم هغه وګري چې له ده خخه یې مخونه اړولي. و بيرته اسلام ته راواړول. وروسته حضرت رسول اکرم په داسې حال کې چې د رب العزت امرې یې پر خای کړي و او خپل امت ته یې لارښونې تر سره کړي او د لوی خبتن له لوري یې خپله دنده هغسې چې بنايی ترسره کړه، له دې فاني نړۍ خخه یې رحلت وکړ ...

حضرت ابویکر صدیق ؓ هغه وګري هم اصلاح کړل چې د زکات د فریضې له اداکولو خخه یې ډډه کوله. د مسلمانانو د حاکمیت سیمه د حضرت ابویکر صدیق ؓ د خلافت په دوران کې شام (اوسمی سورې) او عراق ته ورسېده د بین النهرين د نیولو لپاره یې د حضرت خالد بن ولید صلی الله علیہ و آله و سلم په مشري یو لښکر واستاوه او هغه سیمې یې هم د اسلامي حاکمیت په ولکې کې راوستې. چې د مسلمانانو د حاکمیت د سیمو په پراخولو کې حضرت خالد بن ولید صلی الله علیہ و آله و سلم ستره ونډه درلوډه. د حضرت ابویکر صدیق ؓ د خلافت دوره دوه کاله او خو میاشتې وه او په دیارلسم هجري کال کې وفات شو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کونونکې دې پر دوو ډلو ووپشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت ابویکر صدیق ؓ د خلافت د پیل په اړه او دویمه ډله دې د حضرت ابویکر صدیق ؓ د لومړنی وینا په اړه خپل معلومات ورکړي.

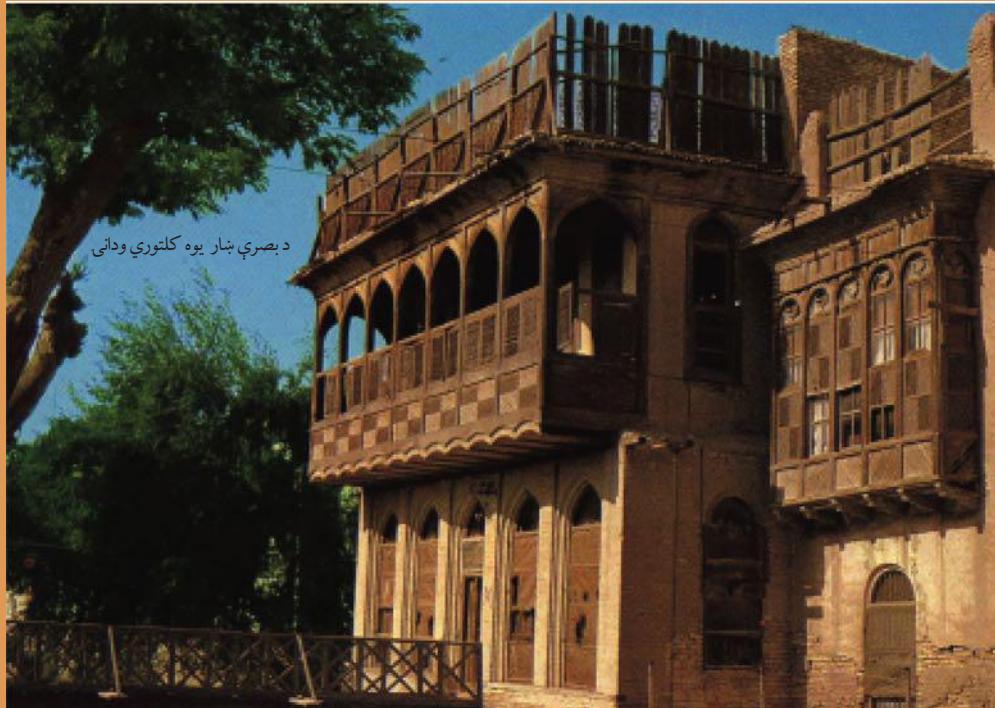
پوبنټني

- ۱- د حضرت ابویکر صدیق ؓ د خلافت دوري په اړه خه معلومات لري؟
- ۲- د حضرت ابویکر صدیق ؓ د لومړنی وینا په اړه خه پوهېږي.
- ۳- د ابویکر صدیق ؓ د خلافت په دوران کې کومې سیمې د مسلمانانو تر ولکې لاندې راغلي؟

له ټولګي خخه بهر فعالیت

زده کونونکې دې له خپل ملا امام خخه د اسلام د لومړنی خلیفه حضرت ابویکر صدیق ؓ د ژوندانه په اړه نور معلومات ترلاسه کړي او هغه دې په ټولګي کې ورلاندې کړي.

د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په اړه څه معلومات لري؟

د بصری شار یوه کلتوري ودانۍ

بصره، د هغو بنارونو څخه د چې د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په مهال ودانه شوه.

د حضرت ابوبکر صدیق حیثیتله تر وفات وروسته، خلافت حضرت عمر فاروق حیثیتله ته ورسپد نوموری د مدینې منورې د ټولو مېشتلو وګرو (انصارو او مهاجرينو) له خوا په یوه خوله او اتفاق د مسلمانانو په خلافت وپاکل شو. حضرت عمر فاروق بن خطاب حیثیتله د فجارو له جګړي څخه خلور کاله د مخه په مکۍ مکرمي کې نړۍ ته راغي. د ده شجره کعب بن لوی قرشی او بیاد بنی عدی طایفې ته رسپږي. په ماشومتوب کې پې د خپل پلار پسونه پوول. د جاهليت په دوره کې پې د قريشود استازې په توګه د خپل منځي نښتو د له منځه ورلو لپاره د یوه مصلح او سفير په توګه دنده ترسره کوله. په فصاحت او بلاغت کې یې ثانۍ نه درلوده. له همدي امله یې په عربو کې دېر نېک او بنه شهرت درلود. د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم له بعثت څخه شپر کاله وروسته د اسلام په مبارک دين مُشرف شو. د حضرت نبی کریم صلی الله علیه و آله و سلم له دېرو نزدې یارانو څخه و. کله چې د حضرت ابوبکر صدیق حیثیتله ناروغری شدیده شوه. نو مسلمانان د یوه خلیفه په فکر کې شو. په دې اړه یې له پوها خلکو او له خپلو دوستانو څخه د حضرت عمر فاروق حیثیتله په اړه پوښتنې کولي. ټولو له څه هيلې او غرضه پرته د زړه له کومې په ربنتینې توګه حضرت فاروق حیثیتله تاییداوه. یوه ورڅې په همدي اړه له حضرت عثمان حیثیتله څخه وپوښتل. ده په څواب کې ووبل: تاسو له موږ ټولو څخه د حضرت عمر حیثیتله په اړه ډېر معلومات لري او بنه یې پېژئ، سختګير دی. خو باطن یې له خرگندې بنې دېر بنه دی. په موږ کې له عمر حیثیتله څخه بل دېر بنه خوک نشه. د حضرت ابوبکر صدیق صلی الله علیه و آله و سلم له وصیت سره سم، د خلافت چارې حضرت عمر فاروق حیثیتله ته وسپارل

شوپی. په وصیت پانه کې راغلی وو:
د بیونکی او مهربان خدای الله په نامه:

ما عمر بن خطاب پر تاسو امیر و تاکه. که چېرې بې نیکي وکړه او د باور او عدالت پر لارې ولار،
دا هغه خه دی چې زه د هغه په اړه پوهېږم. او هغه فکر دی چې د هغه په اړه بې لرم. او که چېرې بې
ظلم وکړ، حق ته بې بدلون ورکړ، زه په غیب نه پوهېږم، زمانیت بنه دی او د هر چا چلنډ په هغه
پورې اړه لري او هغوي چې تېرى او نارواکوي، پوه به شي چې پایله بې خه ده.

د حضرت عمر فاروق د خلافت په مهال سوبې (فتوات)

د حضرت ابوبکر صدیق له وفات خخه وروسته حضرت عمر فاروق د اسلام د دویم خلیفه
په توګه د چارو واګې په لاس کې واخیستې. د مسلمانانو فاتح لښکر د حضرت ابوبکر صدیق په
زمانه کې تر عراق او د ساسانیانو د دولت تر پولو پورې ورسپد. د حضرت عمر فاروق د خلافت
په دوران کې د ایران وضع مغشوشه او متزلزله شوې وه تر هغه وروسته چې رومنیانو د برموک په جګړې
کې ماتې و خوره، د مسلمانانو خواکونه د ایران پر لوري و خوڅېل. د ایران د جګړې لپاره د مسلمانانو
د خواکونو مشر حضرت سعد بن ابی وقار رض د ټاکل شو. هغه په قادسيې کې له ایراني پوځونو
سره مخامنځ شو او هغوي ته بې سخته ماتې ورکړه. د قادسيې او جلو لا له سوبو خخه وروسته حضرت
سعد بن ابی وقار د کوفې د بنار د جوړې دوې بنست کېښود.

له یوې مودې وروسته د مداين بنار چې درېم یزدگرد یې دفاع کوله، د مسلمانانو په لاس فتح شو.
ساساني درېم یزدگر تیبستې ته مخه کړه. دعو جګړو خلور کاله دوام و موند چې په پای کې د نهادوند بنار د
مسلمانانو لاس ته ورغۍ. مسلمانانو په دغې سوبې باندي فتح الفتوح نوم کېښود. له دی جګړې وروسته
یزدگرد خراسان ته وتبیند او په یو دیرشم هجري کال کې د یوه خراسانی ژرنډه ګر لخوا ووژل شو.

لنډه دا چې د حضرت عمر فاروق د خلافت په لس نیمو کلو کې دېږي خمکې د مسلمانانو له خوا
فتح شوې، چې پراخوالی بې د مصر له لوپدیچې برخې خخه نیوېلې یا د افغانستان تر ختيځو برخو
پورې رسپده. د ډې دورې یوه بله مهمه چار دا وه چې د مسلمانانو تاریخ د حضرت نبی کریم صلی الله علیه وسلم له
هغه هجرته پیل شو چې له مکې خخه بې د لومړې خل لپاره په دایمي توګه هجرت وکړ. حضرت
عمر فاروق د هجرت په ۲۳ کال کې یوه ایراني مجوسی مری له خوا چې ابو لولو نومېده، د
لمانځه د اداکولو په حال کې په شهادت ورسپد. د ده د خلافت په دوره کې مسلمه امت له فرق العاده
سوکالی او عدالت خخه برخمن و.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووبشل شي. لومړې ډله دې د حضرت عمر فاروق د ژوندانه په اړه
او دویمه ډله دې د هغې دورې د فتوحاتو په اړه معلومات ورکړي.

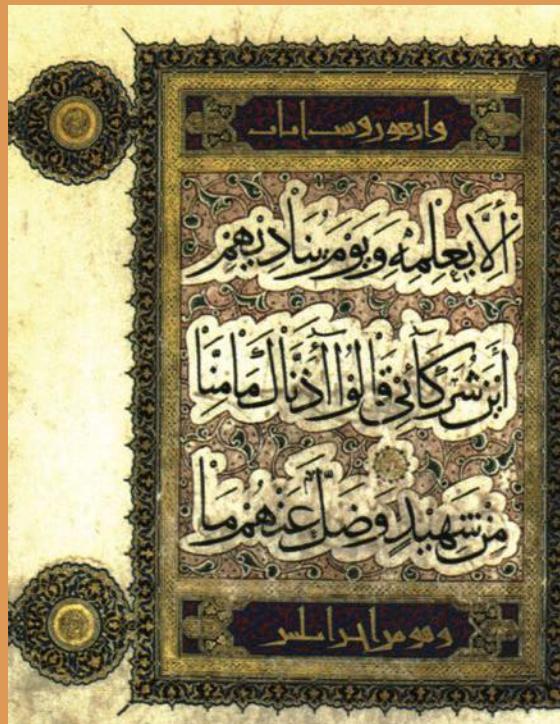
پونښتني

- ۱- حضرت عثمان د حضرت عمر فاروق په اړه حضرت ابوبکر صدیق رض ته خه ووبل؟
- ۲- حضرت ابوبکر صدیق په خپل وروستني وصیت لیک کې خه لیکلې وو؟
- ۳- دفتح الفتوح په اړه خه معلومات لري؟

له ټولګي خخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د حضرت عمر فاروق د اخلاقو او فضایلو په اړه له خپلوا ملا امامانو خخه پونښتني
وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې ووایي.

آياد حضرت عثمان (رض) د خلافت د دورې د پېښوپه اړه معلومات لري؟

د قرآن عظيم الشان يوه پاڼه

حضرت عثمان د عفان زوي، او له عام الفيل نه پنځه کاله د مخه په مکې مکرمې کې زېږيدلی دی. د سخاوت ساري ېې نه و او د یوه رحيم او مهربان شخصيت خښتن و. د حضرت ابوبکر صديق په واسطه د اسلام د مبارک دين منلوته ويبلل شو، او مسلمان شو. هغه شتمن و او خپله شتمني ېې د اسلام په لاره کې وکاروله. د بدر له غزا خڅه پرته په قولو غزګانو کې ېې برخه واخيسنه.

د حضرت عمر فاروق له شهادته خڅه وروسته د مسلمانانو له مشورې سره سم په ۲۳ هجري کال کې د اسلام د درېم خلیفه په توګه وپاکل شو. د حضرت عثمان د خلافت په دورې کې د ترکيبي زیاتې برخې او د افريقيې ځینې برخې په اسلامي واکمنۍ کې شاملې شوې. دغه راز، په دې دوره کې د همدان، سکندرې او آذریاچان بغاتونه غلي کړي شول. د همدي خلیفه په وخت کې د حضرت معاویه په مشری د سمندری خواک په نامه د سرتپرو یو خانګرۍ خواک رامنځته شو. حضرت عثمان په خپل یوه ليک کې د وسله والو پوځونو مشرانو ته د عدالت او له ولس سره د کړو ورو په اړه داسي وليکل: ((لوی خښتن خلک په حق سره پیدا کړي او له حقه پرته نور خه نه مني. حق وaklı او حق ورکړئ. امانت مه خيانټوئ. د امانت بند مه شلوئ. که نه، د هغو کسانو

په گناه کې به شریک شئ چې له تاسو وروسته په د همدي لارې خي. په عهد او تړون وفا وکړئ. په یتیم او په هغه چا چې له تاسو سره په تړون کې شریک او ګډ دي، ظلم او ناروا مه کوي. هر خوک چې پريتيم او شریک ظلم وکړي لوی خبنتن حَمْلَة د هغه دبمن دی.))

د قرآن کريم راجمع کول

د حضرت عثمان ع د خلافت د مهال له ډپرو ستراونو خخه یو هم د قرآن عظيم الشان را ټولول ووه. قرآن شريف د ۲۳ کلو په اوردو کې د وخت د غوبښني سره سم پر حضرت محمد صلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نازل شو. د قرآن کريم مبارک ايتونه به اصحابو کرامو خپلو حافظو ته سپارل او يا به یې د ونو په پوستکو ليکل. د مسلمانانو او کفارو ترمنځ له خو غزگانو او جګرو وروسته یوشمبر قاريان په شهادت ورسپدل. ځکه نو دا ارتيا احساس شو چې قرآن کريم راتبول او تدوين شي.

د حضرت ابوبکر صديق رض د خلافت په دورې کې قرآن کريم د مصحف په توګه ټول کړي شوي و، خود حضرت عثمان ع د خلافت په دوره کې قرآن شريف په بشپړ ډول د راويانو په واسطه د حضرت زيد بن ثابت رض تر نظر لاندي چې د وحې د کاتبانو له ډلي و، په پوره غور وحې راتبولې او ولیکل شو. نورو نسخو سره له مقابلې خخه وروسته حضرت عثمان ع حکم وکړ چې ټولي متفرقی پخوانۍ نسخي دې له منځه یورپ شي او له هغو خخه خو کاپيګانې د قرانکريم ولیکل شي. حضرت عثمان ع په اويا کلنۍ کې خليفه وتاکل شو. او د خلکو د ارامي او سوکالي لپاره یې ډپري هڅې وکړي. حضرت عثمان ع دulos کاله خلافت وکړ او په ۳۶ هجري کال په داسي حال کې چې د پاک قرآن په تلاوت لګيا و. د یوه تن باغي له خوا په شهادت ورسپد.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکې دې پر دوو ډلو ووپشل شي لومړي ډله دې د حضرت عثمان (رض) د شخصيت په اړه بحث وکړي او دويمه ډله دې د هغه د دورې د ستراونو په اړه خبرې وکړي.

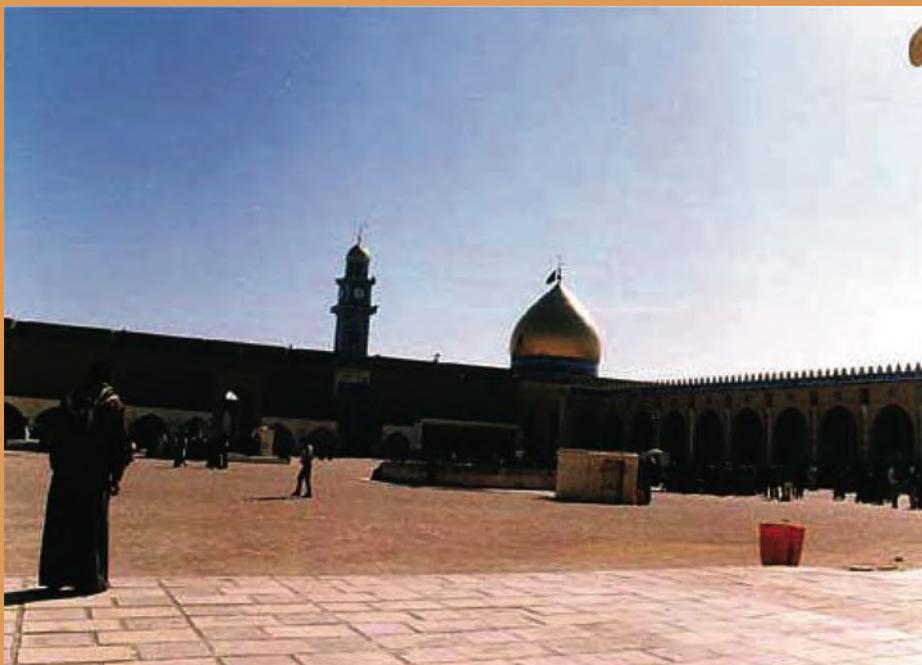
پونښني

- ۱- د حضرت عثمان ع د شخصيت په اړه خه معلومات لري؟
- ۲- پاک قرآن د اسلام د کوم خليفه په وخت کې راتبول شو؟
- ۳- حضرت عثمان ع خو کاله خلافت وکړ؟

له ټولګي خخه بهر فعالیت

زده کوونکې دې له ملا امامانو خخه د اسلام د درېم خليفه په اړه معلومات راتبول او هغه دې خپلو ټولګي والو ته ووایي.

د حضرت علی کرم الله وجھه د خلافت دوران خرنګه تېر شو؟

د کوفې جومات
د حضرت علی کرم الله وجھه د خلافت مرکز

حضرت علی کرم الله وجھه د ابی طالب زوی، د عبدالمطلوب لمسی، د بنی هاشم د قبیلې او د قريشو له قام خخه و سربيره پر دې چې د حضرت محمد مصطفی ﷺ د تره زوی و، د هغه زوم هم و. له هجرته يووپشت کاله د مخه په مکې مکرمي کې وزېرید. د قحطی په کال کې حضرت علی کرم الله وجھه د یوې موډي لپاره له حضرت نبی کريم ﷺ سره و. وروسته له هغې چې حضرت رسول اکرم ﷺ په نبوت مبعوث شو، حضرت علی کرم الله وجھه لس کلن و چې د اسلام په مبارک دين مشرف شو. حضرت علی کرم الله وجھه په خلکو کې په عدل، باور، انصاف او دکاوت مشهور و. هغه وخت چې مشرکانو د حضرت محمد مصطفی ﷺ پر کور یرغل وکر، هغه مهال حضرت علی کرم الله وجھه د حضرت نبی کريم ﷺ د خوب په بستر کې ویده شو او په دې ترتیب مشرکان خپلې هيلى په ونه رسپدل. د حضرت عثمان حفظله عن له شهادت خخه وروسته په ۳۶ هجري کال کې د مسلمانانو د یوې غونو یې د پریکرې پر بنستې د اسلامي نړۍ د خلیفه په توګه غوره او وټاکل شو. دې د حینو مسلمانانو مشرانو له مخالفتونو سره مخامخ شو. د همدغو مخالفتونو په پایله کې د مسلمانانو ترمنځ دو هنگونه پېښ شول، چې یوې د جمل او بل یې د صفين په نامه یاد شوي دي.

د جمل جګړه

د هغه جګړه په بصري کې پېښه شوه. په دې جګړه کې د حضرت محمد مصطفی ﷺ مېرمنې بې بې عايشي ﷺ هم ونديه اخنيستې وه. د دې لپاره چې نوموري پر اوښ سپره وه، نو خکه یې د هغه جګړه

د جمل يا اوين په نامه نومولي ده.

د صفين جگړه

دغه جگړه د صفين په سيمه کې د حضرت علي کرم الله وجهه او حضرت معاویه صلی الله علیه وسیلہ علیہ السلام ترمنځ په اووه دېشم هجري کال کي پېښه شوه. اووه ورځي يې دواه وکړ. له هغه وروسته جگړه سره شوه او دوه تنه د خبرو اترو لپاره وټاکل شول. حضرت علي کرم الله وجهه حضرت ابوموسی اشعري (رض) د خپل استازۍ په توګه او د حضرت معاویه صلی الله علیه وسیلہ علیہ السلام له خوا عمرو بن العاص صلی الله علیه وسیلہ علیہ السلام غوره شو. د خبرو اترو په پایله کې دواهه لوري په دې سلا شول چې حضرت علي کرم الله وجهه او حضرت معاویه (رض) دواهه له واکه لري شي او په عوض يې يو درېم تن د مسلمانانو له خوا د خلافت لپاره وټاکل شي. حضرت عمرو صلی الله علیه وسیلہ علیہ السلام حضرت ابو موسی اشعري صلی الله علیه وسیلہ علیہ السلام ته وویل چې ولار شه او دغه پريکړه اعلان کړه. حضرت ابوموسی اشعري صلی الله علیه وسیلہ علیہ السلام راغي او پريکړه يې داسې اعلان کړه: موږ پريکړه وکړه چې حضرت علي کرم الله وجهه او حضرت معاویه صلی الله علیه وسیلہ علیہ السلام دواهه له واکه لري کړو. تاسي مسلمانان له خپله منځه يو بل خوک د خلافت لپاره غوره کړئ. له حضرت ابو موسی اشعري صلی الله علیه وسیلہ علیہ السلام وروسته عمرو بن العاص صلی الله علیه وسیلہ علیہ السلام پر خپل ئای ودرید او وې ويبل: اي خلکو تاسو واوريدل. چې حضرت ابوموسی اشعري صلی الله علیه وسیلہ علیہ السلام خپل يار لري کړ. زه هم د هغه يار لري کوم او د هغه پر خای معاویه خلافت ته منصوبوم. په دې توګه، د حضرت معاویه صلی الله علیه وسیلہ علیہ السلام پلويانو خبرې اترې د خان په ګټه اعلان کړي.

د خوارجو خرگندېدل

دا يوه بله پېښه ده چې د صفين له جگړي خخه وروسته واقع شوه. خوارج سياسي عقيدتی ډله وه چې د اسلام په سياسي او ټولنيز تاريخ کې يې ونڍه درلوده. دوي د حضرت علي کرم الله وجهه له پلويانو خخه وو او پر هغه ترون يې نيوکه (اعتراض) درلوده چې حضرت علي کرم الله وجهه له حضرت معاویه صلی الله علیه وسیلہ علیہ السلام سره د خبرو اترو لپاره کړي. دوي له دې نيوکې خخه وروسته د حضرت علي کرم الله وجهه ديارانو له ډلي خخه ووتل او په همدې پنسټ په خوارج معروف او مشهور شول. حضرت علي کرم الله وجهه په عمومي توګه پنځه کاله د مسلمانانو خلافت وکړ. د هجرت په خلوبېښتم کال د خوارجود طاييفي ديوه تن له لوري، چې عبدالرحمن بن ملجم نومېله، ټېي او دوه ورځي وروسته د همغو ټپونو له امله په شهادت ورسېد او په دې دول د راشدینو خلفاواو دور هم پاى ته ورسېد.

په تولګي کي فعالیت

زده کونکي دې پر دوو دلو ووپشل شي. لومړي دله دې د حضرت علي کرم الله وجهه د شخصيت په اړه او دومه ډله دې د صفين د جگړي په اړه معلومات له خپلو تولګيوالو سره شريک کړي.

پونتنې

- د حضرت علي کرم الله وجهه دکورني او په خپله ده د شخصيت په اړه خه معلومات لري؟ بیان يې کړي.
- د جمل د جگړي په اړه خه معلومات لري؟
- خوارج خوک وو؟

له تولګي خخه بهر فعالیت

زده کونکي دې هر يو له خپل ملا امام خخه د حضرت علي کرم الله وجهه د شخصيت په اړه معلومات ترلاسه کړي او بیا دې خپلو تولګيوالو ته ووایبي.

آيا د امويانو د خلافت د پيل په اړه معلومات لري؟

د امير معاویه د دورې مسکوکات

د حضرت علي کرم الله وجهه له شهادت خخه وروسته حضرت معاویه ﷺ په ۴ هجري کال خلافت ته ورسید.

حضرت معاویه ﷺ د ابو سفیان ﷺ زوی او د حرب لمسی و. له هجرته پنځلس کاله د مخه په مکې مکرمې کې وزېږید. د ده پلار ابوسفیان، د مخه دې تر چې مسلمان شي، د حضرت محمد ﷺ د ډېرو ګلکو مخالفانو له ډلي شمېرل کيده. د مکې له فتحې خخه وروسته د خپلې کورني سره يو خای د اسلام په سپیڅلی دین مشرف شول.

حضرت معاویه دروشت کلن و چې حضرت محمد ﷺ هغه د خپل کاتب په توګه وتاکه. د حضرت ابویکر صديق ﷺ د خلافت په زمانه کې د حضرت معاویه ﷺ ورور، یزید بن ابو سفیان، د شام سرلښکر و. له هغه سره په شام کې ډېر بني اميه استوګن شول. د حضرت عمر فاروق ﷺ د خلافت په دور کې د شام اداره معاویه بن ابو سفیان ﷺ ته سپارله شوي وه. د حضرت عثمان ﷺ په زمانه کې بې هم د والي په توګه خپلې دندې ته دوام ورکړ.

حضرت معاویه حَفَظَ اللَّهُ عَنْهُ د امویانو د خلافت بنست کېښود. شل کاله پې خلافت وکړ او په شپیتم هجري کال کې مر شو. د معاویه له مرپنې خخه وروسته لویه امپراطوری په میراث پاتې شوه، چې ختیئې پولې پې له هندوچین خخه پېلپدې او په لوپدیع کې تر فرانسې او هسپانیې پورې رسپدې. له د خخه وروسته د د زوی یزید د چارو واګې په لاس کې نینولې. او د هغه د واکمنی د دوران په یوشپیتم هجري کال کې د کربلا غمیزه پېښه شوه. په دې جنگ کې د حضرت محمد مصطفی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ لمسی حضرت حسین حَفَظَ اللَّهُ عَنْهُ او د هغه یاران په شهادت ورسپدل. له یزید خخه وروسته دې کورنۍ یوشمېر کسانو د چارو واګې په لاس کې درلودې. دغه کورنۍ تري یو سلو دوه دېرشم هجري کاله پورې د اسلامي خلافت پر سیمو حکومت وکړ.

مروان دې لړی وروستنى حکمران و. چې له ۱۲۷ هجری کاله پورې پې بر اسلامي قلمرو حکومت وکړ. په پای کې، ابومسلم خراسانی په یوه برخليک جورپونکي پاخون سره د امویانو لړی ته د پای تکي کېښود، چې په راتلونکي لوست کې به یې ولولو.

په تولګي کې فعالیت

زده کوونکې دې پر دوو ډلو ووبېشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت معاویه حَفَظَ اللَّهُ عَنْهُ د شخصیت په اره او دویمه ډله دې په دې کورنۍ پورې د اړوند مهمو پېښو په اړه خبرې وکړي.

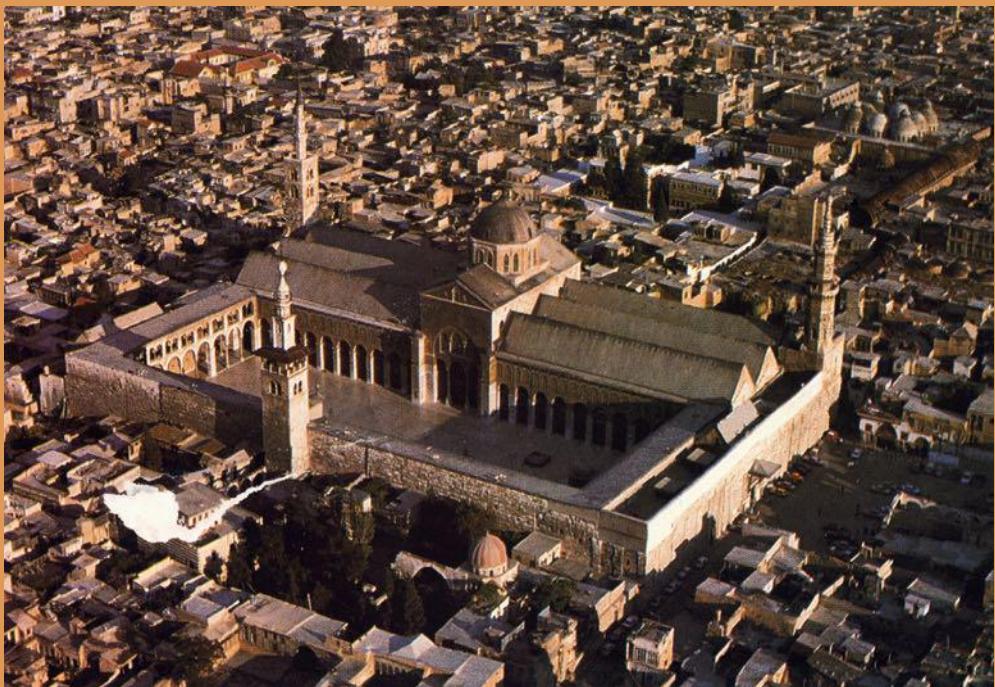
پوښتني

- ۱- د امير معاویه د شخصیت په اړه پوهېږي؟
- ۲- د کربلا خواشینونکې غمیزه خه مهال پېښه شوه؟
- ۳- د امویانو پر ضد د پاخون په اړه خه معلومات لري؟

له تولګي خخه بهر فعالیت

زده کوونکې دې د کربلا د پېښې په اړه د خپلو جوماتونو له امامانو خخه پوښتنه وکړي او تر لاسه کړي معلومات دې بیا له خپلو تولګیوالو سره شریک کړي.

آیا پوهېږي چې دامويانو خلافت خرنګه له منځته ولار؟

اموي جومات په دمشق کې

يوشمير اموي خلفاوه الهي احکامو ته پاملرنه درلوده چې له دې ډلي خخه کولی شو حضرت عمر بن عبدالعزيز (رض) ته اشاره وکړو. خو یوشمير نورو ېي رعایاوه ته پاملرنه نه درلوده نو په دې توګه د امويانو پر ضد پاخونونه پیل شول.

د امويانو پر ضد دغه خو ځښتونه او پاخونونه هغه مهال خپلې لورې پوري ته ورسپدل چې ابومسلم خراساني د عباسيانو په مرسته د پاخون زمينه برابره کړه. ابومسلم له هرڅه مخکې د عباسيانو پاملرنه ځان ته راواړوله. او بياېي د اسلامي خلافت پر ضد په ختيغ، په تپه بيا په خراسان کې، پاخون وکړ او تر بغداد پوري ېي د امويانو ټولو پلويانو ته ماتې ورکړه. د امويانو یوشمير پلويان بې له مقاومت خخه پاخون کونکو ته تسلیم شول.

د هرات، فوشنگ، بلخ، تالقانو او نورو سيمو خلک د ابومسلم په امر تر دمشق پوري د پرله پسې برید په حال کې ورسپدل. هلته ېي د لورو دپوالونو او پیاورو برجونو پر سر تور رنګي بيرغونه ورپول. په دې حالت کې عباسيانو د ابومسلم ملاتر درلود. په دې توګه ابوالعباس په ۱۳۲ هجري کال د خلافت چاري په خيل لاس کې ونيولي.

کله چې خلافت ابوالعباس سفاح ته ورسپد، خپل تره عبدالله بن علی ته بې دنده وسپارله چې د اموي گورنى وروستنى خليفه مروان تعقىب كړي. عبدالله هغه تر موصل پوري وخاره او هلته هم چې کوم جنګ پېښ شو، مروان ماته وخوره او حران ته وتنېتېد. بیا دمشق او فلسطین ته وتنېتېد. ابوالعباس خپل تره ته لا رېسوونه وکړه چې د مروان د تعقىب چاري صالح ته وسپاري. صالح، مروان د مصر د بومير نومي کلي پوري وخاره. هلته بې ونيو او وې واژه. په دې توګه، عباسی خلافت پیل شو چې په راتلونکو لوستونو کې به بې ولو لو.

په ټولګي کي فعالیت

زده کونونکي دې پر دوو ډلو ووبشل شي. لومړي ډله دې د امويانو د نيمګړتیاوو په اړه خبرې وکړي او دویمه ډله دې د خراساني ابومسلم د پاخونه په اړه لازم معلومات ورکړي.

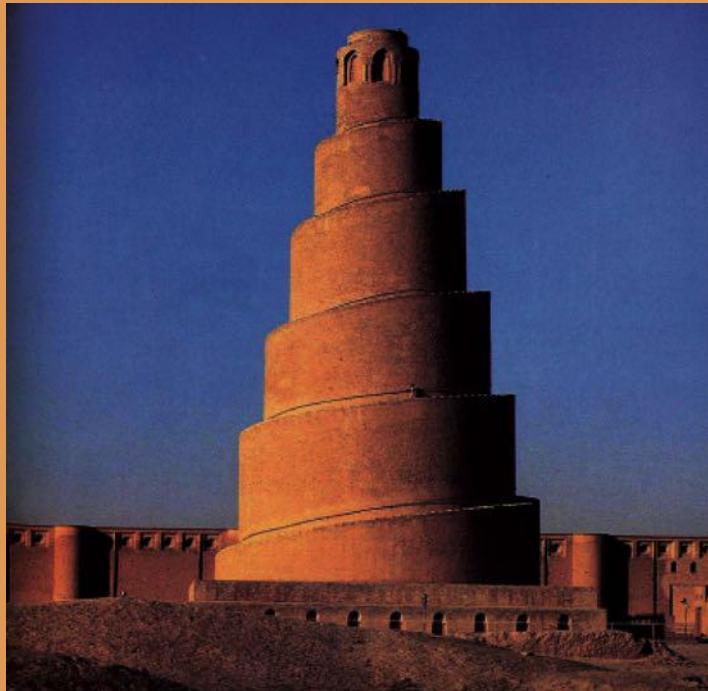
پونتنې

- ۱- خراساني ابومسلم خوک و؟
- ۲- د امويانو په ضد پاخونونه له کومه خایه پیل شول؟
- ۳- اموي وروستنى حاکم خوک و؟

له ټولګي خخه بهر فعالیت

زده کونونکي دې له خپلوا مشرانو خخه د ابومسلم په اړه پونتنه وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې له نورو سره شريک كړي.

آيا پوهېږي چې له امویانو څخه عباسیانو ته واک خرنګه ولېردید؟

د سامرا تاریخي ودانی په عراق کې، د عباسیانو د دورې یوه نامتو آبده

ابومسلم خراسانی سربېره پر دې چې د یوشمېر عجمو له مرسټې او ملاتر څخه برخمن و، یو مُدبر او باخبره سړی هم و سره له دې چې د قالاقنو، بلخ او هرات خلک پې په مرو کې سره راټول کړل. د دې ترخنګ پې ہڅه وکړه چې د عربو په تپه د عباسیانو، مرسټه هم ترلاسه کري. له همدي امله پې د عباسیانو له مشرانو سره، چې هغوي هم د امویانو پر ضد په تبليغاتو بوخت وو، اړیکې ټینګې کړې. عباسیانو چې په پته د خلکو بلنه تنظيموله، هڅه پې کوله چې نظامي خواک هم ولري، چې د امویانو واک پای ته ورسوی. هماغه وو چې د عباسیانو پاملننه ابومسلم ته واوبنته، د عباسیانو سره د اړیکو او ژمنو له امله د ابومسلم لښکرو په دمشق بريد وکړ. د امویانو د وروستني خلیفه مروان خواکونه پې د واک له ګډۍ راوپرڅول او د چارو واګې پې د آل عباس کورنی ته وسپارلې.

Abbasی دولت پنځه پېږي په اسلامي سیمو حکومت وکړ. دې کورنی لومړنی خلیفه ابوالعباس (سفاح) و چې په ۱۳۲ هجري کال کې پې د چارو واګې په لاس کې ونیولې. نوموري تر ۱۳۶ هجري کاله پوري پر اسلامي امپراطوري واکمني وکړه.

ابوالعباس د جُمعې په ورڅ پر منبر باندې خپله لومړنی وينا خلکو ته واوروله. په دې توګه له د څخه خلک خوبن شول او ده ته پې ووبل چې د حضرت رسول اکرم ﷺ مبارک سنت دې بیا ژوندي کړل.

د د دې وينا په ترڅ کې د حضرت نبی کریم ﷺ له فضایلو خخه خبرې وکړي او د امویانو له ظلمونو او بدیو خخه یې یادونه وکړه، چې له ډپرو وګرو، په تېره تېره د نبوت له درنې او پتمنې کورنۍ، سره یې کړي وو. دا پې هم زیاته کړه چې امویانو په زور باندي اسلامي خلافت غصب کړي و.

د عباسی خلیفه گاټونومونه او د هغوي دواکمنی مهال

زمانه او یاد دواکمنی پېر (دوره)	د خلیفه نوم
۱۳۲ هجری	ابوالعباس
۱۳۶ هجری	ابو جعفر عبد الله منصور
۱۵۸ هجری	ابو عبدالله المهدی
۱۷۵ هجری	ابو جعفر هارون الرشید
۱۹۳ هجری	ابو موسیٰ محمد الا امين
۱۹۸ هجری	ابو جعفر عبد الله مامون
۲۱۸ هجری	ابو اسحاق محمد معتصم بالله
۲۲۷ هجری	ابو جعفر هارون الواشق بالله
۲۳۲ هجری	ابو الفضل جعفر المتوكل على الله

د عباسیانو وکمنی تر ۶۵۶ هجري کاله پوري د عباسی خلیفه گاټونومونه او د هغوي دواکمنی مهال د پنځو پېړيو په اوږدو کې د دې کورنۍ وغځبده. د پنځو پېړيو په اوږدو کې د دې کورنۍ خو تنه د واک پر ګدی کې ناستل. په دې دورې کې دې پېښې رامنځ ته شوې یوه یې د ابومسلم وزنه وه چې د منصور خلیفه د حکومت په دورې کې وشهه.

له منصور خخه وروسته کابو ۳۶ تنه یو په بل پېښې خلافت ته ورسپېل، چې د یوشمېر مشهورو کسانو نومونه یې په جدول کې لوستلي شئ:
د دې کورنۍ وروستني خلیفه ابو احمد المستعصم بالله و چې د چنیګیزیانو دیرغلونو له امله د واک له ګدی خخه راوېر څېد.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووپشل شي. لومړي ډله دې د ابومسلم خراساني په اړه او دویمه ډله دې د ابومسلم د وزل کېدو په اړه خپل معلومات له نورو سره شريک کړي.

پونښتني

- د خراساني ابومسلم د کارونو په اړه خه معلومات لري؟
- ابوالعباس (سفاح) خوک و؟
- خراساني ابومسلم خرنګه ووژل شو؟

له ټولګي خخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د خپلې سیمې له پوهانو او مشرانو خخه له امویانو خخه عباسیانو ته د واک د لېږد په اړه معلومات ترلاسه کړي او بیا دې خپلو ټولګیو الو ته ووایي.

د عباسیانو خلافت خرنګه را پر حید؟

د عباسیانو د دورې یوه سکه

له هغه وروسته چې ابومسلم ووژل شو یو ډېر شمېر سيمه یيز خواکونه په تېره د اسلامي امپراطوری د ختيخو برخو واکمنان پر عباسیانو بې باوره شول. په هرات، سیستان، بلخ او نورو ځایونو کې یوشمېر محلی حاکمانو مخالفتونه وکړه دغه مخالفتونه هغه مهال خپلې لورې پوری ته ورسپېدل چې د هارون الرشید د زامنوا مامون او امین ترمنځ د مخالفتونو له امله لویه ستونزه جوړه شوه. د هرات خلک او فوشنجي طاهر د مامون په پلوی راپاڅبدل. هغوي غوبنتل له یوې خوا د ابومسلم کسات واخلي او له بلې خوا د بغداد په ادارې او اسلامي خلافت کې د غیر عربو ونډه او ارزښت زیات کړي.

د عباسی خلفاوو په وروستنيو مهالونو کې داسې کسان واک ته ورسپېدل چې له مزو چرچو یې نور کار نه درلود. د دې کورنۍ د راپرڅيدو په اړه کولی شو یو لړ زیات لاملونه په ګوته کړو د بېلګې په توګه

- په خلکو باندې ظلم او د وعدو نه پر ځای کول: عباسیانو له خپلې کورنۍ څخه پرته له

خپلو نورو پلويانو سره وفا نه کوله چې يوه نمونه بې له ابومسلم سره ناروا چلندا.

- د عباسيانو پر ضد حینې پاخونونه: د عباسي خلافت په بېلابلو برخو کې د خپلواكۍ لپاره د سيمه ييزو واکمنانو پاخونونو د عباسيانو دولت ضعيفه کړ.

- د عباسي خليفه ګانو بې کفایتي: د عباسي کورنۍ په وروستيو کلونو کې داسې کسان واك ته ورسيدل چې د خلکو له حورونې، مزو چرچو او اخلاقې فسادونو خخه بې نور خه کارنه و.

- د پياوري مرکزیت نشتولی: عباسي خليفه ګانو د خلافت د دوام لپاره نه خه پوهه او نه خه جرأت درلود. هر سيمه ييز امير کولي شول چې خليفه ووبروي او په خپله ګټه بې وکاري.

په دې توګه د اسلامي امپراطوری د وبش او توپه کېدو غوبښتنې زياتې شوي. خو هغه خه چې په پربکنده توګه د عباسيانو د دولت د راپرڅېدلو لامل شو، هغه بغداد ته د هلاکو تر ادارې لاندې د مغولي لښکرو رسپدل وو، چې په پایله کې بې عباسي خلافت ته تر پنځو پېړيو واکمني وروسته د پای ټکي کېښود.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووپشل شي. لوړۍ ډله دې د عباسيانو د وروستيو کلونو په اړه معلومات ورکړي او دویمه ډله دې د عباسيانو د راپرڅېدلو لاملونه ووایي.

پوبنتنې

- ۱- په عباسي دولت کې لوړني مخالفتونه خنګه پېل شول؟
- ۲- د امين او مامون ترمنځ جګړه کې طاهر فوشنجي د چا پلوی وکړه.
- ۳- د عباسيانو په راپرڅېدو کې کوم لاملونه مهم او تاکونکي وو؟

له ټولګي خخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د فوشنجي طاهر په اړه له خپلو مشرانو پوبنتنه وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې وراندي کړي.

د اووم ټولگي د تاريخ د مضمون اصطلاحات

- اورتون: د زردشتیانو معبد، هغه خای دی چې د عبادت لپاره په کې اور بلپری.
- اساطیر: داستانونه، کیسې، ((هغه تاریخ چې پر شفاهی روایاتو او داستانونو ډډه لګوی، همدغښې اساطیری تاریخ بلل کېږي.))
- سکندریه: یونانی تم خای، نظامی عسکري خای، هغه سیمه چې د یونانیانو او په ځانګړې توګه د سکندر له خوا جوړه شوې وه.
- ابداعات: نوي جوړ شوی. نوي بدللونونه. د هغه شه چې پخوا معمول نه وو او په نوې بهه را خرگند شي.
- العیاذ بالله: پناه وړو د لوی خبتن حضور ته.
- انصار: په لغت کې د مرسته کوونکو په معنا دی او په اصطلاح کې د مدینې هغو وګرو ته ویل کېږي چې د مکې له کلپالو سره یې مرسته وکړه او له هغوي سره یې تود هرکلی وکړ.
- ارتداد: له دین خخه اوښته. هغه کسان چې د اسلام له میین دین خخه اوښتي وو مرتد وګنل شول.
- بودیستوا: د بودا آئین منونکي
- جیحون: د آمو سیند
- جمل: اوښ.
- حجه الوداع: د حضرت نبی کریم ﷺ وروستني حج.
- حماسي: هپوادني او جنګي شعرونه او داستانونه.
- خوارج: هغې ډېي ته به یې ویل چې هغوي د صفين په جګړه کې د حضرت علی کرم الله وجهم او حضرت معاویه ؓ له حکمیت سره مخالفت کاوه.
- ماقبل تاریخ: له تاریخ خخه د مخه.
- رب النوع: د انسان له لوري جوړه شوې الهه، بُت.
- سامانه: تنظیم کول د آریايانو عمومي جشن لکه: د نوروز جشن او د بزگر جشن.
- سیحون: د سیر دریا.
- هندی عاج: د هندی پیلانو هغه غابښونه وو چې ظریف آثار ورڅخه جوړیدل.
- غزوه: هغې جګړې ته وايې چې حضرت محمد ﷺ په کې برخه اخیستې وه.

- قلمرو: جغرافیایی محدوده، د واک لاندې سیمه، د دولتي واکمنی حدود او سیاسی واکمنی.
- ډېرليک: پر دبره ليکل شوي مطلب. هغه ليکنه چې په ډېرې کې حک او کيندل شوي وي.
- گاتها: د زردشت نصيحتونه یا د سپین تمان پنونه (نصحيتونه).
- مسکوکات: د سکو ټولګه، فلزي سیکې.
- مزج: یوڅای کېدل، ګاپ کېدل، یو له بل سره یو کېدل د منج توری او کلمه په تاريخ کې هغو مدنیتونو ته استعمال شوي ده چې سرچينه یې بيله او محصول یې یو ډول وي.
- مشرکان: هغه وګړي او کسان چې له لوی خښتن سره شريک مني.
- وحدانيت: په یوه او واحد خښتن تعالي باندې ايمان او باور لرل.
- ويدۍ: د آريابانو د سرودونو خلور کتابونه دي چې له رېگویدا، اتهر ويدا، ساما ويدا او ويچورو ويدا څخه جور دی. د ويدا او ويدۍ کلمې د پوهې او تېز هوشی په معنا هم کارول شوې ده.